

Stichting Het Zeeuwse Landschap

Jaarbericht 2019

Het werk van Het Zeeuwse Landschap wordt mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de Provincie Zeeland.

Inhoudsopgave

Jaarverslag	5
Jaarrekening	31
<i>Balans per 31 december 2019 St. Het Zeeuwse Landschap</i>	33
<i>Staat van baten en lasten 2019 St. Het Zeeuwse Landschap</i>	35
<i>Grondslagen van balanswaardering en resultaatbepaling</i>	39
<i>Toelichting op de balans St. Het Zeeuwse Landschap</i>	43
<i>Toelichting op de staat van baten en lasten St. Het Zeeuwse Landschap</i>	49
<i>Gebeurtenissen na balansdatum</i>	53
<i>Geconsolideerde balans per 31 december 2019</i>	55
<i>Geconsolideerde staat van baten en lasten 2019</i>	57
<i>Grondslagen van consolidatie, balanswaardering en resultaatbepaling</i>	61
<i>Toelichting op de geconsolideerde balans</i>	63
<i>Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten</i>	69
<i>Gebeurtenissen na balansdatum</i>	73
<i>Ondertekening van de jaarrekening</i>	75
Overige gegevens	77
<i>Controleverklaring van de onafhankelijke accountant</i>	78
Bijlagen	83
<i>Bijlage 1 - Raad van Bestuur</i>	84
<i>Bijlage 2 - Bezoldiging directie</i>	85
<i>Bijlage 3 - Samenstelling Raad van Toezicht</i>	86
<i>Bijlage 4 - Verantwoordingsverklaring</i>	87
<i>Bijlage 5 - Nevenfuncties Raad van Bestuur en Raad van Toezicht</i>	89
<i>Bijlage 6 - Samenstelling Raad van Advies</i>	90
<i>Bijlage 7 - Samenstelling Natuurwetenschappelijke Adviescommissie</i>	91
<i>Bijlage 8 - Overzicht bedrijfssponsors</i>	92
<i>Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023</i>	93
<i>Bijlage 10 - Geconsolideerde meerjarenbegroting</i>	111
<i>Bijlage 11 - Overzicht hectares in beheer</i>	113
<i>Bijlage 12 - Financiële verantwoording Integrale kostensubsidie 2019</i>	114

Dit jaarbericht is ook te vinden op de website: www.hetzeeuwse-landschap.nl

Jaarverslag

Met genoegen presenteren wij hierbij het jaarverslag 2019 van Stichting Het Zeeuwse Landschap. Het jaarverslag geeft een beeld van de werkzaamheden van de Stichting en de ontwikkelingen in de terreinen van het Landschap in het afgelopen jaar. Dit jaarverslag is ook te vinden op de website van Het Zeeuwse Landschap, www.hetzeeuwselandschap.nl

I Bestuursverslag

Financieel resultaat

Financieel is het jaar 2019 met een positief saldo afgesloten. Het exploitatiesaldo van eigen- en beheerdienst van Het Zeeuwse Landschap bedroeg € 228.074 positief. Dit saldo wordt toegevoegd aan de Continuïteitsreserve. De jaarrekening zoals die bijgaand wordt gepresenteerd, voldoet aan de CBF-voorschriften. Conform de voorschriften worden bij het totaalresultaat naast de toevoeging aan de Continuïteitsreserve, ook de toevoegingen of afnames aan/van de reserve Verwervingen (- € 8.782), aan het Bestemmingsfonds NPL (- € 9.374), en aan de bestemmingsreserve Afschrijvingen (+ € 476.699) meegenomen. Hierdoor wordt het totaal financieel resultaat over 2019 + € 686.617.

Organisatie

Op 31 december 2019 waren er, inclusief de directeur/bestuurder, 44 personeelsleden (28,0 fte excl. oproepkrachten) in dienst van de Stichting. Dat is een kleine toename t.o.v. 2018. In de organisatiestructuur zijn in 2019 geen wezenlijke wijzigingen aangebracht. In 2019 trad Marten Hemminga terug als directeur-bestuurder en droeg het stokje over aan Alexander Bolomey.

Net als andere organisaties heeft Het Zeeuwse Landschap door het gebruik van internet, een bedrijfsnetwerk en van IT afhankelijke applicaties, te maken met het groeiend risico van cybercrime. In 2018 heeft een risicoanalyse daarnaar plaatsgevonden. Om de diverse cyberrisico's het hoofd te kunnen bieden is in 2019 de tweede fase gestart welke moet leiden naar werken in de Cloud. Een belangrijk onderdeel hiervan is ook dat de organisatie AVG proof met de haar tot beschikking staande persoonlijke gegevens kan omgaan. Voor het personeel is een beleid met gedragsregels opgesteld welke in 2020 zou ingaan. Als gevolg van de intrede van COVID-19 is dit proces vertraagd. HZL laat zich op dit punt door externe deskundigen adviseren en bijstaan. Naar verwachting zullen de beleids- en gedragsregels begin 2021 worden ingevoerd.

Grondpositie

Afgelopen jaar is het netto oppervlakte van het beheergebied van de Stichting toegenomen met 37,5 ha (21.9ha. eigendom, 8.3ha. erfpacht en 7.3ha. in gebruik) ten opzichte van 31 december 2018. Hiermee bereikte het totale beheergebied op 31 december 2019 een omvang van 9764 ha. Uit een analyse van de invulling van het Zeeuwse Natuurnetwerk en de grondpositie van Het Zeeuwse Landschap, kan opgemaakt worden dat de stichting nog voor een resterende verwervingsopgave staat van ruim minder dan 200 ha. Het betreft veelal restopgaven, ter completering van grotere natuurgebieden. Nergens is meer de ontwikkeling van een geheel nieuw natuurgebied aan de orde. Het nog te verwerven areaal is gebaseerd op continuering van de regionale verdeling (invloedsferen) tussen Het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Naar aanleiding van een belangstellingsregistratie uitgeschreven door de provincie is in 2019 Het Zeeuwse Landschap uitgekozen als partner om de ontpolderde Hedwigepolder te gaan beheren. In 2020 zullen hiervoor naar verwachting afspraken worden gemaakt met de provincie.

Natuurbeheer

Het beheer van de natuurgebieden is de kerntaak van Het Zeeuwse Landschap. Deze taak breidt geleidelijk uit met de toename in grondbezit. Steeds belangrijker is gastheerschap en toezicht in de terreinen. Dit hangt samen met een toenemende recreatiedruk en de groeiende diversiteit aan wensen vanuit de samenleving om activiteiten in de natuurgebieden te kunnen ontplooiën. Het Zeeuwse Landschap wil ruimte geven waar mogelijk, maar bescherming van de natuurwaarden blijft onverkort prioritair.

Optimalisatie van de natuurkwaliteit in onze natuurterreinen was ook in 2019 een permanent aandachtspunt. Verbeteringsprojecten (kwaliteitsimpulsen) werden uitgevoerd via de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SKNL), of (specifiek gericht op soorten) via het provinciale soortenbeleid.

De symptomen van klimaatverandering worden nationaal en internationaal steeds duidelijker. Klimaatverandering heeft gevolgen voor vele aspecten van onze maatschappij, ook voor de natuur. Het zal vele plant- en diersoorten onder druk zetten, leiden tot het verdwijnen van soorten, maar ook tot verschijnen van nieuwe soorten (met name uit de warmere delen van Europa). Daarnaast speelt de stikstofproblematiek een steeds grotere rol binnen de natuur. Naar verwachting zal dat de komende jaren ook veel aandacht opeisen bij de organisatie. Een landelijk overheidsprogramma met een provinciale vertaling zal daarbij leidend zijn

Natuur van het platteland

In de afgelopen jaren is duidelijk geworden dat de moderne industriële landbouw praktisch het einde betekent van de natuurwaarden van het platteland -ooit zo'n wezenlijk onderdeel van de nationale biodiversiteit. De landbouw loopt bovendien steeds meer tegen de eigen grenzen aan, omdat de bodemvruchtbaarheid afneemt, en reguliere bestuiving door de afname van insecten niet meer vanzelfsprekend is. Waar dit maar mogelijk is, wil Het Zeeuwse Landschap in samenwerking met agrariërs, met een nieuwe en eigen insteek, helpen om de overgang naar natuurinclusieve landbouw te bevorderen. Met het oog op dit doel is er in 2019 een multidisciplinair programmteam samengesteld om deze wens verder uit te rollen.

Erfgoed

De restauratie van boerderij Veldzicht is op enkele details na in 2019 afgerond. Nadat eerder de 56 meter lange landbouwschuur van het Rijkmonument was gerestaureerd, is in een tweede fase de restauratie van twee van de monumentale bijgebouwen afgerond. In 2019 is een begin gemaakt met een haalbaarheidsstudie inzake de verwerving van landhuis Landlust te Heinkenszand. Het landhuis is gelegen op dezelfde locatie als het reeds in eigendom verkerende koetshuis. Naar verwachting zal bij een positieve uitkomst van de voorstudie het object in 2020 definitief worden verworven.

Educatie & voorlichting

In het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur bundelen Het Zeeuwse Landschap, museum Terra Maris, IVN Natuureducatie, Stichting Landschapsbeheer Zeeland en Nationaal Park Oosterschelde hun aanbod aan natuureducatie en -activiteiten, en brengen we mensen in contact met de natuur. Naast dit samenwerkingsverband organiseert Het Zeeuwse Landschap tal van activiteiten die invulling geven aan dit doel. Tevens geven wij invulling aan dit doel door informatievoorziening in onze natuurterreinen, bezoekerscentrum Saetinghe en De Eendenkooi te Sint Philipsland.

Beleid t.a.v. communicatie met belanghebbenden

Bij dit jaarverslag is als bijlage 4 een Verantwoordingsverklaring gevoegd. Onder punt 3 van deze verklaring is het beleid t.a.v. de communicatie met belanghebbenden geformuleerd.

Het kunnen beleven van natuur en landschap is een belangrijk doel van Het Zeeuwse Landschap. Vanuit die doelstelling konden weer vele duizenden mensen deelnemen aan honderden excursies die Het Zeeuwse Landschap organiseerde in haar gebieden, naast andere publieksactiviteiten.

Voor de organisatie is het belangrijk om zichtbaar te blijven in de samenleving, op een wijze die past bij de heersende trends. Naast de klassieke (maar nog steeds gewaardeerde) middelen als het donateurstijdschrift, folders en infopanelen, spelen social media zoals Facebook en Twitter in toenemende mate een belangrijke rol. Donateurs blijven belangrijk voor de binding van de organisatie met de samenleving. De landelijke tendens is echter dat het steeds moeilijker is om donateurs vast te houden, ook in Zeeland: in het verslagjaar daalde het aantal donateurs naar 9.616. Dit vereist bezinning op nieuwe, eigentijdse wegen om mensen te verbinden met de organisatie en haar werk. Een modernere digitale manier van de donateursverwerkingsadministratie maakt daar onderdeel van uit. Een onderzoek naar de invoering daarvan is in gang gezet.

Projecten

In 2019 is verder gewerkt aan het project Waterdunen met daarbinnen het NPL-Droomfondsproject Kustlaboratorium. In de Stuurgroep, de projectgroep, en in frequent bilateraal overleg met de provincie, zijn vele onderdelen van de uitvoering besproken. Waterdunen is op diverse onderdelen nog in uitvoering, maar een grote stap vooruit was het in 2019 toelaten van het getijdenwater tot het gebied. Dat is het begin van de transformatie van het gebied in een zilt getijdengebied. Vanaf dat moment zullen ook de ondernemers betrokken bij Kustlaboratorium hun eerste proefnemingen met de kweek van zeegroenten en schelpdieren kunnen starten.

Nationale Postcode Loterij

Sedert 1996 zijn de 12 provinciale Landschappen beneficiënt van de Nationale Postcode Loterij, die goede doelen ondersteunt op het gebied van natuur en milieu, mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking. De Nationale Postcode Loterij was in 2019 niet alleen bij deelprojecten binnen Waterdunen en voor financiering van het Kustlaboratorium van grote betekenis. De ondersteuning van de Nationale Postcode Loterij maakte ook veel andere projecten mogelijk, waaronder natuurverbeteringsprojecten, erfgoedprojecten en projecten op het gebied van voorlichting en educatie.

Vermogen

Het Zeeuwse Landschap kiest voor een defensief (dus risico-arm) beleggingsprofiel. Slechts een beperkt deel van de beschikbare middelen (maximaal 25% met een maximum van k€ 750) wordt belegd in effecten, die geselecteerd zijn op basis van duurzaamheidscriteria. De overige middelen worden ondergebracht op deposito's of

spaarrekeningen bij diverse bankrelaties. In 2019 is een begin gemaakt met een heroriëntatie op het vermogensbeheer. Er hebben gesprekken met diverse banken plaatsgevonden en is hun om advies gevraagd. In 2020 zal deze route verder worden vervolgd en zullen er keuzes worden gemaakt ten aanzien van het (nieuwe) beleid in dezen.

Uitvoering Meerjarig Beleidsplan (2019-2023)

Uitgangspunt van handelen voor de organisatie is het Meerjarig Beleidsplan voor de periode 2019-2023. De ondertitel er van is: Breder actief, waarmee de verbreding van het werkterrein van de Stichting met de aandachtsgebieden “natuur van het platteland” en “gebouwd cultureel erfgoed” wordt bedoeld.

Gestructureerd zal bekeken worden welke onderdelen uit het Meerjarig Beleidsplan realisatie verdienen en haalbaar zijn. Einddoel en tussentijdse doelen zullen scherp benoemd worden. Bovendien zal eigenaarschap worden vastgelegd.

Stichting Het Zeeuwse Landschap kan positief terugkijken op de behaalde resultaten in 2019. De organisatie is financieel gezond, en wij zien de toekomst met positieve verwachtingen tegemoet. De doelen geformuleerd in het Beleidsplan 2019-2023 betekenen een uitbreiding van het werkterrein van de Stichting, en zijn richtinggevend voor de komende jaren. We hebben zin in de toekomst!

COVID-19 heeft niet een hele grote invloed gehad op de werkzaamheden. Een aantal activiteiten en excursies zijn niet doorgegaan en ons bezoekerscentrum in Emmadorp is gesloten geweest.

Wilhelminadorp, 7 mei 2020

Alexander Bolomey directeur-bestuurder

II Verslag Raad van Toezicht

2019 is voor Het Zeeuwse Landschap een jaar waarop de Raad van Toezicht vooral terugkijkt als een jaar van veranderingen. In maart 2019 is afscheid genomen van de heer Marten Hemminga als directeur-bestuurder en benoemde de Raad van Toezicht de heer Alexander Bolomey tot zijn opvolger.

2019 is ook het eerste jaar geweest dat vanuit het nieuwe beleidsplan is gewerkt met daarin verschillende nieuwe accenten: meer aandacht voor natuurinclusieve landbouw, een verdere verankering van cultuur erfgoed in de opgave van onze organisatie en meer aandacht voor verschillende aspecten van de bedrijfsvoering, waaronder communicatie en een veilige ICT omgeving. Voor een organisatie met een relatief beperkte omvang betekent dit een aanzienlijke aantal extra taken.

Dit naast belangrijke stappen die zijn gezet bij een aantal beeldbepalende projecten: Waterdunen in West-Zeeuws Vlaanderen en de enorme vergroting van het natuurgebied Saeftinghe door de voorziene ontpoldering van de Hedwigepolder.

De veranderende klimatologische omstandigheden betekenen ook een extra uitdaging om onze kerntaak, het beheer van natuurgebieden succesvol uit te voeren.

Al uit ontwikkelingen zijn voor de Raad van Toezicht aanleiding geweest om haar werkwijze in de loop van 2019 te veranderen. Binnen de Raad van Toezicht zijn 3 commissies gevormd voor financiën, renumeration en natuurbeheer inhoudelijk. Binnen deze commissies worden op de verschillende onderdelen de onderwerpen voor de vergaderingen voorbereid.

Dit jaar heeft de Raad van Toezicht 6 keer vergaderd in aanwezigheid van de directeur-bestuurder. Naast de financiële stukken is gesproken over de organisatie ontwikkeling, de voortgang van projecten en belangrijke externe dossiers.

De voorzitter van de Raad van Toezicht trad op als voorzitter van de plenaire vergaderingen van de Raad van Advies. Ook leden van de Raad namen deel aan deze vergaderingen en aan de jaarlijkse veldexcursie, waardoor de verbinding tussen Raad van Toezicht en Raad van Advies mede invulling kreeg.

De voorzitter is tevens q.q. lid van het bestuur van LandschappenNL.

De voorzitter van de Raad van Toezicht was met de directeur-bestuurder gesprekspartner in het periodiek bestuurlijk overleg met de gedeputeerde (portefeuillehouder natuur).

Leden van de Raad van Toezicht zijn tevens lid van het bestuur van Stichting Terra Maris en van Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum.

Het Zeeuwse Landschap heeft ook in 2019 met de inzet en steun van velen actief gewerkt aan het beschermen van natuur, landschap en cultuurhistorie in de provincie Zeeland. Deze opgave vraagt van ons een lange adem. Ik ben buitengewoon content met de passie, betrokkenheid en het vakmanschap waarmee onze medewerkers deze kerntaak invulling geven.

Onze medewerkers en onze beheersgebieden vormen het belangrijkste kapitaal dat wij hebben. Daarbij is het wel plezierig dat Het Zeeuwse Landschap financieel gezond is. Dat geeft een basis voor continuïteit en groei.

Wilhelminadorp, 18 juni 2020
Harry van Waveren
Voorzitter Raad van Toezicht

III Het Zeeuwse Landschap in kort bestek

Doelstellingen van Het Zeeuwse Landschap

Stichting Het Zeeuwse Landschap is een particuliere organisatie; ze heeft sedert haar oprichting in 1936 als belangrijkste doelstelling het behoud van natuur en landschapsschoon in de provincie Zeeland. De Stichting doet dat in de eerste plaats door aankoop en beheer van natuurgebieden, maar in toenemende mate ook verwerving, restauratie en beheer van gebouwd erfgoed. Door het geven van voorlichting en informatie over de natuur, het organiseren van talloze veldexcursies e.d. bevordert de Stichting de publieke aandacht voor natuur en landschap. Ook probeert de Stichting door beleidsbeïnvloeding de natuur- en landschapsbelangen te behartigen. Als uitwerking van de algemene doelstellingen, hanteert Het Zeeuwse Landschap een aantal meer concrete beleidslijnen, die geformuleerd zijn in periodiek geactualiseerde meerjarenbeleidsplannen. In 2019 werd het vigerende Beleidsplan 2019-2023 vastgesteld (zie bijlage 9).

Organisatie

Stichting Het Zeeuwse Landschap is een particuliere organisatie met aan het hoofd een directeur-bestuurder. Deze is in dienst van de Stichting. Als toezichthoudend orgaan functioneert een Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht bestaat uit 5-7 onbezoldigde personen die worden benoemd voor een periode van 5 jaar, met de mogelijkheid van herbenoeming voor een periode van nogmaals 5 jaar. Bij werving van een nieuw lid, wordt voorafgaand een profielschets van de te zoeken kandidaat opgesteld.

Raad van Toezicht

In 2019 trad de heer P.B. Visscher toe als lid van de Raad van Toezicht. Er waren in 2019 geen andere mutaties in de Raad. Het rooster van herbenoeming en aftreden van de zittende leden is als volgt (situatie 31 dec. 2019):

	<u>Aanvang</u>	<u>Herbenoeming</u>	<u>Aftreden</u>
H. van Waveren	2017 (vz. 2018)	2022	2027
J.R. Heringa	2010	2015	2020
J. Coosen	2011	2016	2021
N.A.A.M. Pötgens	2016	2021	2026
J.H. Kousemaker	2016	2021	2026
J.J. Jacobse	2016	2021	2026
F.P.B. Visscher	2019	2024	2030

Groepsstructuur

Leden van de Raad van Toezicht van Stichting Het Zeeuwse Landschap zijn tevens bestuurslid van Terra Maris, het museum voor natuur en landschap te Oostkapelle, dat functioneert in nauwe samenwerking met Het Zeeuwse Landschap. In de geconsolideerde jaarrekening van Het Zeeuwse Landschap zijn ook de financiële resultaten van Terra Maris en de Stichting Lunchcafé opgenomen. Het verslag van de museale activiteiten van Terra Maris is te vinden in het eigen jaarverslag van het museum.

Raad van Advies

Het belangrijkste permanente adviesorgaan van directeur en Raad van Toezicht is de Raad van Advies. De Raad bestaat uit tenminste 15 en ten hoogste 30 leden die voor een periode van vijf jaar worden benoemd met de mogelijkheid voor herbenoeming voor een periode van nogmaals 5 jaar. Nieuwe leden worden via oproepen in het tijdschrift van de Stichting geworven uit de donateursachterban. De samenstelling van de Raad van Advies is weergegeven in bijlage 6.

Taak en werkwijze Bestuur en Raad van Toezicht

De directeur-bestuurder is belast met het bestuur van de Stichting en is verantwoordelijk voor de financiële positie van de Stichting en haar resultaten. De Raad van Toezicht is belast met het toezicht op de algemene gang van zaken binnen de Stichting, met het toezicht op het door de directeur-bestuurder gevoerde beleid en beheer, en met het toezicht op het functioneren van de directeur-bestuurder. Directeur-bestuurder en Raad van Toezicht vergaderen tenminste vier maal per jaar. Voor een uitgebreide omschrijving van de taak en werkwijze van de directeur-bestuurder, van de Raad van Toezicht en van de Raad van Advies, wordt verwezen naar de statuten van Stichting Het Zeeuwse Landschap.

Relevante (neven)functies Raad van Toezicht en directie

Zie bijlage 5

NWA

Over natuurwetenschappelijke aangelegenheden wordt de Stichting geadviseerd door de Natuurwetenschappelijke Adviescommissie (NWA), die bestaat uit externe specialisten op uiteenlopende kennisvelden. De NWA heeft een belangrijke rol in de beoordeling van beheerplannen.

Personeel

Intern is de werkorganisatie opgesplitst in verschillende werkeenheden met hun eigen werkterrein:

- terreinbeheer (district Noord en district Zuid)
- afdeling Ecologie en Kwaliteitszorg
- afdeling Communicatie
- afdeling Grondzaken en Projecten.
- administratie en secretariaat

De provinciale Landschappen, waaronder Het Zeeuwse Landschap, volgen de Raam CAO Bos en Natuur. Alle medewerkers in dienst van de Stichting vallen onder de arbeidsvoorwaarden geformuleerd in deze CAO en worden bij indiensttreding ingeschaald volgens het onder deze CAO uitgewerkte functiewaarderingssysteem. Het Zeeuwse Landschap kent geen bonusregeling. In 2018 is voor de eerste maal een bescheiden eindejaarsuitkering uitbetaald. Bijzondere prestaties van medewerkers worden incidenteel op individuele basis beloond met een gratificatie.

De medewerkers van Het Zeeuwse Landschap werken vanuit verschillende vestigingen. Het hoofdkantoor van de Stichting is in Wilhelminadorp. Hier hebben ca. 19 personeelsleden hun thuisbasis. Daarnaast zijn op andere locaties werknemers gehuisvest: in Oostburg, Emmadorp (bezoekerscentrum Saeftinghe), Poelbos (nabij 's-Heer Arendskerke), Oranjezon en St. Philipsland (eendenkooi).

Het Zeeuwse Landschap kent een (gekozen) personeelsvertegenwoordiging die jaarlijks één of meerdere keren vergaderd met de directeur-bestuurder. De zittingsduur van leden van de PVT is drie jaar, met de mogelijkheid van herverkiezing.

Een arbo commissie bestaande uit vier personeelsleden werkzaam op verschillende werklocaties van de organisatie, vergadert jaarlijks meermalen onder voorzitterschap van de directeur-bestuurder over werkomstandigheden en veiligheid. Er is een (parttime) preventiemedewerker aangesteld en er zijn twee vertrouwenspersonen.

CBF-Keurmerk en ANBI status

Het Zeeuwse Landschap heeft sedert 1 juli 2004 het CBF-Keurmerk. Dit onafhankelijke certificaat geldt als verantwoordingsinstrument richting samenleving. De code Goed Bestuur voor Goede Doelen is opgenomen in het reglement van het CBF-Keur. Het Zeeuwse Landschap is door de Belastingdienst voorts aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

Verantwoordingsverklaring

In het kader van het CBF-Keurmerk en de code Goed Bestuur kent Het Zeeuwse Landschap een Verantwoordingsverklaring. Deze is als bijlage 4 opgenomen bij dit jaarverslag.

IV Verslagen werkvelden

Afdeling Terreinbeheer

Natuurbeheer

Het te beheren gebied, in totaal 120 objecten, is ca. 9700 ha groot, verspreid over 2 districten, Noord (3300 ha) en Zuid (6400 ha) met de volgende natuurtypen: buitendijkse gronden (duinen, schorren, slikken en overig intergetijdengebied), weidevogel- en botanische graslanden, bos en akkernatuur, kreken (grasland, moeras en rietland), vestingwerken en binnendijken.

De beheerdienst van district Zuid opereert vanuit 2 locaties. District Noord heeft steunpunten in Zuid Beveland, Sint Philipsland en op Walcheren. De twee beheerdistricten beschikken over de nodige apparatuur en middelen, zoals maaimachines, trekkers, motor- en handgereedschap en is mobiel dankzij bedrijfsauto's en een toezichtboot en rubberboten.

Het grootste deel van het beheerwerk bestaat uit maatregelen die een directe relatie hebben met de natuurdoelstellingen van de betreffende terreinen. Het betreft het maaien van grasland, schonen van plassen en poelen, onderhoud van beplantingen, onderhoud van paden, rasters en andere recreatieve voorzieningen, en het

houden van toezicht. Beheer en onderhoud zijn nodig om bepaalde soorten, natuurtypen en cultuurlandschappen te behouden.

In de weidevogel- en botanische (kreek)graslanden zijn in de periode april t/m november runderen en schapen ingezet voor de begrazing. In de duinen van Oranjezon op Walcheren en op de dijk langs het Kanaal door Walcheren is een schaapherder actief geweest.

Naast het begrazingsbeheer vinden in diversen terreinen in de maanden mei t/m september aanvullende maai- en verschralingwerkzaamheden plaats, conform de daarvoor opgestelde gedragscode natuurbeheer en de interne graslandnotitie. Met voor het beheer optimaal aangepaste machines worden distel- en jacobskruiskruidruigtes gemaaid en afgevoerd naar een groencomposteerbedrijf.

Botanisch zeer waardevolle graslanden met soorten als groenknolorchis, bijenorchis, grote keverorchis, moeraswespenorchis en rietorchis worden niet begraasd maar jaarlijks in de nazomer gemaaid, het maaisel is afgevoerd.

Broedvogeleilanden zijn in de nazomer ontdaan van de ruigtevegetatie en andere opgaande begroeiingen. Op traditionele wijze wordt het beheer van wisselakkers in het boscomplex bij Clinge en St Jansteen, en op de akkers van Hoeve van Meulen, Oranjabosch en Yerseke Moer uitgevoerd, waardoor de situatie voor zeldzame planten en dieren zal verbeteren.

Knotwilgen worden in een regelmatige cyclus in de periode november t/m februari geknot, in het afgelopen seizoen zijn ruim duizend knotbomen deels in eigen beheer en deels door diversen groenverzorgers geknot. Periodiek worden bos- en struweelbeplantingen gedund en/of teruggezet, zoals in de bossen van Oranjezon, op de eendenkooi in Sint Philipsland en bij diverse terreinen in de Zak van Zuid Beveland.

Met behulp van vrijwilligers zijn de buitendijkse beweidingseenheden van het Verdrongen Land van Saeftinghe voorzien van schrikdraadraster een jaarlijks terugkerende zware inspanning. Meerdere groepen vrijwilligers verlenen hulp bij de bestrijding van de Amerikaanse vogelkers, de bestrijding van de akkerdistels, onderhoud aan de kleinschalige biologische akkers op St. Jansteen. Daarnaast werken we samen met organisaties in de geestelijke gezondheidszorg (de Zeeuwse Gronden, Psyïent) die activiteiten en/of reïntegratietrajecten aanbieden en met de Reclassering. Wekelijks worden diverse eenvoudige maar tijdrovende veldwerkzaamheden verricht. De bovengenoemde taken worden uitgevoerd door de beheerdiensten van de districten Noord en Zuid, samen ruim 13 fte.

In de kustreservaten van Saeftinghe tot aan het Zwin, de bossen rond Clinge en Sint Jansteen en in Oranjezon is i.v.m. hoge recreatiedruk toezicht op betreding ed. noodzakelijk. Naast onze eigen toezichthouders (700 uur) worden er ook externe BOA's ingezet o.a. in; Clingebossen (500 uur), diverse kustreservaten (250 uur), Sint Philipsland en Volkerak-Zoommeer (100 uur).

Op de uitgestrekte zandplaat voor Breskens, de Hooge Platen vindt m.b.v. een dienstboot gedurende de zomermaanden eveneens toezicht (400-500 uur) plaats om de rust voor de zeehonden en de broedende kolonievogels te garanderen.

Specifiek voor de Westerschelde is er voor de maanden maart t/m november in samenwerking met de RUD een jaarschema opgezet voor preventie, toezicht en handhaving in de Westerschelde, in het traject van het Zwin tot Saeftinghe. Hierbij wordt ook de eigen toezichtboot van Het Zeeuwse Landschap ingezet, voor de helft van de vastgelegde data. De gezamenlijke inzet van in totaal 12 toezichtrondes (96 uur) levert een efficiënte invulling van het toezicht op de plaatgebieden van het estuarium.

Natuurverbetering en projecten

Het districtshoofd Zuid levert een bijdrage aan de planontwikkeling en begeleiding van complexe projecten zoals Waterdunen, Hedwighepolder/Grenspark Groot Saeftinghe en diverse N2000 maatregelen (PAS programma) waaronder oa;

N2000 maatregelen (PAS programma)

Natuurherstelmaatregel "Hooge Platen in West Zeeuws Vlaanderen, De Bol en de Hooge Springer". De opgave voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen voor kustbroedvogels is zorgen dat er ruim voldoende geschikt broedgebied in de Deltawateren is, zodat de broedvogels de beste gebieden kunnen uitkiezen en voldoende uitwijkmogelijkheden hebben op het moment dat een gebied minder geschikt is.

Natuurherstelmaatregel "Schor van Baalhoek in Oost Zeeuws Vlaanderen". Het geschikt maken van het schor voor begrazing en daarvoor de benodigde inrichting (rasters, vangkooi, etc.) te realiseren, om verdere verzuivering tegen te gaan en verbeteren groeiomstandigheden gevarieerde soortenrijke zilte vegetaties.

Natuurherstelmaatregel Inlaag Hoofdplaat. Uitbreiding vochtig hooiland d.m.v. maaiveldverlagingen t.b.v. behoud en toename botanische waarden.

Daarnaast is hij verantwoordelijk voor de realisatie van o.a. de volgende projecten:

Tijdelijk beheer Waterdunen

HZL heeft in opdracht van de provincie in 2019 het tijdelijk beheer van de inmiddels afgeronde deelgebieden in Waterdunen uitgevoerd. Hieronder valt ook het vrijhouden van vegetatie op de broedvogeleilanden voor kustbroedvogels in het centrale deel van het toekomstige getijdengebied.

Drinkwatervoorzieningen vee West Zeeuws Vlaanderen

Problemen rond voldoende drinkwater voor het vee in onze graslanden nemen alsmaar toe. Het is niet alleen de beschikbaarheid van voldoende drinkwater voor het vee dat in het gedrang komt maar ook de kwaliteit van het water is twijfelachtig. Begrazing van onze gebieden is van groot belang, om te zijn voorbereid op meer extreme droogtes zijn we op zoek gegaan naar drinkwater. Inzicht in de beschikbaarheid van zoet water vinden we op de zoetwaterbeschikbaarheidskaart van Zeeland. Met een bijdrage van de Nationale Postcodeloterij zijn diverse bronnen "geslagen", met daarop aangesloten een weidepomp, hiermee kunnen we voorzien in de behoefte van drinkwater voor het vee.

Nazorg bestaande natuur de Blikken

In het kader van de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) zijn in het centrale deel van het gebied diverse inrichtingswerkzaamheden uitgevoerd conform het "Investeringsplan t.b.v. SKNL kwaliteitsimpuls bestaande natuur De Blikken". De maatregelen die in dit SKNL zijn uitgevoerd zijn gericht op het streven naar het ambitiebeheertype zilt- en overstromingsgrasland. Het aandeel struweel is verminderd gezien de grote waarde die het gebied heeft voor watervogels en steltlopers. De extra laagtes die gegraven zijn dragen bij aan vernatting van de weilanden.

Bestrijding invasieve exoten

De dijkviltbraam, oorspronkelijk ingevoerd vanuit het midden-oosten voor zijn zoete vruchten is zo'n invasieve soort. De dijkviltbraam is in staat om met jaarlijkse uitlopers van soms meer dan 10 meter inheemse plantensoorten en struweel geheel te overwoekeren. Bijzondere aandacht gaat uit naar de vestingwallen van Aardenburg en Retranchement waar de dijkviltbraam projectmatig, maaien en afvoeren met een bijdrage van de Nationale Postcodeloterij wordt terug gedrongen.

In district Noord zijn onder meer de volgende projecten uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van het districtshoofd Noord:

Inrichting nieuwe natuur en kwaliteitsimpulsen

Het Bosje van Klompe is deels herplant met inheemse loofhoutsoorten, er is een poel gegraven en het kruiden- en faunarijk grasland is voorzien van rasters waardoor het gereed is voor begrazing met runderen.

In de Sint Laurens Weihoek, één van onze belangrijke weidevogelgebieden, is een windmolen geplaatst om het waterpeil m.n. gedurende het broedseizoen dusdanig op peil/hoog te houden dat de jonge weidevogels die afhankelijk zijn van natte omstandigheden kunnen overleven. De afgelopen jaren droogden de plassen te vroeg op waardoor de pullen van de weidevogels niet voldoende voedsel konden vinden. Het effect van het windmolentje is goed te merken.

Tijdens de ruilverkaveling op Walcheren zijn veel rasters geplaatst die inmiddels allemaal aan vervanging toe zijn. In 2019 zijn we begonnen met de vervanging van deze oude rasters, de gehele vervanging zal ongeveer twee jaar in beslag nemen. Een deel van de puntdraad rasters zal worden vervangen door anti-vossen/grondpredatorenrasters.

Aanplant van bomen is behalve bij het Bosje van Klompe ook gedaan op de Boemdijk-Sabbingedijk en in Landlust bij Heinkenszand.

N2000 maatregelen (voorheen PAS programma)

Op verschillende locaties zijn uiteenlopende maatregelen getroffen in het kader van de programmatische aanpak stikstof, of natuurherstelmaatregelen. In Oranjezon is de verruigde/dichtgegroeide primaire duinvallei 'De Papieren Zolder' in zijn oude pionierstaat teruggebracht. Tevens is een oud zanddepot dat midden in de vallei lag ontgraven (30.000m³) en teruggebracht in de duinrug waar het zand 100 jaar geleden uit ontgraven was voor de aanleg van een waterwinkanaal.

Verder is er een kleine (1 ha) secundaire duinvallei die volledig met Amerikaanse vogelkers was dichtgegroeid geplagd, en is van vele hectares aan de oostzijde de Amerikaanse vogelkers verwijderd.

In de Vlietepolder is in 2019 voor het tweede jaar het riet gemaaid met een maai-zuigcombinatie, terwijl het riet nog groen was. Dit met de bedoeling om meer biomassa en stikstof af te voeren dan wanneer het in de winter gemaaid zou worden.

Natuursuccessen

Lepelaars op de Hooge Platen: Lepelaars broeden bij voorkeur op rustige plekken, niet veel verder dan 50 kilometer van de plaats waar ze voedsel kunnen vinden. 'Rustig' wil in dit geval vooral zeggen: liefst buiten bereik van roofdieren. Voor het eerst wisten deze vogels in 2019 op de Hooge Platen jongen groot te brengen.

We zaten er op te wachten: Een van de meest zeldzame dagvlinders van Nederland, het Kaasjeskruidkoppje, is dit jaar al in vier van onze gebieden gezien. In het voorjaar van 2019 werd er een exemplaar in de inlaag van Hoofdplaat gezien gevolgd door meerdere op het Paulinaschor, Aardenburg en de Kievittepolder bij Cadzand.

Jaarlijks verschijnen er in de Beekshoekpolder wel enkele nieuwe plantensoorten, dit jaar ontdekten we het "rondbladig wintergroen", in een geplagde duinvallei aan de westzijde van Oranjezon vonden we "liggend hertshooi".

De effecten van de kleinschalige verstuiwingprojecten in de duinen van Oranjezon worden steeds duidelijker. Rond de geplagde stuifkuilen worden de duingraslanden regelmatig overpoederd met vers duinzand waar o.a. duinviooltjes en andere duingraslandplanten weer van profiteren.

Natuurbeleving

Het in stand houden van bebording (informatiepanelen, route-aanduidingen, markeringsborden), het maaien en in stand houden van wandel-, fiets- en ruiterspaden, het onderhouden van meerdere vogelkijkhutten, observatieschermen, uitzichtpunten en het veilig en aantrekkelijk houden van enkele honderden meters wandelbruggen, plankieren en trekvlotten in diversen terreinen, vormen een belangrijk onderdeel van de reguliere werkzaamheden.

Recreatieve benutting is een waardevol gegeven. Het Zeeuwse Landschap zet in op een optimaal recreatief medegebruik.

Om te voldoen aan de wettelijke zorgplicht wordt er jaarlijks een VTA (Visual Tree Assessment) controle uitgevoerd in voor publiek opengestelde terreinen. Op basis van deze boomveiligheidscontrole worden selecties gemaakt op de te nemen beheermaatregelen zoals bijvoorbeeld het wegnemen van dood hout.

Hutten natuur-en recreatiegebied Waterdunen

In het project Waterdunen werken vijf partijen samen Provincie Zeeland (de trekker van het project), de Gemeente Sluis, Waterschap Scheldestromen, Molecaten en Het Zeeuwse Landschap. Waterdunen is een bijzonder natuur- en recreatiegebied in aanbouw en ligt op de grens van land en zee. Binnen Waterdunen zijn zes vrij toegankelijke vogelhutten voorzien om één van de ambities van Waterdunen waar te maken om mensen dicht bij vogels te brengen. Met een bijdrage van de Nationale PostcodeLoterij zijn in 2018 de eerste twee observatiehutten op twee eilanden geplaatst. In het voorjaar van 2019 zijn in het westelijk deel van het gebied ook twee observatiehutten, de "kinderhutten" geplaatst. Deze thematische hutten sluiten aan op het toekomstig circuit-pad nabij de nog te realiseren speelnatuur bedoeld voor de jongere bezoekers van het gebied.

Communicatieplan Waterwingebied Sint Jansteen

De Clingse bossen, de bossen van Sint Jansteen en de Wildelands hebben drie functies: waterwinning, natuur en recreatie. Deze drie zitten elkaar soms in de weg. Door een extern bureau is in opdracht van Evides en Het Zeeuws Landschap een plan opgesteld, voor de recreatieve inrichting, bebording en communicatie. Aanpassingen

die voortvloeien uit dit rapport “Advies voor recreatie en communicatie”, te denken valt aan maatregelen rondom de infrastructuur in combinatie met een verbeterde aanpak van communicatie worden in 2020 uitgevoerd.

Fotohut Clingse bossen

In het rustgebied van de Clingse bossen en rond de fotohut vond herhaaldelijk ongewenste betreding plaats. Naast verstoring van het wild worden ook de bezoekers van de fotohut regelmatig gestoord. Om ongewenst bezoek te verhinderen zijn met een bijdrage uit de Nationale Postcodeloterij extra afsluitingen rond het rustgebied geplaatst.

- Op basis van het zoneringsplan voor Neeltje Jans zijn de informatieve bebordingen vervangen, zodat bezoekers beter de weg kunnen vinden. Het zoneringsplan zorgt voor een betere verdeling van natuur, recreatief gebruik en opwekking van windenergie.
- HZL heeft in 2019 een intern onderzoek laten uitvoeren naar onze manier van werken in het licht van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dat onze kerntaak – natuurbeheer – een maatschappelijk doel dient staat buiten kijf, maar de manier waarop we dat doen zou soms nog beter kunnen. Voor de hand liggende zaken als gifvrij werken, samenwerken met zorginstellingen, zonnepanelen installeren, elektrische voertuigen en gereedschappen gebruiken en minder papier verbruiken doen we al langer. In de toekomst gaan we bijvoorbeeld meer aandacht geven aan ons energieverbruik van de gebouwen, op momenten dat er verbouwingen aan de orde zijn.

Afdeling Ecologie en Kwaliteitszorg

Monitoring en databeheer

HZL voert veel natuurmonitoring uit in het kader van SNL, dit om de natuurkwaliteit te meten en deze te kunnen toetsen. Er zijn meer monitoringsopgaven, dit betreft voornamelijk monitoring van soortgroepen waar een provinciale opgave ligt voor behoud, al dan niet opgelegd vanuit Natura 2000. Zo voert HZL een monitoring kustbroedvogels uit. Hiermee verkrijgen we inzicht in de trend van deze soortgroep in de diverse gebieden die HZL beheert.

Kustbroedvogels

De Hooge Platen is al ruim 40 jaar een broedplaats voor kustbroedvogels, sindsdien worden deze ook geteld, ook wordt hier een inschatting gemaakt van het broedsucces, om zo ook inzicht te krijgen in de reproductie bijdrage van deze kolonie aan de metapopulatie in de delta. In 2019 zijn de volgende resultaten vastgesteld:

Grote stern	2625	2650/1500 vlv (0,6 jong p/pr)
Visdief	182	150/50 vlv (hervestiging noord) (0,33 jong p/pr)
Dwergstern	4	14/10 vlv (0,7 jong p/pr)
Zwartkopmeeuw	1360	1400/max 0,1jong p/pr (predatie gr meeuwen)
Kokmeeuw	1070	1100/max0,1jongp/pr (predatie gr meeuwen)
Zilvermeeuw	60	
Kleine mantelmeeuw	90	
Kluut	24	
Scholekster	28	
Bontbekplevier	0	
Strandplevier	2	
Lepelaar	5	(3x3 en 2x4 eieren)13 vlv (2,6 jong p/pr)

* Vlv = het aantal jongen dat het vliegvlug stadium heeft bereikt

Omdat veel van de doelsoorten echte pioniers zijn is het nodig dat het successiestadium op het huidige duin (De Bol) weer wordt teruggezet naar een pionierssituatie. Het broedbiotoop verdwijnt hier namelijk niet alleen door erosie maar ook door vegetatiesuccessie. Hiervoor zijn maatregelen ingang gezet (zie paragraaf project Life-IP).

De schorren aan de noordoostzijde van De Bol worden snel hoger en daarmee steeds geschikter als broedgebied voor grote meeuwen (die hier in toenemende mate broeden), wat leidt tot meer predatie bij kustbroedvogels.

Dankzij deze schorontwikkeling, komen er ook steeds meer soorten van het schor bij als broedvogel (ook hogere dichtheden). Dit zijn nog niet de aantallen van Het Verdrongen Land van Saefinghe, maar bij doorgaande ophoging, in de toekomst wel veiliger broedgebied; nu is de kans op overspoeling nog groot.

Tureluur	42
Kievit	3
Witte/Indische gans	1
Brandgans	40
Grauwe gans	20
Canada gans	35
Nijlgans	2
Veldleeuwerik	2
Graspieper	3
Rietgors	2

In 2018 werd er een integrale broedvogeltelling in Saeftinghe uitgevoerd. Dit was een enorme klus die we samen met vrijwilligers en een tijdelijke fulltime kracht hebben uitgevoerd. Hierover is in het vorig jaarverslag gerapporteerd. In 2019 is er in Saeftinghe deels door dezelfde vrijwilligers en medewerkers van Het Zeeuwse Landschap weer geïnterviewd in zogenaamde bmp-plots (steekproef vlakken), deze plots zorgen voor een genuanceerder beeld voor de trend dan alleen de integrale inventarisatie eens in de 6 jaar. Via deze trend zijn veranderingen in de broedvogelpopulatiestand beter te koppelen aan oorzaken. Bovendien worden plots grote veranderingen in de broedvogelstand zo eerder opgemerkt.

In 2019 waren er geen kolonies van kustbroedvogels in Saeftinghe aanwezig, Er heeft dan ook geen (ring)onderzoek plaatsgevonden. Ook de voorgaande jaren waren kolonievogels hier niet succesvol. Vossenpredatie en verspoeling van de nesten zijn hier de oorzaak van.

De broedeilanden in Waterdunen waren dit jaar geschikt als broedgebied, zij het dat de vertraging van de ingebruikneming van de getijde duiker er voor gezorgd heeft dat de zoetwater minnende plantensoorten de eilanden behoorlijk hebben verruigd voor pioniersvogels. Toch hebben er in het gebied 25 paar kluut gebroed, 4 paar kleine plevier, 2 paar bontbekplevier, 6 paar strandplevier en 3 paar kokmeeuwen en 10 paar dwergsterns.

Naast de Hooge Platen en broedde er ook op het Voorland Nummer Een tien paar dwergsterns, samen met 226 paar visdieven, 66 paar kokmeeuwen en 25 kluten.

Ook in de voor natuur ingerichte binnenlandse gebieden in West Zeeuws-Vlaanderen broeden kluten, zo waren er nog 1 paar in de Ossenwei, 2 in de Zwinpolder, 3 in de Aardenburgse Havenpolder, 9 in de Sophiapolder, 17 in de Baarzandse kreek en maar liefst 30 in de Herdijkte Zwartepolder, daar broedden ook 36 paar kokmeeuwen. In de Sophiapolder broedden naast kluten ook nog 3 paar zwartkopmeeuwen en 492 paar kokmeeuwen.

Op Neeltje Jans waren de gebruikelijke kolonievogels aanwezig, daar is dit jaar ook een integrale broedvogelkartering uitgevoerd. Daarnaast heeft HZL een onderzoek laten uitvoeren (Buijs, 2020 in prep.) naar het broedsucces van de grote meeuwen die op dit voormalig werkeiland broeden. Dit was omdat er zorgen waren omtrent het broedsucces van deze kolonie (zie ook vorig jaarverslag). Er blijkt vrij veel predatie door grondpredatoren, zoals ratten en bunzing plaats te vinden. Ook weten we nu dat er vrij veel verwilderde katten leven op Neeltje-Jans. Wel blijkt uit het onderzoek dat het weghalen van struweel ten behoeve van broedgelegenheid voor deze meeuwen een succesvolle maatregel was. Deze maatregel is uitgevoerd met provinciale subsidie in het kader van het soortenbeleid. Tijdens de inventarisatierondes is er veel verstoring van eidereenden waargenomen. Tijdens het foerageren werden zij regelmatig expres opgejaagd door werklieden vanuit bootjes. Zij zien de eidereenden als een concurrent voor hun hangculturen in de Mattenhaven.

De zilver- en mantelmeeuwen op het Slaakeiland hadden dit jaar een goed broedsucces. De aanwezige lepelaarskolonie telde weer meer broedparen dan het jaar ervoor, nu was het aantal 130 broedparen. De zeearenden die elders in de Slikken van de Heen broeden, hebben helaas geen broedsucces gehad. Ze hadden een nieuw nest gemaakt in een slappe berk, deze is er met een voorjaarsstorm uitgewaaid. Er werd een kapot ei aangetroffen. Even leek het of ze weer in het kunstnest aan het broeden waren maar uiteindelijk bleek ook dat niet meer succesvol.

Verder heeft Het Zeeuwse Landschap samen met de andere TBO's mee betaald aan het kustbroedvogelonderzoek van delta milieuprojecten¹. Een zeer informatief rapport over het broedsucces van kustbroedvogels in Zeeland. Hierbij gebeurt er onder andere onderzoek aan de kustbroedvogels die op de eilanden in de Inlagen van Noord-Beveland broeden, Neeltje-Jans en Koude en kaarspolder.

Boerenlandvogels

In verschillende gebieden worden inventarisaties uitgevoerd voor boerenlandvogels. In 2019 betrof dit de Topgebieden: Burghsluis, de Poel en Groede. Daarnaast vond er in al deze topgebieden een soortspecifieke monitoring van patrijzen plaats. In Topgebied de Poel bevestigde dit ons vermoeden dat patrijzen hier niet meer voorkomen. Gelukkig zijn er ook plekken waar het wel beter gaat met deze soort, zoals bleek dat in het toekomstig Topgebied Groede voor Zeeland nog hoge dichtheden voorkomen (ca. 2,7 roepende mannetjes/100 ha). De resultaten van broedvogels uit Topgebied Burghsluis werden mooi meegenomen als onderdeel van de Natuurrapportage Zeeland.

Weidevogels

Er heeft in 2019 een volledige weidevogelinventarisatie plaatsgevonden in de Yerseke Moer, Groote Gat, De Blikken en De Reep, en de Plaskreek. Dit betreft een extra inventarisatie bovenop de 3-jaarlijkse inventarisatie die vanuit SNL gebeurt.

Botanische onderzoek t.b.v. vernattingspilot Yerseke Moer

In de Yerseke Moer loopt een vernattingspilot. Door extra regenwater vast te houden worden er (met name in de herfst en de winter) hogere waterstanden gehaald. Het doel hiervan is een uitbreiding van zilte vegetaties te realiseren en betere omstandigheden voor weidevogels en wintergasten te creëren. Om de resultaten te kunnen monitoren zijn meer dan 60 plots aangelegd. Deze zijn ook in 2019 weer geïnventarieerd. In 2019 hebben we een tussenevaluatierapport op basis van de voorlopige resultaten opgesteld. Tevens is de pilot besproken met de Provincie Zeeland. Alle deelgebieden laten een sterke toename van zoutplanten zien. Uit de pq's blijkt wel dat de vegetaties zich echter nog niet helemaal hebben gestabiliseerd, daarom gaan we de monitoring met nog enkele jaren verlengen. Sommige zilte doelsoorten hebben waarschijnlijk meer tijd nodig om zich te vestigen (o.a. melkkruid en dunstaartje). Dat is ook hetgeen we ervaren hebben in de Vlaakse Moer en De Driehoek waar wel al langer een soortgelijk experiment doen. Wellicht is 2021 of 2022 een goed jaar voor de eindevaluatie. In dat jaar zal dan ook een vegetatiekartering van een deel (of allemaal) van de pilotgebieden kunnen plaatsvinden.

Bijen

Stichting Het Zeeuwse Landschap wil in het kader van de Wilde bijenlinie in tenminste 9 door haar beheerde terreinen de situatie van de bijen verbeteren. Jaarlijks worden 3 terreinen onderzocht en gekeken naar verbetermaatregelen. De voorgestelde maatregelen worden zo snel als praktisch mogelijk is uitgevoerd. In 2019 zijn o.a. inrichtingsmaatregelen genomen in de Wildelanden voor grondnestelende bijensoorten. In 2019 is verder onderzoek naar bijen gedaan in de Waterleidingbossen, Oranjezon en op de Plaat van de Vliet. In de Yerseke Moer is gericht gezocht naar de hier voorkomende zeldzame (en bedreigde) moshommel. Helaas was 2019 wederom een zeer droog jaar. Dit was van invloed op de inventarisaties; veel bijen weken massaal uit naar elders als de drachtplanten verdroogden.

Monitoring winterverblijven Vleermuizen

Jaarlijks worden alle winterverblijven van vleermuizen gemonitord. Het betreft vooral bunkers in Zeeuws-Vlaanderen en in Oranjezon. Daarbij worden ook vrijwilligers van Zoogdierwerkgroep Zeeland betrokken. De trends zijn tamelijk stabiel.

Onderzoek ten behoeve van beheer- en inrichtingsmaatregelen

Een jaarlijks terugkeerde inventarisatie is het in kaart brengen van de nesten van bruine kiekendieven, zodat deze locaties kunnen worden ontzien bij het bestrijden van de zomerganzen. Verder verzorgt en begeleidt de afdeling

¹ Rapport: <https://deltamilieuprojecten.nl/wp-content/uploads/2020/02/Broedsucces-kustbroedvogels-2019.pdf>

ecologie jaarlijks diverse natuurtoetsen bij inrichtingsprojecten. Ook wordt op verzoek van de afdeling beheer soms extra geïnventariseerd, met name indien er werkzaamheden in het broedseizoen plaatsvinden (conform gedragscode).

Faciliteren vrijwilligersgroepen

HZL heeft ook in 2019 weer tal van vrijwilligersgroepen die actief zijn op het gebied van natuurinventarisatie en – onderzoek ondersteunen. De vrijwilligersgroepen helpen mee aan het verzamelen van gegevens. Ze leveren belangrijke bouwstenen voor het overheidsbeleid omtrent rode lijsten, soortenbescherming etc. Om de benodigde kennis over de Zeeuwse natuur op peil te houden en waar mogelijk uit te breiden, wordt er veel tijd gestoken in de begeleiding van de groepen. Vrijwilligers zijn daarnaast van belang om het draagvlak voor natuur in de provincie te behouden en te versterken.

HZL continueert de ondersteuning van de natuur-vrijwilligersgroepen o.a. door scholing en het beschikbaar stellen van (vergader)faciliteiten. Het ging in 2019 om:

- Begeleiding en facilitering van de vogelonderzoeksgroep Saeftinghe. Zij verzamelen en verwerken belangrijke gegevens voor Natura 2000 doelstellingen. Tevens worden ondersteunende taken verricht t.b.v. een vogelboek over Saeftinghe. Samen met de vogelrings is er gewerkt aan een ontwerp voor een nieuw ringstation.
- Ondersteuning van de watervogeltellers van de Yerseke Moer.
- Ondersteuning en levering gegevens en informatie t.b.v. de Avifauna van Zeeland, die deze jaren wordt geschreven door een grote groep kenners.
- Ondersteuning naar mossenonderzoek verspreid over Zeeland.
- Beschikbaar stellen van vergaderruimte aan de Roofvogelwerkgroep Zeeland en de Zoogdierenwerkgroep Zeeland.
- Participatie en mede-organisatie aan het jaarlijkse zoogdierenkamp (Slikken van de Heen e.o. focus op N2000 doelsoort noordse woelmuis).
- HZL werkt nauw samen met de stichting Werkgroep Zeearend Nederland, om het paar zeearenden op de Slikken van de Heen goed te volgen en te beschermen.
- HZL coördineert het onderzoek naar bevers in Zeeland (regio coördinator-rol voor VZZ idem voor otter). Het onderzoek gebeurt door vrijwilligers, in 2019 hebben er diverse inventarisaties plaatsgevonden. Nieuwe vondsten worden gemeld bij de provincie en vastgelegd via waarneming.nl/NDFF.

Databank

HZL beheert grote databestanden van tal van organismen. Het is noodzakelijk deze datastroom bij te houden en te controleren. Om de database zodoende actueel te houden. Ook voor collega TBO's fungeert HZL als kenniscentrum als het gaat om veldgegevens en het inhuren van specialisten. Gegevens worden gratis ter beschikking gesteld aan onder meer waterschappen en provincie. Er vindt uiteraard ook regelmatig data-uitwisseling plaats tussen HZL en de natuur-vrijwilligersgroepen, in 2019 specifiek extra leveringen aan de Avifauna van Zeeland. HZL continueert het actieve beheer van haar databestanden en het behoud van het netwerk met de natuur-vrijwilligersgroepen voor dit doeleinde.

Beheer en kwaliteitszorg

Beheerplannen

De Afdeling Ecologie en Kwaliteitszorg is binnen de organisatie verantwoordelijk voor de bewaking van doelstellingen en de natuurkwaliteit. Het opstellen van beheerplannen eens in de 12 jaar, zijn een essentieel onderdeel hierin. Het betrof in 2019 de voortzetting van het opstellen van beheerplan Saeftinghe en het beheerplan voor Waterdunen. Het opstellen van het beheerplan Saeftinghe kost door de afstemming binnen het grenspark groot Saeftinghe veel tijd, die ook was voorzien aangezien de oplevering voor eind 2020 is gepland. Dit geeft wel een betere integratie van het beheer in het totale gebied. Naast Saeftinghe is er een beheerplan Waterdunen opgestart, dit laatste beheerplan is wegens privé omstandigheden van de betreffende werknemer voor een langere tijd stil komen te liggen, maar wordt voortgezet in 2020.

Kwaliteitstoetsen (interne audits)

De kwaliteitsbewaking gaat systematisch via 6-jaarlijkse evaluaties. De uitwerking kent twee formats namelijk: uitsluitend kwaliteitstoets en als onderdeel van het opstellen van een beheerplan. Hier wordt het gevoerde beheer tegen het licht gehouden van de doelstellingen en maatregelen uit de vigerende of aflopende beheerplannen en de benoemde beheertypen van het betreffende gebied. Dit gaat voor een deel via een format wat beschikbaar is vanuit de regeling SNL, maar maakt financieel geen deel uit van het subsidiestelsel. Wel leiden resultaten uit de toetsing soms tot wijziging van beheer- of ambitietypen. Daarom worden de uitkomsten gedeeld met de provincie via de jaarbrief van SNL (later dit jaar).

De volgende gebieden zijn in 2019 en begin 2020 getoetst:

Graslanden Walcheren (incl. Heggengebied Arnemuiden)	gestart
Inlagen Noord-Beveland	afgerond
Landlust	afgerond
Sint Philipsland (buitendijks)	gestart
De Blikken	afgerond
Dijken WZL	afgerond
Waterdunen (incl. erf)	afgerond
Zwin + Zwinweide	afgerond

Inzet in overige werkgroepen Provincie Zeeland

Naast de soortenwerkgroep participeert de afdeling Ecologie onder meer in de werkgroep Natuurbeheer en diverse ad-hoc werkverbanden in het kader van Natura 2000, SNL en ander provinciaal beleid zoals in 2019 onder andere de omgevingsvisie.

Projecten

Soortenbeleid

Het Zeeuwse Landschap participeert jaarlijks in de werkgroep soortenbeleid van de Provincie Zeeland. Dit houdt in dat wij als organisatie met onze expertise meedenken welke soorten extra aandacht vergen omdat zij bedreigd worden met achteruitgang en niet meeliften op het beheer van natuurgebieden. Daarbij wordt er ook meegedacht en zo mogelijk projectvoorstellen gedaan door het Zeeuwse Landschap waar kansen liggen om deze soort te beschermen tegen achteruitgang.

Het Zeeuwse Landschap heeft in 2019 in dit kader een tweede fase² project beschermingsmaatregelen ten behoeve van broedende weidevogels in het provinciale weidevogelkerngebied Sint Laurens Weihoek uitgevoerd. In 2020 wordt dit gebied weer op broedvogels geïnventariseerd, dan is dit te evalueren. Maar uit de eerste fase is al gebleken dat dit een erg succesvolle maatregel is.

Kustbroedvogels

Vanuit de urgentie en het Zeeuwse N2000 belang, wordt er binnen de soortenwerkgroep al enkele jaren extra aandacht gegeven aan de kustbroedvogels. Na het opstellen van een rapport wat handvaten reikt voor duurzaam kustbroedvogelbeheer (het 7-eilandenplan), zijn er in 2018 haalbaarheidsstudies uitgevoerd voor potentiële kustbroedvogeleilanden in de Westerschelde. In 2019 is een eerste voortoets uitgevoerd en is er een opdracht verleend aan Arcadis voor het uitvoeren van de vervolgstappen. Het vergt ook veel inspanning van HZL om dit te begeleiden. Waarna er mogelijk overgegaan kan worden tot uitvoering. Voor zowel de studies als de uitvoering zijn Europese subsidies aangevraagd, die een *deel* van de kosten dekken.

De aanleg van kustbroedvogeleilanden is nodig omdat de Natura 2000 doelstellingen voor een aantal soorten uitsluitend kan worden gehaald als er veilig broedhabitat voor deze soorten wordt gecreëerd waar grondpredatoren en menselijke verstoring tot een minimum zijn te beperken.

² Het Zeeuwse Landschap heeft de maatregelen die zijn uitgevoerd in de eerste fase geëvalueerd en aan de hand van de resultaten geconcludeerd het een zeer adequate maatregel is ter bescherming van de weidevogels. En dat een tweede fase zinvol zou zijn, om zo meer weidevogels binnen het kerngebied de gebleken bescherming te kunnen bieden.

Grenspark Groot Saeftinghe

Het Zeeuwse Landschap is ook een van de partners en initiatiefnemers van het Grenspark Groot Saeftinghe, een Interreg-project van het programma *Grensregio Vlaanderen-Nederland*.

Ook hier hebben we een haalbaarheidsstudie laten uitvoeren. Een morfologische modelstudie die inzicht geeft naar de haalbaarheid en duurzaamheid van het aanleggen van een broedvogeleiland als alternatieve broedlocatie voor de verloren kustbroedvogels in Het Verdronken Land van Saeftinghe. In 2019 is verder gewerkt aan het opzetten van een grensoverschrijdende beheersvisie en een monitoringsplan voor het donkergroene kerngebied en de buitenschil. HZL heeft daarnaast diverse malen inbreng gegeven voor de deelbeheerplannen van Vlaanderen. Aan het beheerplan van de Nederlandse deelgebieden is in 2019 verder gewerkt. Realisatie wordt eind 2020 verwacht.

Een ander deelproject is het renoveren van het vogelringstation (veldstation). Bij het opstellen van een offerte hiervoor kwam echter de aanwezigheid van asbest in de draagconstructie naar boven naast de algehele zeer slechte staat van instandhouding van het gebouw. Daarom heeft HZL besloten om het gebouw te slopen en hier tot nieuwbouw te komen. Begin 2019 is het gebouw gesloopt en zijn voor de ringers tijdelijke werkunits gezet. Het Architectenbureau Ro & Ad heeft een ontwerp voor de nieuwbouw gemaakt. Op korte termijn wordt het gebouw op de markt gezet. Bouw is voorzien eind 2020 – begin 2021.

Verder werd er deels met Interreg-subsidie een tweede fase van Inlaag Paal gefinancierd. Een ontwarende sloot werd verder gedempt, en de plas met een factor drie vergroot. Om het gebied verder te vernatten is het opzetten van het slootpeil tussen de Inlaag Paal en de Zeedijk nog nodig. De afdeling beheer van HZL zal hiervoor met het Waterschap Scheldestromen in overleg gaan.

Boerenlandnatuur; van projecten naar programma

Sinds 2015 werkt Stichting Het Zeeuwse Landschap actief samen om natuurwaarden in de Zeeuwse landbouw te herstellen. Dit is begonnen op Schouwen, maar heeft zich ondertussen uitgebreid naar meerdere plekken (topgebieden) in Zeeland. Daarnaast hebben de initiatieven zich ook inhoudelijk verbreed richting experimenten met natuurinclusieve landbouw, korte ketens en strokenteelt. Dit heeft er, conform beleidsplan 2019-2023, toe geleid dat dit onderwerp een op zichzelf staand programma binnen Het Zeeuwse Landschap is geworden. Programma Natuur & Landbouw, met als doelstelling: “In samenwerking op zoek naar een natuurinclusieve landbouw met voldoende ruimte voor boerenlandnatuur”. In 2019 is gewerkt aan de volgende onderwerpen:

Topgebieden

In 2019 werd er aan 4 Topgebieden gewerkt. Burghsluis (anno 2015) & PARTRIDGE. HZL is hier al 5 jaar procestrekker en door het aantrekken van verschillende financieringsmogelijkheden vinden hier nu veel projecten plaats waaronder: multiplier-experiment met provinciale ruilgronden, Interreg PARTRIDGE, bokashi en strokenteelt. Met dank aan provinciale cofinanciering zal PARTRIDGE verlengd worden tot 2023! Naast de onderstaande 3 topgebieden, is er in 2019 ook verkennend werk verricht voor het realiseren van een Topgebied in de Buitenschil van Grenspark Groot Saeftinghe.

Topgebied De Poel (anno 2018): Op initiatief van HZL is hier een gebiedsproces gestart. Dit wordt voor de periode van 2018-2020 door Landschapsbeheer Zeeland getrokken via een POP3-project. Maar via dit project vindt geen monitoring plaats. HZL zet zich in voor monitoring in het gebied en realiseert maatregelen voor doelsoorten door het tijdelijk inzetten van eigen, en provinciale gronden (multiplier effect).

Topgebied Groede (anno 2019): Hier is in 2019 gestart met monitoring ter voorbereiding op het starten van een nieuw ‘topgebied’. Met dank aan subsidie van de Provincie Zeeland kan hier in 2020 begonnen worden aan een nieuw topgebied.

Provinciale ruilgronden

Ook in 2019 was er weer intensieve samenwerking tussen HZL en het kavelruilbureau om door de tijdelijke inzet van provinciale gronden, kosteloos bij te dragen aan een natuurinclusieve landbouw. Dit resulteerde in 2019 in 14,1 ha landbouwgrond met aangepast beheer voor meer biodiversiteit, gezondere bodem en duurzamere landbouw.

Strokenteelt

Er vinden nu drie jaar experimenteren plaats met strokenteelt voor biodiversiteit. Deze veelbelovende bouwsteen voor natuurinclusieve landbouw wordt landelijk ook opgepakt. Zo zal er vanaf 2020 een landelijk meetnetwerk zijn voor biodiversiteit in strokenteelt, gebaseerd op de Zeeuwse experimenten en bevindingen. In 2019 is er via het

POP programma de kans geweest om dit experiment uit te breiden, in areaal en in breedte van samenwerking. Daarvoor is er energie gestoken in de projectaanvraag van twee POP projecten rondom strokenteelt. Beide worden hopelijk in 2020 gehonoreerd.

Platform bij-vriendelijk Zeeland

Voor de regionale uitvoering van de Nationale Bijenstrategie is in Zeeland het Platform bij-vriendelijk Zeeland opgericht. In dit platform zitten o.a. vertegenwoordigers uit de landbouwsector (Poldernatuur Zeeland en de ZLTO), het Waterschap Scheldestromen, SLZ, NBV, Velt en ook Het Zeeuwse Landschap. Vanuit Het Zeeuwse Landschap neemt een medewerker van de Afdeling Ecologie deel aan het platform. Vanuit het platform worden projecten bedacht en uitgewerkt om de verdere achteruitgang van de bijenpopulatie in Zeeland te stoppen, alsmede een stukje bewustwording te creëren voor deze diergroep.

Waterdunen

De projectgroep Waterdunen wordt bijgewoond door diverse medewerkers van de afdeling ecologie en met meerdere vertegenwoordigers van andere afdelingen. Het accent is in het verslagjaar verschoven van de projectgroep naar het "Bila", een overleg waarin zaken tussen provincie en HZL worden afgestemd. Ook daarnaast zijn er veel onderlinge contacten met waterschap en met de gemeente Sluis-Oostburg. Op 26 september vond de feestelijke opening van Waterdunen plaats. Vanuit Het Zeeuwse Landschap wordt het voortouw genomen in het onderdeel 'welkom in Waterdunen' en zijn er inmiddels een drietal vogelobservatiehutten gerealiseerd. Ook zijn door afdeling ecologie deelprojecten ontwikkeld, zoals de Pekelkreeft, de Roerdomppoelen en een tweetal, mede door Vogelbescherming gefinancierde "salinas".

Visatlas

In 2019 is er hard gewerkt aan de afronding van de provinciale visatlas, in het kader van de reeks Fauna Zeelandica. Het meerjarig project is opgestart in november 2012. Hiervoor vindt samenwerking plaats met een groot aantal partners waaronder: RAVON, Sportvisserij, Imares, NIOZ, Provincie Zeeland, Waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat, zowel in financiële als in inhoudelijke zin. De gegevens zijn onder meer van belang voor de Kaderrichtlijn water en Natura 2000. In april 2020 is het boek gedrukt (1^e druk 3000 expl.). Vermeldenswaardig is dat het boek ook in Vlaanderen via het NELOS wordt verkocht. Hoewel het boek bij het moment van dit schrijven slechts zojuist is gepubliceerd zijn de eerste reacties lovend.

Afdeling Communicatie

Er is 1 personeelslid na 22 jaar uit dienst en er zijn 2 nieuwe medewerkers aangenomen, waarvan 1 algemeen medewerker & social media en 1 medewerker vrijwilligers en activiteiten.

Natuurbeleving, communicatie, draagvlak en beleving

Het Zeeuwse Landschap werkt op verschillende manieren aan het mensen in contact brengen met natuur. Het versterken van de betrokkenheid met natuur en landschap is een voorwaarde voor het behouden van het maatschappelijk draagvlak voor natuurbescherming.

Het Zeeuwse Landschap hecht sterk aan het mogelijk maken van natuurbeleving en natuurgerichte recreatie in haar natuurgebieden.

Daartoe wordt op verschillende manieren informatie aangeboden over de natuurgebieden, cultuurhistorische objecten en de natuurbelevingsmogelijkheden, en worden voorzieningen gerealiseerd.

De Zeeuwse Natuur: excursies en publieksactiviteiten

Per 2018 werken Het Zeeuwse Landschap, IVN, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, Nationaal Park Oosterschelde en Terra Maris samen in het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur. Taken van Het Zeeuwse Landschap op het vlak van natuureducatie, zoals excursies en scholenwerk, vinden nu plaats via dit samenwerkingsverband en maken geen deel uit van deze IKS. Toch wordt hieronder voor een volledig beeld van ons werk hier het verslag weergegeven.

- Gezamenlijk is gewerkt aan twee publiekscampagnes: "beleef de herfst" en "trotseer de kou". Verder berichten op social media.
- Er is een gezamenlijk jaarplan gemaakt en er zijn diverse overleggen geweest.

Specifiek voor De Zeeuwse Natuur heeft Het Zeeuwse Landschap het volgende gedaan:

Excursies en evenementen

In totaal zijn er 863 excursiegroepen ontvangen, met in totaal 14674 deelnemers

1450 bezochten een door HZL georganiseerd evenement. In totaal namen 97 scholen deel met meerdere groepen aan een lesprogramma, 4942 leerlingen. 1450 mensen namen deel aan door Het Zeeuwse Landschap georganiseerde evenementen.

In de excursies komen biodiversiteit en klimaatadaptatie aan de orde.

gebied	Aantal groepen	Aantal deelnemers/ losse bezoekers
Eendenkooi	8	188
Saeftinghe	353	6946
Clinge	3	62
Hoeve Van der Meulen	13	193
Hof Waterdunen	1	27
Inlagen Noord-Beveland	2	29
Keihoogte	1	20
Neeltje Jans	8	137
Oranjezon	25	457
Stolpweggebied (Partridge Burghsluis)	3	24
Staats-Spaanse Linies Zeeuws Vlaanderen	6	55
Slikken vd Heen	4	58
Verdronken Zwarte Polder	11	173
Waterdunen	35	819
Yerseke Moer	7	135
Zwin	23	409

Scholenwerk

	Aantal scholen	Aantal leerlingen Basisschool	Aantal leerlingen Middelbare school	Aantal leerlingen vervolgonderwijs
Eendenkooi	11	294		
Saeftinghe	86	1006	3430	212

Er waren 3450 bezoekers bezoekerscentrum Saeftinghe (exclusief excursiedeelnemers)

Evenementen

De jaarlijkse Ronde van Oranjezon, een prestatie-postentocht voor families, waarbij onderweg op posten informatie wordt gegeven over planten en dieren in het gebied, werd op 19 oktober gehouden. Er kwamen ruim 150 mensen op af.

Op de Eendenkooi werd op 10 juni een landschapsfair gehouden, waarbij ook het bezoekerscentrum open was en mensen onder begeleiding beperkt de kooi in konden. Ondernemers en organisaties uit de buurt hadden er kraampjes. Zo'n 1300 mensen bezochten de fair.

Verder heeft Het Zeeuwse Landschap meegedaan aan evenementen waaronder De Nacht van de Nacht, de Oosterscheldeweek, Week van het Landschap en de Natuurwerkdag.

Gidsenwerk Saeftinghe

Drie gidsen hebben afscheid genomen, te weten George Bun, Diny de Putter en Remi Caremans. Het gidsenteam komt daarmee op 40 gidsen. Gemiddelde leeftijd van gidsen ligt hoog (64 jaar). Om continuïteit en kwaliteit in toekomst te kunnen blijven garanderen is een nieuwe gidsenopleiding noodzakelijk. Hiertoe is in oktober een gidsenopleidingsteam geformeerd om een nieuw opleiding in 2020 te kunnen starten. Dit team bestaat uit Walter Poppe, Joop Millenaar, Herta Swinnen, Jos Ivens, Hans Raanhuis en Carla van Dueren-Den Hollander. Het ontwikkelen van opleidingsprogramma is inmiddels van start gegaan.

De thema/bijcholingsavonden voor het gidsenteam in het BC 2019 waren de volgende:

9 januari: Meerjarig beleidsplan/Nieuwjaarsborrel - M. Hemminga
6 maart: Veiligheidsavond - Medicare (EHBO) en Carla (Protocollen, veiligheid)
9 maart: Resultaten vegetatiekartering Saeftinghe - Bureau Waardenburg
20 november: De toekomst van de Hedwige Prosperpolder - J. van Belzen
11 december: De vogeltrek - B. Messiaen & J. v. Landeghem

Verder vinden er voor de gidsen de jaarlijks terugkerende herhalingscursussen EHBO en reanimatie weer plaats.

Op 9 maart deden onze gidsen weer mee aan de opruimactie 'Schone Schelde' met ongeveer 30 man, gevolgd door soepmaaltijd (in Schaapskooi) en fotorapportage. Ook boden de gidsen een helpende hand bij onder meer het ontruimen van het zomerverblijf in januari en verschillende andere vrijwilligerswerkzaamheden.

Op 12 oktober hadden we de jaarlijkse bedankdag voor ons gidsenteam waarbij er een bezoek gebracht werd aan het Visserijmuseum te Breskens en Waterdunen.

Specifieke taken draagvlak

- **Communicatiemiddelen**
 - **De websites** die Het Zeeuwse Landschap beheert om informatie te geven aan het publiek zijn www.hetzeeuwselandschap.nl, www.Saeftinghe.eu en www.kustlaboratorium.nl. Op deze websites is, naast informatie over de organisatie, natuurgebieden en cultuurhistorische objecten, actuele informatie te vinden over beleevingsmogelijkheden: het excursieprogramma, evenementen en wandel- en fietsroutes. Daarnaast worden de activiteiten ook ingevoerd op de website van VVV Zeeland. Er is dit jaar nauwer overleg met de VVV
 - **Email-nieuwsbrief.** Vier keer per jaar verschijnt deze nieuwsbrief met er-op-uit-tips, nieuws over het werk van HZL en natuur- en erfgoednieuws. Eind 2019 waren er 2227 abonnees
 - **Facebookpagina.** Hierop worden op wekelijkse basis wetenswaardigheden en tips gedeeld. Eind 2019 waren er 2579 volgers en 2491 pagina vind-ik-leuks
 - **Twitteraccount @zeeuwsland.** Dit wordt in mindere mate gebruikt; hierop wordt met name nieuws gedeeld. Eind 2019: 989 volgers
 - **Tijdschrift ZEEUWSLANDSCHAP** verscheen vier keer, en is zowel in papieren versie als digitaal te lezen voor donateurs.
- **Lezingen en presentaties:** in 2019 zijn een tiental lezingen voor diverse doelgroepen gehouden, onder andere over de Yerseke Moer en vogels.
- **Zeeuwse Ankers.** Het Zeeuwse Landschap neemt deel aan het samenwerkingsverband Zeeuwse Ankers. Het Zeeuwse Landschap heeft zeven verhalen aangeleverd voor de website www.zeeuwseankers.nl en heeft aan overleggen deelgenomen.
2019 is gebruikt voor het opstellen van de erfgoedlijnen en het plannen maken over hoe we verder gaan met de Erfgoeddag in het Landschap. Ook heeft HZL inhoudelijk en financieel bijgedragen aan de klapbank in de Anna-Jacobapolder

Donateurs, sponsors en draagvlak

Donateurs zijn belangrijk voor Het Zeeuwse Landschap. Ze tonen aan dat er draagvlak is voor ons werk en ondersteunen ons werk financieel. Eind 2019 waren er 9678 donateurs.

Werving en binding van donateurs hebben voortdurend de aandacht, echter in 2019 hebben i.v.m. personele bezetting hier te weinig aan kunnen doen. Daarnaast speelt een rol dat donateurs elk jaar zich moeten aanmelden per acceptgiro; hierdoor hebben we ook veel uitval. Daarom zijn we in 2019 begonnen met het traject om een doorlopende machtiging mogelijk te maken.

Naast donateurs is er een kring van bedrijven die Het Zeeuwse Landschap een warm hart toedragen. Deze Groene Kring bestaat uit een 12-tal leden waaronder boekhandels, fietsenhandelaren, horecabedrijven, makelaars en drukkerijen.

Vergroten toegankelijkheid en beleving natuurgebieden

Tenzij de natuur- en landschapswaarden het niet toelaten, heeft Het Zeeuwse Landschap de terreinen en objecten beleefbaar gemaakt. Dit gebeurt op een wijze die past bij het gebied. In grotere gebieden worden daarnaast excursies aangeboden o.l.v. door Het Zeeuwse Landschap opgeleide gidsen, op jaarbasis ruim 830 excursies (*dit excursiepakket valt buiten deze subsidieaanvraag*).

Informatiepanelen en terreinvoorzieningen

Voor bezoekers vormen informatiepanelen nog altijd het meest gebruikte middel om meer te weten te komen over een gebied. Naast praktische informatie over de toegankelijkheid en routes, geven de borden middels foto's en korte teksten informatie over de natuur- en cultuurhistorische waarden van het terrein.

In 2019 zijn de volgende borden vervangen en geactualiseerd:

- Toegangsboard Oranjezon, bij hoofdingang en strandopgangen
- Hoeve van der Meulen
- Koude en Kaarspolder
- Neeltje Jans broedgebied

Bezoekerscentra

Bij drie gebieden zijn er bezoekerscentra, waar bezoekers informatie krijgen over het gebied en van waar excursies en andere activiteiten starten.

- **Bezoekerscentrum Saeftinghe.** In 2019 waren er 3052 bezoekers voor het bezoekerscentrum, dit is exclusief de mensen die meegingen met een excursie (een bezoek aan het bezoekerscentrum is hierbij inbegrepen). Daarnaast bezochten 400 mensen de gratis informatievoorziening.

De garderoberuimte in het BC werd verbouwd tot koffiecorner/infohoekje met zitplaatsen, presentatievoorziening voor foldermateriaal e.d. en een koffieautomaat waar door bezoekers tegen betaling koffie afgenomen kan worden.

In juli werd na een jaar voorbereiding in samenwerking met Maritiem Erfgoed de maquette van de voormalige scheepswerf te Paal opgeleverd en in het BC officieel onthuld. Ook verscheen er een boekwerkje dat in het BC aangeboden wordt.

Het assortiment in de winkel is ook dit jaar weer behoorlijk uitgebreid en de omzet fors gestegen. Er is vooral veel vraag naar ondersteunende artikelen (voor excursies) zoals wandelstokken, hapje/drankje voor onderweg, natuurboeken en gidsen, en Saeftinghe - en regio gerelateerde artikelen. Vanwege de extreem hoge zomertemperaturen was er ook meer vraag naar gekoelde dranken. Hiertoe is een vitrinekoelkastje aangeschaft voor achter de balie.

De historische hoek van de expositie is aangevuld met een steen die hoogst waarschijnlijk afkomstig is van het kasteel van Saeftinghe. Ook zijn er, samen met wat vrijwilligers, stenen geborgen die afkomstig van de voormalige vuurboet. Een deel van deze stenen liggen nu in het bezoekerscentrum. Dit is in samenspraak met Erfgoed Zeeland gebeurd. De bedoeling is dat deze stenen gebruikt zullen worden voor een reconstructie van de vuurboet in het bc.

Mede door technische problemen met elektrische installatie en verouderde systemen blijven er enkele expositieonderdelen niet naar behoren functioneren.

Er is behoorlijk wat animo in 2019 voor vergaderarrangementen op de bovenverdieping van het bezoekerscentrum door bedrijven en organisaties. Dit vraagt behoorlijk wat inzet en voorbereiding maar levert veel tevreden reacties van gebruikers.

- **Bezoekerscentrum Eendenkooi**, Sint Philipsland. In het bezoekerscentrum is de wandschildering aangevuld met flora en fauna. En is een print van een historische foto uit de kooi aangebracht.
- **Bezoekerscentrum Oranjezon.** Dit is gevestigd in het gebouw bij de ingang van natuurgebied Oranjezon. Het wordt jaarrond voorzien van foldermateriaal, ook in Duits, en actuele informatie. In de expositieruimte wordt per kwartaal een wisseltentoonstelling ingericht door een (amateur)kunstenaar, fotograaf, etc. Hiervoor is altijd voldoende belangstelling.

Afdeling Erfgoed en gebouwenbeheer

Qua groot onderhoud is in 2019 aan het Koetshuis Heinkenszand buitenschilderwerk uitgevoerd door schildersbedrijf Marien Kok. Verder is er aan de woning op 't Hof Waterdunen, Hogedijk 3a Breskens, buitenschilderwerk uitgevoerd.

Het in 2018 opgestarte project asbestsanering Schaapskooi Emmadorp en gedeeltelijke sloop van bijgebouwen is in begin 2019 door aannemer vd Kerckhoven uitgevoerd. Ook is fase 2 van de restauratie van Veldzicht uitgevoerd

door bouwbedrijf Mesu. Hierbij werden twee monumentale bijgebouwen, het varkenskot en de vetstal, grondig en vakkundig gerestaureerd waardoor ze weer jaren mee kunnen. In hoeverre het wenselijk is een start te maken met de herbestemming zal in 2020 bekeken worden. De plannen hiervoor liggen al gereed, maar zijn voor een deel afhankelijk van de huidige bestemming/bewoning.

Vanwege vochtproblemen in de Kruisdijschans is deskundig advies gevraagd bij diverse partijen, waarna er een plan opgesteld is voor groot onderhoud aan de binnenmuren om dit probleem aan te pakken. Dit zal medio 2020 uitgevoerd worden.

Voor de in eigendom verkregen en in matige staat verkerende gebouwen bij het Pompstation Oranjezon is een herbestemmings- en restauratieplan in voorbereiding dat in 2020 opgestart zal worden. De huidige functies als kantoorruimte, werkschuur, informatiepunt en dienstwoning zullen behouden blijven.

Daarnaast heeft HZL in 2019 hard gewerkt aan haar zichtbaarheid binnen de provincie op erfgoed-vlak. Er is input geleverd bij diverse organisaties en actief de samenwerking gezocht met onze erfgoed-partners (o.a. Erfgoed Zeeland, Heemschut e.d.). Dit resulteerde in een goede samenwerking waarbij we een bijdrage hebben kunnen leveren aan de instandhouding van erfgoed in Zeeland (bijvoorbeeld Nollen op N-Beveland behouden). Ook is er actief gezocht naar mogelijkheden erfgoed te verwerven, passend binnen de opgestelde verwervingsnotitie. Diverse gesprekken over verschillende panden zijn er gevoerd om te kijken of er mogelijkheden zijn om als HZL actief bij te dragen in het behoud van dit erfgoed.

Afdeling Grondzaken

Aansturing terreinbeheer –wordt aangeleverd door de districtsbeheerders van regio Noord en Zuid.

Behandeling van grondtransacties

In 2019 hebben diverse transacties plaatsgevonden waarmee onder meer gebiedsuitbreidingen in het kader van het Natuur Netwerk Zeeland gerealiseerd konden worden, zie onderstaand overzicht.

Overzicht gepasseerde transacties 2019:

- Aankoop percelen grasland Yerseke Moer (noordoost) 5.45.71 ha aktepassering 09-01-2019
- Aankoop percelen bouwland Waterwingebied Clinge/St. Jansteen 2.31.60 ha aktepassering 10-01-2019
- Aankoop perceel grasland Baarzandse kreek 1.88.45 ha aktepassering 12-03-2019
- Vestiging recht van erfpacht (eeuwigdurend) Oranjezon, uitbreiding per saldo 8.32.32 ha aktepassering 01-08-2019 en 30/12/2019
- Aankoop groensingel kantoor Wilhelminadorp 0.01.64 ha aktepassering 12-08-2019
- Aankoop percelen bouwland Walcheren, Oude Veerseweg 6.87.20 ha en Van 't Hoffweg 5.17.86 ha en snipper grasland bestaande natuur rondweg Aardenburg 0.14.95 ha aktepassering 17-09-2019
- Gebruiks-/beheerovereenkomst Groedse Duintjes 7.30.30 ha per 09-12-2019
- Aankoop poel en grasland Vlamingpolder Cadzand-Bad 0.17.09 ha aktepassering 31-12-2019

Afgelopen jaar is de netto oppervlakte van het beheergebied van de Stichting in 2019 toegenomen met **37,5 ha** (afgerond **38 ha**) ten opzichte van 31 december 2018. Hiermee bereikte het totale beheergebied op 31 december 2019 een omvang van (afgerond) **9764 ha**.

Achtereenvolgens worden hier de omvangrijkere, of anderzijds opvallende transacties van 2019 vermeld.

Op Walcheren is met behulp van het Kavelruilbureau Zeeland een perceel landbouwgrond verworven aangrenzend aan en ingeklemd tussen bestaande natuurgebieden van onze Stichting, te weten de Oude Veerseweg noordoost welke met 6,9 ha is uitgebreid. Het perceel zal tezamen met de in 2017 en 2018 verworven aangrenzende percelen als 1 blok van plus minus 19 ha worden omgevormd en ingericht van een landbouwfunctie naar natuur. Via dezelfde kavelruil is aan de Van 't Hoffweg zo'n 5,2 ha bouwland verworven aangrenzend aan de bestaande natuur dat zal worden omgevormd naar kruiden- en faunairijk grasland.

Het natuurgebied Oranjezon is qua beheer middels erfpacht met zo'n 8,3 ha uitgebreid door toevoeging van zo'n 1,8 ha van de Gemeente Veere aan de oostzijde van het gebied en uitbreiding door overname van de gebouwen plus ondergrond en omliggende grond middels vestiging recht van erfpacht i.c.m. opstalrecht, met uitzondering van het nieuw gebouwde opjagergebouw dat bij de grondeigenaar Evides blijft. Het recht van erfpacht dat nog liep is omgezet naar meer zekerheid voor onze Stichting te weten een zgn. eeuwigdurend recht van erfpacht.

In de Yerseke Moer is zo'n 5,5 hectare grasland aan de noordoostkant van het gebied verworven. Nadat de resterende percelen zijn verworven die tussen voornoemde percelen en de Yerseke Moer ingeklemd liggen zal de grond worden ingericht en beheerd ten behoeve van weidevogels.

In *Zeeuws-Vlaanderen* heeft HZL twee percelen bouwland verworven aangrenzend aan het akkercomplex bij Waterwingebied Clinge/Sint Jansteen. De gronden maken onderdeel uit van het Natuurnetwerk Zeeland en worden omgevormd van bouwland naar kruiden- en faunarijke akkers.

Verder is binnen de nieuwe natuurontwikkelingszone van de Baarzandse kreek zo'n 1,9 ha grasland aangekocht om in te richten als kruiden- en faunarijke grasland.

Daarnaast is een snipper grasland, reeds ingericht als natuur binnen de rondweg Aardenburg vanwege eenheid van beheer verworven. Met het Waterschap is een gebruiks- en beheerovereenkomst gesloten voor het natuurbeheer van de Groedse Duintjes.

Behandeling van pachtcontracten en andere terrein gebonden overeenkomsten met derden

Net als in voorgaande jaren werden vele grondgebruiksovereenkomsten afgesloten of gecontinueerd. Normaliter beslaan deze overeenkomsten een periode van één tot drie jaar. In het verslagjaar was 3591 ha van het totale beheergebied van de Stichting uitgegeven middels pacht- jacht- en/of om niet-gebruiksovereenkomsten. In totaal waren daarbij 222 contracten aan de orde. In bijna alle gevallen betreft het verpachting voor het weiden van runderen in natuurgebieden. Andere grondgebruikscontracten die in het verslagjaar verlengd of aangepast werden, waren jachthuurovereenkomsten, afgesloten met lokale wilbbeheereenheden (0-contracten, waarbij alleen incidenteel afschot mogelijk is na overleg hierover met HZL).

De Stichting is zelf erpachter van een groot deel van haar beheergebied. In de meeste gevallen is het Rijk, de RVB, of Staatsbosbeheer bloot eigenaar, en daarnaast Evides, die eigenaar is van Oranjezon en het waterwingebied bij Clinge-St.Jansteen.

Praktische begeleiding van natuurontwikkelings- en herstelprojecten in de EHS-gebieden

In 2019 zijn meerdere SKNL-aanvragen ingediend en inmiddels beschikt door de provincie Zeeland. Het gaat om de functieverandering voor de Baarzandse kreek (1,9 ha) en Clinge/Sint Jansteen (2,3 ha). Een SKNL-aanvraag kwaliteitsimpuls van bestaande natuur inlaag Hoofdplaat is tevens ingediend en de uitvoering zal in 2020 worden opgepakt.

PAS: Input via Huibert

Kustlaboratorium

Begin mei heeft, aansluitend op munitieonderzoek, archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuvenonderzoek plaatsgevonden op de percelen voor de zilte teelten. Hieruit kwamen geen belemmeringen naar voren om te starten met de inrichting. Na een lange tijd van voorbereiding zijn in het najaar van 2019 de zilte teeltpercelen gerealiseerd. De vormgeving van deze percelen sluit aan bij het toekomstig gebruik; kleinschalig met veel verschillende soorten op het perceel ten westen van 't hof Waterdunen en meer zilte landbouw op een meer reguliere schaal aan de oostkant. Helaas is één van de toekomstige telers afgehaakt. In de streek wordt momenteel gezocht naar een andere ondernemer.

Planologisch zijn de benodigde procedures om aan de slag te kunnen met de zilte teelten, alsmede de aquatische teelt in de Oestergeul afgerond. Dit is geregeld in het PIP, middels een nauwe samenwerking tussen Provincie en HZL.

Met het openen van de getijdenduiker, middels het testprogramma, stroomt er nu ook water door de Oestergeul. Met de HZ zijn gesprekken gaande voor een onderzoeksprogramma ter ondersteuning van de ondernemers. Het streven is hiermee in 2020 te starten. Ook de ondernemers zijn voornemens in 2020 een start te maken met de teelten.

Participatie in externe overlegplatforms

HZL maakt deel uit van diverse provinciale en landelijke overlegplatforms.

De Stichting is één van de deelnemende partijen van de *Faunabeheereenheid Zeeland*. Nadat de provinciale Beleidsnota Natuurwetgeving en hiermee samenhangende te wijzigen Omgevingsverordening zijn vastgesteld, is aan diverse nieuwe faunabeheerplannen ree en de regionale werkplannen ree en damhert hard gewerkt en heeft onze Stichting hieraan een aanzienlijke bijdrage geleverd. Andere bijdragen door onze Stichting zijn geleverd in de vorm van input voor de faunabeheerplannen voor onder meer vos en ganzen en medewerking aan de evaluatie van het ganzenakkoord. Daarnaast is een bijdrage geleverd voor de organisatie van een grootschalige ganzenvangactie, naast deelname aan de regionale ganzenoverleggen. Verder werkte HZL mee aan de pilot die in 2019 door de provincie is gestart, om predatie door zwervkatten beter in beeld te krijgen. Op termijn moet dit leiden tot een beleidsregel over zwervkatten.

Het afschot van parkganzen en vossen, in de hiervoor meest effectieve perioden in de Yerseke Moer en populatiebeheer van damherten in Oranjezon zijn andere voorbeelden waar onze Stichting zich voor heeft ingezet. Bovendien is de samenwerking met de WBE's meer aangehaald en verbeterd door minimaal 2 keer per jaar een bijeenkomst tussen FBE en WBE's te organiseren en hier vanuit de Stichting hierbij aanwezig te zijn.

De Stichting maakt deel uit van de Coalitie Delta Natuurlijk (CDN). Binnen deze coalitie richtte HZL zich in 2019 met name op de Westerschelde en het Volkerak-Zoommeer. Ten aanzien van de Westerschelde is de samenwerking met North Sea Port verder vorm gegeven. Er is een intentieovereenkomst getekend om havenactiviteiten, economische ontwikkelingen en duurzaam ruimtegebruik samen te laten gaan met versterking van de natuurwaarden in de Westerschelde. Ook heeft HZL actief geparticipeerd in de *joint fact finding* naar de staat van de natuur en de trends in de Westerschelde, georganiseerd door de VNSC in het kader van het Lange Termijn Perspectief Natuur (Systeemanalyse natuur Schelde-Estuarium). Daarnaast heeft HZL verschillende activiteiten in de Westerschelde kritisch gevolgd, zoals de 'zandruilproef' van Stichting d'Onte en het grensoverschrijdend storten van bagger. Ten aanzien van het Krammer-Volkerak heeft de Stichting zich in 2019 hard gemaakt voor behoud en versterking van de natuurwaarden die zich in de afgelopen jaren hebben ontwikkeld.

De Stichting heeft actief geparticipeerd in het Coördinatieoverleg, waarbij de landelijke en Zeeuwse natuur- en milieuorganisaties aanwezig zijn. Hier is ook de Provincie Zeeland vertegenwoordigd. Door haar bijdrage aan deze overleggen zet HZL in op een nog effectievere samenwerking met andere natuur- en milieuorganisaties om hiermee verder te werken aan een duidelijke takenverdeling.

Verder heeft de Stichting actief deelgenomen aan diverse provinciale overleggen en projectgroepen als VINA, de Externe werkgroep stikstof, de Gebiedsgerichte aanpak stikstof, de Regiegroep PAS en bestuurlijke overleggen tussen de natuur- en milieuorganisaties. Daarnaast vonden regelmatig ad hoc overleggen plaats met diverse organisaties als het Waterschap, de Provincie, Rijkswaterstaat, gemeenten, de landbouwsector, de recreatiesector en de collega-terreinbeherende organisaties.

De Stichting is nauw betrokken bij de ontwikkeling van windmolenparken in de provincie. Samen met de provincie, Rijkswaterstaat, gemeente én windenergiecoöperaties wordt gekeken hoe nieuwe windparken zo goed mogelijk kunnen worden ingepast om schadelijke effecten zoveel mogelijk te voorkomen (en hiermee ook procedures worden voorkomen). Zo heeft HZL in 2019 een visdievenvlot aangelegd bij de Plaat van de Vliet, welke conform het afgesproken natuurlandpakket bekostigd is door het Windpark Kammer.

Tot slot kan worden gemeld dat de Stichting actief heeft bijgedragen aan de bouwstenen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Bijdrage complexe projecten

Na de plaatsing van twee vogelobservatiehutten in 2018 zijn in 2019 de 'kinderhutten' aan de westkant van Waterdunen geplaatst, vooruitlopend op de detailinrichting 'Pekelkreeft'. Verder is er door HZL een actieve bijdrage geleverd aan de vormgeving van de bruggen door het centrale deel door Waterdunen. Die zijn zodanig ingericht dat de eilanden met twee van de observatiehutten bereikt kunnen worden zonder dat de vogels verstoord worden. Ook is hard gewerkt aan de besteksvoorbereiding van een tweetal deelprojecten die voor extra natuurwaarden in Waterdunen zullen zorgen genaamd 'Pekelkreeft' en 'Roerdomppoelen'. Uitvoering van deze deelprojecten is in verband met onduidelijkheid over de oplossingsrichting van het Waterbezwaar vertraagd. Het streven is dit in 2020 als nog uit te voeren, zo mogelijk in combinatie met het recreatiebestek. Dit bestek, waarvan de Provincie de trekker is, werd in nauwe samenwerking met HZL opgesteld zodat dit optimaal aansluit bij de toekomstige beheerstaken van HZL. Naast dergelijk overleg op concrete uitvoeringsonderdelen van Waterdunen was HZL actief betrokken bij de bijeenkomsten van de Stuurgroep Waterdunen, Projectgroep Waterdunen en vierwekelijks bilateraal overleg met de Provincie. In met name het laatstgenoemde gremium vond detailafstemming plaats tussen alle lopende initiatieven binnen het projectgebied (inrichting Waterdunen, Kustlab, natuur-plus projecten, beheer, recreatieve inrichting etc.). In opdracht van de provincie en in samenwerking met IVN heeft HZL een gastheren cursus voor ondernemers in de streek georganiseerd om kennis te maken met Waterdunen. Begin september startte de testfase van de getijdenduiker. Hiermee kwam het eerste zoute water in Waterdunen, hetgeen binnen een paar dagen merkbaar was aan de fauna in de watergangen. De eerste grijze garnalen verschenen al snel in het gebied. Medewerkers van HZL hebben tijdens de testfase volop meegedraaid in de controlerondes in en rond het gebied. Op 26 september vond de feestelijke opening van de getijdenduiker plaats, gevolgd door een drukbezochte publieksdag op 27 september waar alle projectpartners een goede bijdrage aan

geleverd hebben. Gidsen van HZL hebben in één dag een paar honderd geïnteresseerden rondgeleid door Waterdunen.

In samenwerking met de provincie en Buro Kloeg is vanaf het najaar door onze Stichting hard gewerkt aan een bezoekerstrategie, bezoekersplan en een vertaling naar uitwerking (entrepunten, informatie, overige inrichting). De recreatieve basisinrichting zal eveneens meegenomen worden in het recreatiebestek, zodat Waterdunen dan echt in basis 'af' is zodra de paden opgeleverd worden en het gebied toegankelijk is.

Tot slot het deelproject Welkom in Waterdunen, dit stond in de wacht i.v.m. noodzakelijke wijziging van het Provinciaal Inpassingsplan Waterdunen. Dit is in 2019 vastgesteld, waarmee de ontwikkeling in principe mogelijk is. Maar de onduidelijkheid is over de oplossing van het Waterbezwaar noodzaakt ons om even pas op de plaats te doen. Zodra het mogelijk is zal dit deelproject weer opgepakt worden.

Er hebben in Waterdunen 35 excursies plaatsgevonden met in totaal 819 deelnemers.

Grenspark:

In feite vormde 2019 het laatste volledige jaar van deze Interreg-periode binnen Grenspark Groot Saeftinghe. HZL heeft afgelopen jaren diverse deelprojecten getrokken, zoals de inrichting van Inlaag Paal, de haalbaarheidsstudie voor een broedvogeleiland op de plaat van Walsoorden, het opstellen van een Beheersplan voor Saeftinghe. Naast deze concrete natuurprojecten heeft HZL met geparticipeerd in diverse streekholdersbijeenkomsten over de ontwikkeling van het gebied, zoals bijeenkomsten over de recreatieve invulling van de deelgebieden, te ontwikkelen activiteiten en dergelijke. Ook zijn er vele inhoudelijke bijdragen geleverd in diverse werkgroepen binnen het grenspark (dijken en kreken, natuur&landbouw etc.). Ook was HZL aanwezig tijdens de stuurgroepbijeenkomsten met de partners binnen dit project.

Een bijzonder project binnen het grenspark voor HZL vormt het Veldstation. Nadat in 2018 bleek dat het oorspronkelijke plan om het bestaande 'zomerhuis' op te knappen niet haalbaar was in verband met de aanwezigheid van asbest op diverse plaatsen in het pand, is in overleg met de provincie gekeken naar een alternatief plan. Hieruit is het project 'Veldstation' naar voren gekomen, een vooruitstrevend, duurzaam en ecologisch ontwerp waarvoor de provincie een extra bijdrage wil doen om de realisatie mogelijk te maken. In 2019 zijn diverse mogelijkheden voor de realisatie verkend en is met provincie, architecten en HZL afgesproken de realisatie middels een bouwteam op te tuigen. Begin 2020 wordt verwacht dat dit bouwteam vormgegeven wordt, zodat in het najaar gestart kan worden met de realisatie van het Veldstation.

Door capaciteitsgebrek is de procesmatige/strategische input vanuit HZL voor het Grenspark beperkt geweest. Voor 2020 wordt, met de doorstart van dit project, de rol die HZL binnen het grenspark kan spelen herzien. In overleg met de Provincie wordt gezien of (tijdelijk) extra capaciteit kan worden gecreëerd om toch een substantiële rol te kunnen vervullen bij de ontwikkeling van het Grenspark Groot Saeftinghe. Zoals het er nu naar uit ziet zal de Provincie HZL faciliteren d.m.v. het aanstellen van een projectleider, welke voor kosten van de Provincie zal komen.

Jaarrekening

Balans per 31 dec 2019 St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000) na resultaatbestemming

	toel.	31-12-2019	31-12-2018
<u>ACTIVA</u>			
Materiële vaste activa			
Benodigd voor de bedrijfsvoering	1	336	366
Direct aangewend in het kader van de doelstelling	1	<u>4.420</u>	<u>2.972</u>
		4.756	3.338
Effecten	2	872	715
Vorraden			
Noodzakelijk voor de bedrijfsvoering	3	2	3
Voor direct en volledig gebruik in het kader van de doelstelling	4	<u>9</u>	<u>7</u>
		11	10
Vorderingen op korte termijn	5	2.677	3.537
Liquide middelen	6	<u>9.189</u>	<u>7.731</u>
		<u>17.505</u>	<u>15.331</u>
<u>PASSIVA</u>			
Reserves en fondsen			
<u>Reserves:</u>	7		
Reserve verwervingen		3.031	3.040
Continuïteitsreserve		4.065	3.837
Bestemmingsreserve beheer		518	518
Bestemmingsreserve afschrijvingen		<u>2.862</u>	<u>2.385</u>
		10.476	9.780
<u>Fondsen:</u>	8		
Bestemmingsfonds NPL		2.770	2.780
		<u>2.770</u>	<u>2.780</u>
		13.246	12.560
Voorzieningen			
Jubileumvoorziening	9	34	0
Onderhoudsvoorziening		<u>179</u>	<u>160</u>
		213	160
Schulden op korte termijn			
Schulden	10	2.238	918
Vooruitontvangen bedragen	11	<u>1.808</u>	<u>1.693</u>
		4.046	2.611
		<u>17.505</u>	<u>15.331</u>

Staat van baten en lasten over 2019 St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

	toel.	2019	begr 2019	2018
<u>Baten:</u>				
Baten uit eigen fondsenwerving				
Bijdragen van donateurs	12	225	215	220
Bijdragen voor terreinadopties	13	30	13	40
Giften en schenkingen		7	20	20
Nalatenschappen en legaten	14	51	0	253
Resultaat verkoop artikelen:	15			
Netto-omzet		10	10	11
Kostprijs		<u>- 2</u>	<u>- 5</u>	<u>- 11</u>
Brutowinst		<u>8</u>	<u>5</u>	<u>0</u>
Totaal eigen fondsenwerving		321	253	533
Aandeel in acties van derden	16	938	938	938
Subsidies overheden en anderen	17	3.855	2.902	5.069
Resultaat beleggingen	18	177	40	- 25
Overige baten	19	<u>782</u>	<u>487</u>	<u>569</u>
Totaal baten		<u>6.073</u>	<u>4.620</u>	<u>7.084</u>

Staat van baten en lasten over 2019 St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

	<i>toel.</i>	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
<u>Lasten:</u>				
Besteed aan doelstellingen:				
Aankoop en beheer natuurterreinen	20	4.248	3.025	5.089
Voorlichting en educatie	20	<u>489</u>	<u>942</u>	<u>450</u>
		4.737	3.967	5.539
Werving baten:				
Kosten eigen fondsenwerving	20	16	26	23
Kosten van beleggingen	20	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
		21	30	28
Beheer en administratie	20	<u>629</u>	<u>563</u>	<u>642</u>
Totaal lasten	20	<u>5.387</u>	<u>4.560</u>	<u>6.209</u>
Resultaat		<u>686</u>	<u>60</u>	<u>875</u>
Het resultaat is als volgt bestemd:				
Continuïteitsreserve		228	50	65
Reserve verwervingen		- 9	10	64
Bestemmingsreserve beheer		0	0	0
Bestemmingsreserve afschrijvingen		476	0	544
Bestemmingsfonds NPL		- 9	0	202
Bestemmingsfonds Delst		<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
		<u>686</u>	<u>60</u>	<u>875</u>

Statutaire bepalingen omtrent de verdeling van het resultaat:

In de statuten is niets opgenomen over de verdeling van het resultaat.

Grondslagen van balanswaardering en resultaatbepaling

Algemeen

Deze jaarrekening omvat de enkelvoudige jaarrekening van Stichting Het Zeeuwse Landschap alsmede de geconsolideerde jaarrekening van de drie navolgende stichtingen:

- Stichting Het Zeeuwse Landschap, statutair gevestigd te Heinkenszand, ingeschreven onder nummer 41113523 in het handelsregister van de Kamer van Koophandel, met als doelstelling: het behoud van natuur en landschapsschoon in de provincie Zeeland.
- Stichting Terra Maris, statutair gevestigd te Oostkapelle, museum voor natuur en landschap, ingeschreven onder nummer 41113057 in het handelsregister van de Kamer van Koophandel, met als doelstelling: het geven van informatie aan een breed publiek over natuur en landschap van Zeeland.
- Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum, statutair gevestigd te Oostkapelle, ingeschreven onder nummer 22044778 in het handelsregister van de Kamer van Koophandel, doelstelling: het bieden van horeca faciliteit aan het museum Terra Maris.

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de financiële gegevens verwerkt van de tot de groep behorende maatschappijen en andere rechtspersonen waarop een overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend of waarover de centrale leiding wordt gevoerd.

De activa, passiva en resultaten van deze stichtingen worden integraal geconsolideerd.

In 2014 heeft zich een bijzondere transactie voorgedaan tussen Stichting Het Zeeuwse Landschap en Stichting Terra Maris, namelijk de subsidie die vanuit het Zeeuws Landschap aan Terra Maris is verstrekt voor de bouw van het educatielokaal. Deze transactie leidt ertoe dat het geconsolideerde resultaat en het geconsolideerd vermogen niet gelijk zijn aan het afzonderlijke resultaat en vermogen van de drie stichtingen bij elkaar.

Dit komt doordat in de enkelvoudige jaarrekening 2014 van het Zeeuws Landschap sprake was van een last van k€ 165. In de jaarrekening 2014 van Terra Maris was geen sprake van een bate, maar van een vooruitontvangen investeringssubsidie van k€ 165. Vanaf 2015 valt deze vooruitontvangen subsidie jaarlijks vrij t.g.v. het resultaat. Op geconsolideerd niveau is er geen sprake van een bate of last maar moet het gezien worden als een investering in materiële vaste activa met NPL geld. De verwerkingswijze is dan ook hetzelfde als die van Hof Waterdunen, namelijk een overboeking van het bestemmingsfonds NPL naar de bestemmingsreserve afschrijvingen.

Doordat in 2019 enkelvoudig wel sprake is van een bate bij Terra Maris, maar geconsolideerd niet ontstaat er een verschil in resultaat en vermogen dat in de geconsolideerde jaarrekening inzichtelijk is gemaakt als "eliminatie intercompany resultaat".

De waarderingsgrondslagen zijn conform de Richtlijn Fondsenwervende instellingen (RJ 650).

Materiële vaste activa

Beheersobjecten

De in de balans vermelde waarde behelst de aankoop prijs van objecten verminderd met ontvangen subsidies, schenkingen e.d.

Op terreinen wordt niet afgeschreven.

De overige onroerende zaken, die eigendom van de stichting zijn, zijn "pro memorie" opgenomen, aangezien de aankoop van de objecten geheel is gesubsidieerd door het rijk en de provincie, dan wel omdat ze bij schenking verkregen zijn. Daar geen recente taxaties verricht zijn is de werkelijke waarde niet bekend.

Overige vaste activa

De overige materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de verwachte toekomstige gebruiksduur en worden berekend op basis van een vast rentepercentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. Activa met een verkrijgingsprijs beneden € 5.000 worden niet geactiveerd.

Voor de kosten van periodiek groot onderhoud wordt een voorziening gevormd.

Deze voorziening is opgenomen onder de overige voorzieningen aan de passiefzijde van de balans.

Grondslagen van balanswaardering en resultaatbepaling

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs, welke gelijk zijn aan de nominale waarde, onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen.

Effecten

De ter beurze genoteerde aandelen en obligaties behoren tot een handelsportefeuille en worden gewaardeerd op de beurswaarde per balansdatum, waarbij zowel ongerealiseerde als gerealiseerde waardeveranderingen direct in de winst- en verliesrekening worden verantwoord.

Vorraden

Vorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde. Deze lagere netto-opbrengstwaarde wordt bepaald door individuele beoordeling van de voorraden. De waardering van de voorraden komt tot stand op basis van fifo.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en de geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor mogelijke verliezen als gevolg van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen. Alle opgenomen vorderingen hebben een looptijd van <1 jaar.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Alle middelen staan ter vrije beschikking.

Voorzieningen

Voorziening onderhoud opstallen

De voorziening ter gelijkmatige verdeling van lasten voor groot onderhoud van opstallen wordt bepaald op basis van de te verwachten kosten over een reeks van jaren. De voorziening wordt lineair opgebouwd. Het uitgevoerde onderhoud wordt ten lasten van deze voorziening gebracht.

Voorziening voor personeelsbeloningen

De pensioenen zijn ondergebracht bij drie pensioenregelingen. De regelingen worden gefinancierd door afdrachten aan de bedrijfstakpensioenfondsen BPL, ABP en Horeca & Catering. De pensioenverplichtingen uit de regelingen worden gewaardeerd volgens de 'verplichting aan de pensioenuitvoerder benadering'. In deze benadering wordt de aan de pensioenuitvoerder te betalen premie als last in de winst-en-verliesrekening verantwoord.

Aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst wordt beoordeeld of en zo ja welke verplichtingen naast de betaling van de jaarlijkse aan de pensioenuitvoerder verschuldigde premie op balansdatum bestaan. Deze additionele verplichtingen, waar onder eventuele verplichtingen uit herstelplannen van de pensioenuitvoerder, leiden tot lasten voor de vennootschap en worden in de balans opgenomen in een voorziening.

De waardering van de verplichting is de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om deze per balansdatum af te wikkelen. Indien het effect van de tijdswaarde van geld materieel is wordt de verplichting gewaardeerd tegen de contante waarde. Discontering vindt plaats op basis van rentetarieven van hoogwaardige ondernemingsobligaties.

Toevoegingen aan en vrijval van de verplichtingen komen ten laste respectievelijk ten gunste van de winst-en-verliesrekening.

Grondslagen van balanswaardering en resultaatbepaling

Een pensioenvordering wordt in de balans opgenomen wanneer de vennootschap beschikkingsmacht heeft over de pensioenvordering en het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen die de pensioenvordering in zich bergt, zullen toekomen aan de vennootschap, en de pensioenvordering betrouwbaar kan worden vastgesteld.

BPL

Deze regeling wordt onder het Nederlandse pensioenstelsel gefinancierd door afdrachten aan het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw. Deelname aan het BPL is verplicht gesteld in de Raam-CAO Bos en Natuur waaronder de Stichting Het Zeeuwse Landschap valt.

De opbouw van de pensioenaanspraken wordt steeds in het betreffende kalenderjaar afgefinancierd door middel van (tenminste) kostendekkende premiebetalingen. De pensioenregeling is een middelloonregeling met – voor zowel actieve als inactieve deelnemers (slapers en gepensioneerden) - voorwaardelijke toeslagverlening. De toeslagverlening is afhankelijk van het beleggingsrendement.

De jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken in 2019 was 1,875% van het pensioengevend salaris dat is gebaseerd op het brutoloon minus een franchise (ad € 13.785). Het pensioengevend salaris is gemaximeerd op € 55.927. De jaarlijkse premie die voor rekening komt van de werkgever bedraagt 17,09% van het pensioengevend salaris. De hoogte van de premie wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds op basis van de dekkingsgraad en verwachte rendementen.

Voor werknemers met een pensioengevend salaris boven het maximum van € 55.927 is de excedent regeling van het BPL van toepassing (tot maximaal € 107.593).

De actuele dekkingsgraad van het BPL bedraagt eind maart 2020 volgens opgave van het fonds 82,1%, de beleidsdekkingsgraad (dat is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de laatste 12 maanden) is 91,7%. Omdat de dekkingsgraad te laag was heeft BPL een nieuw herstelplan ingediend bij DNB.

In dit herstelplan staat dat de vereiste dekkingsgraad van 104,3% voorlopig niet gehaald wordt zodat de pensioenen in de toekomst mogelijk omlaag gaan.

ABP

Deze regeling wordt onder het Nederlandse pensioenstelsel gefinancierd door afdrachten aan de Stichting Pensioenfonds ABP. De Stichting Terra Maris is vrijwillig aangesloten bij het ABP.

De opbouw van de pensioenaanspraken wordt steeds in het betreffende kalenderjaar afgefinancierd door middel van (tenminste) kostendekkende premiebetalingen. De pensioenregeling is een middelloonregeling met – voor zowel actieve als inactieve deelnemers (slapers en gepensioneerden) - voorwaardelijke toeslagverlening. De toeslagverlening is afhankelijk van het beleggingsrendement.

De jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken is in 2015 verlaagd en afhankelijk geworden van het inkomen. Het pensioengevend salaris is gebaseerd op het brutoloon minus een franchise (ad € 13.800). De jaarlijkse premie die voor rekening komt van de werkgever bedraagt 17,43% van het pensioengevend salaris. De hoogte van de premie wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds op basis van de dekkingsgraad en verwachte rendementen.

De actuele dekkingsgraad van het ABP bedraagt eind maart 2020 volgens opgave van het fonds 82,0%

De beleidsdekkingsgraad van het ABP was eind maart 2020 volgens opgave van het fonds 93,0%.

Omdat de beleidsdekkingsgraad boven de kritische dekkingsgraad van 90% blijft zullen de pensioenen in 2020 niet verlaagd worden. Er blijft een kans bestaan dat ABP in 2021 of de jaren daarna de pensioenen wel moet verlagen.

Op basis van het uitvoeringsreglement heeft de stichting bij een tekort in het fonds geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen anders dan door hogere toekomstige premies.

Pensioenfonds Horeca & Catering

Deze regeling wordt onder het Nederlandse pensioenstelsel gefinancierd door afdrachten aan de Stichting Pensioenfonds Horeca & Catering. De Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum is verplicht aangesloten bij de Stichting Pensioenfonds Horeca & Catering.

Grondslagen van balanswaardering en resultaatbepaling

De opbouw van de pensioenaanspraken wordt steeds in het betreffende kalenderjaar afgefinancierd door middel van (tenminste) kostendeekkende premiebetalingen. De pensioenregeling is een middelloonregeling met – voor zowel actieve als inactieve deelnemers (slapers en gepensioneerden) - voorwaardelijke toeslagverlening. De toeslagverlening is afhankelijk van het beleggingsrendement.

De jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken is 1,701% van het pensioengevend salaris dat is gebaseerd op het brutoloon minus een franchise (ad € 11.008). Het pensioengevend salaris is gemaximeerd op € 37.605.

De jaarlijkse premie die voor rekening komt van de werkgever bedraagt 8,4% van het pensioengevend salaris. De hoogte van de premie wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds op basis van de dekkingsgraad en verwachte rendementen.

Werknemers met een pensioengevend salaris boven het maximum van € 37.605 moeten daarvoor zelf iets regelen.

De beleidsdekkingsgraad van de Stichting Pensioenfonds Horeca & Catering was eind maart 2020 volgens opgave van het fonds 105% en het pensioenfonds zit hiermee onder de minimaal vereiste dekkingsgraad. Het Pensioenfonds Horeca & Catering heeft per 1 januari 2019 een herstelplan ingediend bij DNB, conclusie hieruit is dat geen extra maatregelen nodig zijn.

Op basis van het uitvoeringsreglement heeft de stichting bij een tekort in het fonds geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen anders dan door hogere toekomstige premies.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de betreffende verplichtingen af te wikkelen.

Jubileumvoorziening:

De jubileumvoorziening betreft een voorziening voor toekomstige jubileumuitkeringen. De voorziening betreft de contante waarde van de in de toekomst uit te keren jubileumuitkeringen. De berekening is gebaseerd op gedane toezeggingen, blijfkans en leeftijd.

Langlopende en kortlopende schulden

Opgenomen leningen en schulden worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs.

Resultaat

Het resultaat wordt bepaald met inachtneming van de volgende uitgangspunten. De baten en lasten worden toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben, ongeacht of zij tot ontvangsten of uitgaven in dat jaar hebben geleid. De baten worden slechts opgenomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd, verliezen en risico's daarentegen zodra zij worden verwacht.

Baten uit nalatenschappen worden opgenomen in het boekjaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Voorlopige uitbetalingen in de vorm van voorschotten worden in het boekjaar waarin ze worden ontvangen verantwoord als baten uit nalatenschappen.

Exploitatie subsidies hebben betrekking op gesubsidieerde uitgaven en worden ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht in het jaar ten laste waarvan de gesubsidieerde uitgaven komen.

Toelichting op de balans St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

1) Materiële vaste activa

	benodigd voor bedrijfsvoering		aangewend in het kader van de doelstelling		activa in aanbouw	totaal
	kantoorpaand	mach. en inv.	terri/beh obj.	gebouwen mach. en inv.		
Cumulatieve aanschaffingswaarde 1 januari 2019	436	243	284	930	1.867	4.307
Cumulatieve afschrijvingen 1 januari 2019	-150	-171	0	-260	0	-971
Boekwaarde 1 januari 2019	286	72	284	670	1.867	3.336
Investeringen	0	15	890	0	466	1.556
Desinvesteringen	0	0	0	0	0	0
Vermindering (i.v.m. ontvangen subsidies)	0	0	0	0	0	0
Overboeking	0	0	0	0	0	0
Afschrijvingen 2019	-13	-32	0	-26	0	-137
Boekwaarde 31 december 2019	273	55	1.174	644	2.333	4.755
Cumulatieve aanschaffingswaarde 31 december 2019	436	253	1.174	930	2.333	5.825
Cumulatieve afschrijvingen 31 december 2019	-163	-198	0	-286	0	-1.070
Boekwaarde 31 december 2019	273	55	1.174	644	2.333	4.755

Toelichting op de balans St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

	<u>31-12-19</u>	<u>31-12-18</u>
<u>2) Effecten</u>		
Een deel van de liquide middelen is belegd in aandelen en obligaties. De aandelen en obligaties worden duurzaam (langlopend) aangehouden. De verkrijgingswaarde van de effecten per 31 december 2019 bedroeg € 685. De effecten zijn gewaardeerd tegen de beurswaarde.		
Aandelen	693	600
Obligaties	<u>179</u>	<u>115</u>
	<u>872</u>	<u>715</u>
<u>Voorraden</u>		
3) Benodigd voor de bedrijfsvoering:		
Kantoorbenodigdheden	<u>2</u>	<u>3</u>
4) Direct aangewend in het kader van de doelstelling:		
Winkelvoorraad bezoekerscentrum Saeftinghe en voorraad boeken	<u>9</u>	<u>7</u>
<u>5) Vorderingen op korte termijn</u>		
Aankoopsubsidies	118	768
Beheersubsidies	2.234	2.194
Projectsubsidies	0	0
Onderhanden projecten:		
PAS projecten	65	49
Overige projecten	<u>104</u>	<u>313</u>
	169	362
Intrest	12	25
Debiteuren en vooruitbetaald	104	134
Vorderingen op groepsmaatschappijen	3	3
Belastingen en sociale lasten	16	27
Nalatenschap	0	0
Diversen	<u>21</u>	<u>24</u>
	<u>2.677</u>	<u>3.537</u>
Alle opgenomen vorderingen hebben een looptijd van <1 jaar.		
<u>6) Liquide middelen</u>		
Rekening courant saldi	456	176
Kassen	3	3
Beleggingsrekening	<u>8.730</u>	<u>7.552</u>
	<u>9.189</u>	<u>7.731</u>

Toelichting op de balans St. het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

<u>Reserves en fondsen</u>	<u>31-12-19</u>	voorgestelde res. bestemming	<u>31-12-18</u>
7) Reserves:			
Reserve verwervingen	3.031	- 9	3.040
Continuïteitsreserve	4.065	228	3.837
Bestemmingsreserve beheer	518	0	518
Bestemmingsreserve afschrijvingen	<u>2.862</u>	<u>477</u>	<u>2.385</u>
	<u>10.476</u>	<u>696</u>	<u>9.780</u>

De **reserve verwervingen** is voornamelijk gevormd uit erfstellingen, legaten en schenkingen. De middelen in deze reserve zijn bedoeld voor incidentele grote aankopen die niet worden gesubsidieerd. Er is geen plafond of streefbedrag vastgesteld bij deze reserve. Het verkrijgen van legaten, maar ook uitgaven in de vorm van bijzondere aankopen, zijn niet of nauwelijks voorspelbaar, zodat ook de omvang van deze reserve in principe sterk kan fluctueren.

De mutatie van de reserve verwervingen in 2019 bestaat uit het saldo van giften en legaten (39), rente (-), subsidies op grondaankopen (491), het saldo van grond aan- en verkopen (- 539).

Het doel van deze **continuïteitsreserve** is om via de jaarlijkse kapitaalsopbrengsten ervan een structurele inkomstenstroom te genereren, die wordt ingezet ter dekking van een deel van de jaarlijkse exploitatielasten. HZL streeft naar de vorming van een continuïteitsreserve met een omvang van anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie (5.700).

De mutatie van de continuïteitsreserve bestaat uit de resultaten van eigen dienst en beheersdienst.

De **bestemmingsreserve beheer** is bedoeld om incidentele fluctuaties in jaarlijkse beheervergoedingen op te vangen. Een reserve ten bedrage van ongeveer 50% van de gemiddeld jaarlijks ontvangen beheervergoeding (ca. k€ 500) wordt toereikend geacht.

Aan de **bestemmingsreserve afschrijvingen** zijn de investeringen in de gebouwen van boerderij Veldzicht (116), vogelobservatiehutten in Waterdunen (146), de panden in Oranjezon (204) en beheersmaterieel (47) toegevoegd. De afschrijvingen (- 36) zijn aan de reserve onttrokken.

8) Fondsen:

Bestemmingsfonds NPL	<u>2.770</u>	<u>- 10</u>	<u>2.780</u>
----------------------	--------------	-------------	--------------

Het saldo van het **bestemmingsfonds NPL** bestaat uit de in de loop der jaren uit de Nationale Postcode Loterij bestemde projectgelden die op balansdatum nog niet zijn besteed. Gelden uit dit fonds kunnen alleen worden besteed aan Postcodeloterij-projecten.

Saldo bestemmingsfonds NPL:	<u>31-12-19</u>	bijdr 2019	besteding	<u>31-12-18</u>
Bijdrage demografisch onderzoek kustbroedvogels	0	6	6	0
Aanschaf Mercury 5pk buitenboordmotor	1	1	0	0
Laadpaal elektrische auto Saeftinghe	5	5	0	0
Plan van aanpak gebouwen Oranjezon	25	25	0	0
Ophogen uitkijktoren Slikken van de Heen	18	18	0	0
Vervanging uitkijktoren Oranjezon	75	75	0	0
Benutten zoetwater Beekshoekpolder	8	8	0	0
Extra budget kinderruhtten Waterdunen	0	50	50	0
Afronding herstel consolideren schuur kooi Emmadorp	0	17	17	0
Afsluitingen rustgebied en fotohut Clingse bossen	0	16	16	0
Kwaliteitsimpuls waterwingebied Oost Zeeuws Vlaanderen	39	40	1	0

Toelichting op de balans St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

	<u>31-12-19</u>	bijdr 2019	besteding	<u>31-12-18</u>
Inrichten koffiehoek bezoekerscentrum Saeftinghe	- 1	6	7	0
Natuurlijke begrazing Slikken van de Heen	148	150	2	0
Investeringsplan natuur inlaag Hoofdplaat	25	25	0	0
Irrigatie westelijk deelgebied De Blikken	45	45	0	0
Toren Slikken van de Heen	45	48	3	0
Gebouwen Oranjezon	- 4	200	204	0
Inrichting Waterdunen	75	75	0	0
Pilot haverteelt 2020	10	10	0	0
Expositie potvis Terra Maris	0	17	17	0
Boerderij Veldzicht	250	101	124	273
Diverse nog niet afgesloten NPL projecten t/m 2018	<u>2.006</u>	<u>0</u>	<u>501</u>	<u>2.507</u>
	<u>2.770</u>	<u>938</u>	<u>948</u>	<u>2.780</u>

9) Voorzieningen

	<u>31-12-19</u>	dotatie	aanwending	<u>31-12-18</u>
Jubileumvoorziening	34	34	0	0
Onderhoud opstallen	<u>179</u>	<u>39</u>	<u>20</u>	<u>160</u>
	<u>213</u>	<u>73</u>	<u>20</u>	<u>160</u>

10) Schulden op korte termijn

	<u>31-12-19</u>	<u>31-12-18</u>
Belastingen en sociale lasten	62	62
Pensioenpremies	72	24
Crediteuren	335	306
Vooruitontvangen (w.o. vooruitontv. subs. Tennet)	1.355	151
Personeelskosten	317	307
Diversen	<u>97</u>	<u>68</u>
	<u>2.238</u>	<u>918</u>

11) Vooruitontvangen bedragen

Dit betreft reserveringen voor een aantal nog uit te voeren projecten en ontvangen subsidies voor onderhanden projecten.

	<u>31-12-19</u>	toename	afname	<u>31-12-18</u>
Project Kustlaboratorium	1.002	0	179	1.181
Plan Waterdunen	369	0	0	369
Beheer recreatienatuur Groese Polders	0	0	49	49
Fauna Zeelandica	21	0	0	21
Inrichting Van 't Hoffweg	53	0	11	64
Waterwingebied Clinge/St Jansteen	2	0	0	2
Beheerfonds vleermuisbunker	6	7	1	0
Versterking biotoop Noordse woelmuis	5	0	2	7
Ontvangstgebouw/speelnatuur Waterdunen	288	310	22	0
Drijvend broedeiland Slikken van de Heen	38	38	0	0
Kwaliteitsimpuls Inlaag Paal	9	9	0	0
Opknappen schuurtje Cauwersweg	<u>15</u>	<u>15</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
	<u>1.808</u>	<u>379</u>	<u>264</u>	<u>1.693</u>

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Erfpacht ondergrond werkschuur Poelbos

De stichting heeft in 1990 de werkschuur van Staatsbosbeheer in het Poelbos overgenomen. Voor de ondergrond van deze werkschuur is een erfpachtsovereenkomst van 40 jaar gesloten. De canon van deze erfpacht bedraagt € 668 per jaar en wordt iedere 3 jaar geïndexeerd.

Erfpacht appartement Hoeve van der Meulen

Op een in 2010 door de stichting verkocht appartement in de woonschuur van Hoeve van der Meulen is een eeuwigdurend erfpachtsrecht gevestigd. De canon bedraagt in 2019 € 6.745 en zal jaarlijks worden geïndexeerd.

Huurovereenkomst kopieer/print apparatuur

In november 2015 is voor de kopieer/print apparatuur op alle locaties een huurcontract afgesloten voor een periode van 6 jaar. De jaarlijkse huur bedraagt € 16.725.

Grond in eigendom

De Stichting Het Zeeuwse Landschap beheert een totaal van 9.764 ha (voornamelijk natuur) grond, zie bijlage 11 voor een nadere specificatie. Hiervan heeft de stichting 2.955 ha in eigendom; deze gronden zijn niet op de balans opgenomen.

Restauratie-renovatie monumentale landbouwschuur/stenen bijgebouwen

De Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft met het aanvaarden van de schenking ook de verplichting op zich genomen om de boerderij met bijbehorende gebouwen te restaureren/renoveren. Indien de restauratie/renovatie niet is aangevangen voor 30 juli 2020 moet de stichting de boerderij en bijgebouwen terugleveren. Dit geldt ook wanneer 10 jaar na verkrijgen de restauratie/renovatie nog niet voor de helft is voltooid. In 2017 is begonnen met de restauratie van de schuur en de bijgebouwen.

Afgegeven Garantie

De Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft ten behoeve van de Stichting Terra Maris een garantie afgegeven aan de Stichting Buitenplaats Westhove voor een bedrag van € 72.000.

Toelichting op de staat van baten en lasten St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

12) Bijdragen van donateurs

In 2019 is het aantal donateurs verder gedaald naar 9.616 per 31 december.
Ondanks deze afname laat het totaal van de donateursbijdragen een geringe groei zien.

13) Bijdragen voor terreinadopties

De in bijlage 8 vermelde bedrijven waarmee we een adoptie-overeenkomst hebben gesloten waren goed voor een opbrengst van € 29.741.

14) Nalatenschappen en legaten

De baten uit nalatenschappen en legaten kunnen moeilijk worden begroot en kunnen van jaar tot jaar enorm verschillen.

15) Resultaat verkoop artikelen

Dit betreft het resultaat op verkochte artikelen zoals ansichtkaarten, postzegels, T-shirts, boeken e.d.

16) Aandeel in acties van derden

Dit betreft de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij.

17) Subsidies overheden en anderen

	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
<i>Beheerssubsidies:</i>			
Natuur- en Landschapsbeheer	2.234	2.232	2.194
Provincie Zeeland	595	589	589
De Zeeuwse Natuur	89	81	85
<i>Aankoopsubsidies</i>	492	pm	1.267
<i>Projectsubsidies:</i>			
Provincie Zeeland	133	0	123
Droomfonds Nationale Postcode Loterij	186	0	587
Overigen	<u>126</u>	<u>0</u>	<u>224</u>
	<u>3.855</u>	<u>2.902</u>	<u>5.069</u>

Vanaf 2014 zijn nieuwe subsidieregels van de Provincie Zeeland van kracht. De budgetsubsidie is vervangen door een Integrale kosten subsidie. Deze subsidie wordt telkens voor één jaar verstrekt.

Vanaf 2018 is de subsidie voor natuureducatie overgeheveld van de Provincie Zeeland naar het provinciale samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur.

Omdat vooraf moeilijk een inschatting kan worden gemaakt hoeveel ha natuurgebied kan worden aangekocht en niet zeker is of rijk en/of provincie de aankoopkosten zullen subsidiëren zijn de aankopen van natuurgebieden alsmede de aankoopsubsidies in de begroting pro memorie opgenomen.

Toelichting op de staat van baten en lasten St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

18) Resultaat beleggingen

	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Couponrente	4	4	4
Dividend	7	16	6
Vervreemdingsresultaat obligaties	0	0	- 1
Vervreemdingsresultaat aandelen	0	0	0
Niet gerealiseerd koersresultaat	<u>156</u>	<u>0</u>	<u>- 54</u>
Resultaat effecten	167	20	- 45
Rentebaten	10	20	23
Toegerekend aan Kustlaboratorium	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>- 3</u>
	<u>177</u>	<u>40</u>	<u>- 25</u>

In 2019 is de beurswaarde van de aandelen en obligaties aanzienlijk gestegen.

Daarnaast is door de verdergaande daling van de rentestand niets toegerekend aan het Kustlaboratorium.

19) Overige baten

Huren en pachten	328	298	326
Doorberekende kosten aan pachters	16	17	16
Werk voor derden	12	12	18
Excursies	75	70	72
Kaartautomaat	23	17	21
Boekwinst inruil tractor	20	0	0
Diversen	<u>308</u>	<u>73</u>	<u>116</u>
	<u>782</u>	<u>487</u>	<u>569</u>

In 2019 is er een ontvangst van 125 k€ voor natuurcompensatie onder de diverse overige baten verantwoord.

20) Lastenverdeling

	aank/beh terreinen	voorl. en educ.	fondsen werving	acties derden	sub- sidies	beleg- gingen	beheer + adm.	totaal	begroot boekjaar	vorig boekjaar
Uitgaven uit doelsubsidies	975	7	0	0	0	0	0	982	938	1.155
Aankopen en verwervingen	539	0	0	0	0	0	0	539	0	1.481
Uitbesteed werk	560	0	0	0	0	0	0	560	522	467
Publiciteit en communicatie	0	169	0	0	0	0	0	169	187	163
Personeelskosten	1.485	264	16	0	0	0	348	2.113	2.090	2.049
Huisvestingskosten	114	9	0	0	0	0	14	137	140	128
Kantoor- en algemene kosten	458	33	0	0	0	0	248	739	571	648
Afschrijving en rente	<u>117</u>	<u>7</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>5</u>	<u>19</u>	<u>148</u>	<u>112</u>	<u>118</u>
	<u>4.248</u>	<u>489</u>	<u>16</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>5</u>	<u>629</u>	<u>5.387</u>	<u>4.560</u>	<u>6.209</u>

De kosten van de eigen organisatie worden (met uitzondering van de kosten van beheer en administratie) zo goed mogelijk toegerekend enerzijds aan de realisering van de doelstellingen en anderzijds aan de werving van baten.

Voor de toerekening van personeelskosten aan fondsenwerving zijn de volgende verdeelsleutels gehanteerd:

11% van de personeelskosten externe betrekkingen is toegerekend aan "fondsenwerving",

2% van de personeelskosten van het bezoekerscentrum Saeftinghe is toegerekend aan "fondsenwerving".

van de afschrijvingskosten van de hoofdvesting is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie",

van de algemene bureaunkosten is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie",

van de huisvestingskosten van de hoofdvesting is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie".

Toelichting op de staat van baten en lasten St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

Het verschil tussen de werkelijke en begrote lasten wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de "Uitgaven uit doelsubsidies" en "Aankopen en verwervingen"; Doelsubsidies (en uitgaven), anders dan de NPL bijdrage, alsmede aankopen en verwervingen worden niet begroot.

	aank/beh terreinen	voorl. en educ.	fondsen werving	beheer + adm.	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Specificatie personeelskosten:							
Lonen en salarissen	1.071	184	11	241	1.507	1.443	1.474
Sociale lasten	239	41	4	47	331	326	322
Pensioenkosten	144	24	1	40	209	215	218
Overige personeelskosten	106	16	0	21	143	164	149
Terugontvangen ziekengelden	0	1	0	0	1	0	- 33
Doorberekende personeelskosten	<u>- 75</u>	<u>- 2</u>	<u>0</u>	<u>- 1</u>	<u>- 78</u>	<u>- 58</u>	<u>- 81</u>
	<u>1.485</u>	<u>264</u>	<u>16</u>	<u>348</u>	<u>2.113</u>	<u>2.090</u>	<u>2.049</u>
Gemiddelde personeelsbezetting	<u>20,9</u>	<u>4,3</u>	<u>0,3</u>	<u>3,5</u>	<u>29,0</u>	<u>28,5</u>	<u>28,9</u>

Terugontvangen ziekengelden worden niet begroot.

De doorberekende personeelskosten betreffen doorbelastingen aan incidentele projecten.

Verantwoording van het directiesalaris

Bezoldiging directie

Naam	M.A. Hemminga	A. Bolomey
Functie	directeur-bestuurder	directeur-bestuurder
Dienstverband		
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald
Uren	33,30	37,00
Parttime percentage	90	100
periode	1/1-28/2	1/3-31/12
Bezoldiging (EUR)		
Jaarinkomen		
bruto loon/salaris	15.376	65.483
vakantiegeld	1.230	5.238
eindejaarsuitkering	<u>348</u>	<u>1.340</u>
Totaal	16.954	72.061
Belaste vergoedingen/bijtellingsen	392	652
Pensioenlasten (wg deel)	<u>4.163</u>	<u>12.138</u>
Totaal 2019	21.509	84.851
Totaal 2018	126.653	-

Het jaarinkomen van de directie blijft binnen het maximum van € 108.092 (1 FTE/12 mnd. prijspeil gem. 2019) volgens de **Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.**

Ook het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de pensioenlasten, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn samen, blijven binnen het in de regeling opgenomen jaarmaximum.

Voor een toelichting op het beleid en de uitgangspunten voor de directiebezoldiging verwijzen we naar bijlage 2 van het jaarbericht.

Aan de directeur-bestuurder zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Toelichting op de staat van baten en lasten St. Het Zeeuwse Landschap (x € 1.000)

	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Bestedingspercentage (besteding aan doelstellingen in % van totaal baten)	<u>78,0</u>	<u>85,9</u>	<u>78,2</u>
Bestedingspercentage (besteding aan doelstellingen in % van totaal lasten)	<u>87,9</u>	<u>87,0</u>	<u>89,2</u>
Kostenpercentage (kosten eigen fondsenwerving in % baten eigen fondsenw)	<u>5,0</u>	<u>10,3</u>	<u>4,3</u>
Percentage beheer en administratie (in % totaal kosten*)	<u>16,3</u>	<u>15,5</u>	<u>18,0</u>

(* vanaf 2014 excl. uitgaven doelsubsidies, aankopen en verwervingen)

De stichting houdt conform de uitkomst van de besluitvorming in de Raad van Toezicht vergadering van 1 maart 2011 een norm van 17% aan.

De bankprovisie voor de aan- en verkoop van effecten, het bewaarloon alsmede de coupon- en dividendprovisie zijn in bovenstaande verdeling opgenomen onder de kosten van beleggingen.

De totale kosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Aan/verkoopprovisie	0	0	0
Bewaarloon effecten	5	4	5
Coupon/dividendprovisie	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>5</u>

Gebeurtenissen na balansdatum

COVID-19

Als gevolg van de coronacrisis hebben de kantoormedewerkers vanaf half maart zo veel als mogelijk thuis gewerkt. Voor de medewerkers in het veld is bekeken hoe de werkzaamheden aangepast konden worden. Deze maatregelen zullen voorlopig tot 1 september voortduren.

Excursies in onze natuurgebieden hebben vanaf half maart niet meer plaatsgevonden en momenteel wordt onderzocht of deze wellicht weer in een aangepaste vorm kunnen worden opgestart.

Het bezoekerscentrum is vanaf half maart voor bezoekers gesloten geweest en is vanaf juni weer beperkt opengesteld.

Het omzetverlies als gevolg van het missen van excursie-opbrengsten en winkerverkopen is heel erg beperkt.

Er is vooralsnog geen reden om ons zorgen te maken over de inkomende subsidie stromen in het komende jaar.

Het bestuur heeft dan ook geen twijfel of onzekerheid over de continuïteit van het geheel van werkzaamheden van de stichting.

Geconsolideerde balans per 31 december 2019 (x € 1.000) na resultaatbestemming

	toel.	31-12-2019	31-12-2018
<u>ACTIVA</u>			
Materiële vaste activa			
Benodigd voor de bedrijfsvoering	21	336	366
Direct aangewend in het kader van de doelstelling	21	<u>4.598</u>	<u>3.134</u>
		4.934	3.500
Effecten	22	872	715
Vorraden			
Noodzakelijk voor de bedrijfsvoering	23	2	3
Voor direct en volledig gebruik in het kader van de doelstelling	24	<u>26</u>	<u>24</u>
		28	27
Vorderingen op korte termijn	25	2.716	3.583
Liquide middelen	26	<u>9.351</u>	<u>7.987</u>
		<u>17.901</u>	<u>15.812</u>
<u>PASSIVA</u>			
Reserves en fondsen			
<u>Reserves:</u>	27		
Reserve verwervingen		3.031	3.040
Continuïteitsreserve		4.138	3.957
Bestemmingsreserve beleefstuin		50	50
Bestemmingsreserve beheer		518	518
Bestemmingsreserve afschrijvingen		<u>2.975</u>	<u>2.512</u>
		10.712	10.077
<u>Fondsen:</u>	28		
Bestemmingsfonds NPL		<u>2.770</u>	<u>2.780</u>
		<u>2.770</u>	<u>2.780</u>
		13.482	12.857
Voorzieningen			
Jubileumvoorziening	29	35	0
Onderhoudsvoorziening		<u>180</u>	<u>160</u>
		215	160
Schulden op korte termijn			
Schulden	30	2.335	1.029
Vooruitontvangen bedragen	31	<u>1.869</u>	<u>1.766</u>
		<u>4.204</u>	<u>2.795</u>
		<u>17.901</u>	<u>15.812</u>

Geconsolideerde staat van baten en lasten over 2019 (x € 1.000)

	<i>toel.</i>	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
<u>Baten:</u>				
Baten uit eigen fondsenwerving				
Bijdragen van donateurs	32	246	243	246
Bijdragen voor terreinadopties	33	30	13	40
Giften en schenkingen		7	20	20
Nalatenschappen en legaten	34	51	0	253
Resultaat verkoop artikelen:	35			
Netto-omzet		306	250	286
Kostprijs		<u>- 221</u>	<u>- 156</u>	<u>- 208</u>
Brutowinst		<u>85</u>	<u>94</u>	<u>78</u>
Totaal eigen fondsenwerving		419	370	637
Aandeel in acties van derden	36	938	938	938
Subsidies overheden en anderen	37	4.423	3.405	5.554
Resultaat beleggingen	38	177	40	- 25
Overige baten	39	<u>948</u>	<u>667</u>	<u>726</u>
Totaal baten		<u>6.905</u>	<u>5.420</u>	<u>7.830</u>

Geconsolideerde staat van baten en lasten over 2019 (x € 1.000)

	<i>toel.</i>	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Lasten:				
Besteed aan doelstellingen:				
Aankoop en beheer natuurterreinen	40	4.248	3.025	5.088
Voorlichting en educatie	40	<u>1.379</u>	<u>1.721</u>	<u>1.182</u>
		5.627	4.746	6.270
Werving baten:				
Kosten eigen fondsenwerving	40	48	58	56
Kosten van beleggingen	40	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>4</u>
		53	62	60
Beheer en administratie	40	<u>599</u>	<u>533</u>	<u>613</u>
Totaal lasten	40	<u>6.279</u>	<u>5.341</u>	<u>6.943</u>
Resultaat		<u>626</u>	<u>79</u>	<u>887</u>
Het resultaat is als volgt bestemd:				
Continuïteitsreserve		167	69	76
Reserve verwervingen		- 9	10	64
Reserve projecten		0	0	0
Bestemmingsreserve beheer		0	0	0
Bestemmingsreserve beleefstuin		0	0	0
Bestemmingsreserve afschrijvingen		477	0	544
Bestemmingsfonds NPL		- 9	0	203
Bestemmingsfonds Delst		<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
		<u>626</u>	<u>79</u>	<u>887</u>
Verdeling resultaat:				
Stichting Het Zeeuwse Landschap		687	60	875
Stichting Terra Maris		- 37	6	5
Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum		- 10	24	20
Eliminatie intercompany resultaat		<u>- 14</u>	<u>- 11</u>	<u>- 13</u>
		<u>626</u>	<u>79</u>	<u>887</u>

Statutaire bepalingen omtrent de verdeling van het resultaat:

In de statuten is niets opgenomen over de verdeling van het resultaat.

Grondslagen van consolidatie, balanswaardering en resultaatbepaling

Voor de grondslagen van consolidatie, balanswaardering en resultaatbepaling van de geconsolideerde jaarrekening wordt verwezen naar de tekst zoals deze is opgenomen in de enkelvoudige jaarrekening.

Toelichting op de geconsolideerde balans (x € 1.000)

21) Materiële vaste activa

	benodigd voor bedrijfsvoering kantoorpand	aanwending in het kader van de doelstelling ter/beh obj.	gebouwen	mach. en inv.	activa in aanbouw	totaal
Cumulatieve aanschaffingswaarde 1 januari 2019	436	284	930	908	1.867	4.668
Cumulatieve afschrijvingen 1 januari 2019	-150	0	-260	-589	0	-1.170
Boekwaarde 1 januari 2019	286	284	670	319	1.867	3.498
Investeringen	0	890	0	226	466	1.597
Desinvesteringen	0	0	0	0	0	0
Vermindering (i.v.m. ontvangen subsidies)	0	0	0	0	0	0
Overboeking	0	0	0	0	0	0
Afschrijvingen 2019	-13	0	-26	-91	0	-162
Boekwaarde 31 december 2019	273	1.174	644	454	2.333	4.933
Cumulatieve aanschaffingswaarde 31 december 2019	436	1.174	930	1.101	2.333	6.227
Cumulatieve afschrijvingen 31 december 2019	-163	0	-286	-647	0	-1.294
Boekwaarde 31 december 2019	273	1.174	644	454	2.333	4.933

Toelichting op de geconsolideerde balans (x € 1.000)

	<u>31-12-19</u>	<u>31-12-18</u>
<u>22) Effecten</u>		
De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.		
<u>Vorraden</u>		
23) Benodigd voor de bedrijfsvoering:		
De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.		
24) Direct aangewend in het kader van de doelstelling:		
Winkelvoorraden	<u>26</u>	<u>24</u>
<u>25) Vorderingen op korte termijn</u>		
Aankoopsubsidies	118	768
Beheersubsidies	2.234	2.194
Projectsubsidies	0	0
Onderhanden projecten:		
PAS projecten	65	49
Overige projecten	<u>121</u>	<u>318</u>
	186	367
Intrest	12	25
Debiteuren en vooruitbetaald	118	147
Belastingen en sociale lasten	26	45
Nalatenschap	0	0
Diversen	<u>22</u>	<u>37</u>
	<u>2.716</u>	<u>3.583</u>
Alle opgenomen vorderingen hebben een looptijd van <1 jaar.		
<u>26) Liquide middelen</u>		
Rekening courant saldi	614	426
Kassen	7	9
Beleggingsrekening	<u>8.730</u>	<u>7.552</u>
	<u>9.351</u>	<u>7.987</u>

Toelichting op de geconsolideerde balans (x € 1.000)

<u>Reserves en fondsen</u>	<u>31-12-19</u>	<u>voorgestelde res. bestemming</u>	<u>31-12-18</u>
27) Reserves:			
Reserve verwervingen	3.031	- 9	3.040
Reserve projecten	0	0	0
Continuïteitsreserve	4.138	181	3.957
Bestemmingsreserve beleefstuin	50	0	50
Bestemmingsreserve beheer	518	0	518
Bestemmingsreserve afschrijvingen	<u>2.975</u>	<u>463</u>	<u>2.512</u>
	<u>10.712</u>	<u>635</u>	<u>10.077</u>

De toelichting op **de reserve verwervingen** is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

De **reserve projecten** is opgebouwd uit de jaarlijkse saldi van de projecten "Doorgeefluik" en "N.M.E.". Omdat de werkzaamheden binnen het project doorgeefluik zijn beëindigd is de reserve doorgeefluik afgeboekt. Het saldo van het project Natuur- en Milieu Educatie is gelijk gebleven.

Het doel van deze **continuïteitsreserve** is om via de jaarlijkse kapitaalsopbrengsten ervan een structurele inkomstenstroom te genereren, die wordt ingezet ter dekking van een deel van de jaarlijkse exploitatielasten. HZL streeft naar de vorming van een continuïteitsreserve met een omvang van anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie (6.700).

De mutatie van de continuïteitsreserve bestaat uit de resultaten van eigen dienst en beheersdienst (228), het museum (- 37) en het museumcafé (- 10).

De toelichting op **de bestemmingsreserve beheer** is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

Aan de **bestemmingsreserve afschrijvingen** zijn de investeringen in de gebouwen van de panden in Oranjezon (204), boerderij Veldzicht (116), vogelobservatiehutten in Waterdunen (146) en beheersmaterieel (47) toegevoegd. De afschrijvingen (- 50) zijn aan de reserve onttrokken.

28/) Fondsen:

Bestemmingsfonds NPL	<u>2.770</u>	<u>- 10</u>	<u>2.780</u>
----------------------	--------------	-------------	--------------

De toelichting op het **bestemmingsfonds NPL** is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

	<u>31-12-19</u>	<u>31-12-18</u>
Het totaal van de reserves en fondsen kan als volgt worden onderverdeeld:		
Stichting Het Zeeuwse Landschap	13.246	12.560
Stichting Terra Maris	63	100
Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum	60	70
Eliminatie intercompany resultaat	<u>113</u>	<u>127</u>
	<u>13.482</u>	<u>12.857</u>

Er is bij Stichting Het Zeeuwse Landschap geen sprake van een aandeel van derden in het resultaat.

Toelichting op de geconsolideerde balans (x € 1.000)

29) Voorzieningen

	<u>31-12-19</u>	dotatie	aanwending	<u>31-12-18</u>
Jubileumvoorziening	35	35	0	0
Onderhoud opstallen	<u>179</u>	<u>39</u>	<u>20</u>	<u>160</u>
	<u>214</u>	<u>74</u>	<u>20</u>	<u>160</u>

30) Schulden op korte termijn

	<u>31-12-19</u>	<u>31-12-18</u>
Belastingen en sociale lasten	85	84
Pensioenpremies	78	35
Crediteuren	359	349
Vooruitontvangen (w.o. vooruitontv. subs. Tennet)	1.355	151
Personeelskosten	335	326
Diversen	<u>123</u>	<u>84</u>
	<u>2.335</u>	<u>1.029</u>

31) Vooruitontvangen bedragen

Dit betreft reserveringen voor een aantal nog uit te voeren projecten en ontvangen subsidies voor onderhanden projecten.

	<u>31-12-19</u>	toename	afname	<u>31-12-18</u>
Project Kustlaboratorium	1.001	0	180	1.181
Plan Waterdunen	369	0	0	369
Beheer recreatienatuur Groese Polders	0	0	49	49
Fauna Zeelandica	21	0	0	21
Inrichting Van 't Hoffweg	53	0	11	64
Waterwingebied Clinge/St Jansteen	2	0	0	2
Beheerfonds vleermuisbunker	6	7	1	0
Versterken biotoop Noordse woelmuis	5	0	2	7
Ontvangstgebouw/speelnatuur Waterdunen	288	310	22	0
Drijvend broedeiland Slikken van de Heen	38	38	0	0
Kwaliteitsimpuls Inlaag Paal	9	9	0	0
Opknappen schuurtje Cauwersweg	15	15	0	0
Natuur- en Milieu Educatie	1	42	41	0
Beleeftuin	51	0	4	55
Bijenstal	9	5	14	18
Schoon Zeeland	0	21	21	0
Operatie Steenbreek	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
	<u>1.869</u>	<u>448</u>	<u>345</u>	<u>1.766</u>

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Voor de niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen wordt verwezen naar de tekst zoals deze is opgenomen in de enkelvoudige jaarrekening.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten (x € 1.000)

32) Bijdragen van donateurs

De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

33) Bijdragen voor terreinadopties

De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

34) Nalatenschappen en legaten

De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

35) Resultaat verkoop artikelen

Dit betreft het resultaat op verkopen in winkels en museumcafé.

36) Aandeel in acties van derden

Dit betreft de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij.

37) Subsidies overheden en anderen

	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
<i>Beheerssubsidies:</i>			
Natuur- en Landschapsbeheer	2.234	2.232	2.194
Provincie Zeeland	905	895	891
De Zeeuwse Natuur	136	127	131
Gemeente Veere	29	29	29
Overigen	0	0	0
<i>Aankoopsubsidies:</i>	492	pm	1.267
<i>Projectsubsidies:</i>			
Provincie Zeeland	134	0	123
Droomfonds Nationale Postcode Loterij	186	0	587
Overigen	<u>307</u>	<u>122</u>	<u>332</u>
	<u>4.423</u>	<u>3.405</u>	<u>5.554</u>

Vanaf 2014 zijn nieuwe subsidieregels van de Provincie Zeeland van kracht. De budgetsubsidie is vervangen door een Integrale kosten subsidie. Deze subsidie wordt telkens voor één jaar verstrekt.

Vanaf 2018 is de subsidie voor natuureducatie overgeheveld van de Provincie Zeeland naar het provinciale samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur.

Omdat vooraf moeilijk een inschatting kan worden gemaakt hoeveel ha natuurgebied kan worden aangekocht en niet zeker is of rijk en/of provincie de aankoopkosten zullen subsidiëren zijn de aankopen van natuurgebieden alsmede de aankoopsubsidies in de begroting pro memorie opgenomen.

38) Resultaat beleggingen

De toelichting op dit onderdeel is identiek aan de toelichting in de enkelvoudige jaarrekening.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten (x € 1.000)

39) Overige baten

	<u>2019</u>	<u>begr</u> <u>2019</u>	<u>2018</u>
Huren en pachten	328	298	326
Doorberekende kosten aan pachters	16	17	16
Werk voor derden	0	2	6
Excursies	75	70	72
Entree museum	154	145	137
Kaartautomaat	23	17	21
Boekwinst inruil tractor	20	0	0
Diversen	<u>332</u>	<u>118</u>	<u>148</u>
	<u>948</u>	<u>667</u>	<u>726</u>

In 2019 is er een ontvangst van 125 k€ voor natuurcompensatie onder de diverse overige baten verantwoord.

40) Lastenverdeling

	aank/beh terreinen	voorl. en educ.	fondsen werving	acties derden	sub- sidies	beleg- gingen	beheer + adm.	totaal	begroot boekjaar	vorig boekjaar
Uitgaven uit doelsubsidies	974	253	0	0	0	0	0	1.227	1.126	1.267
Aankopen en verwervingen	539	0	0	0	0	0	0	539	0	1.481
Uitbesteed werk	560	0	0	0	0	0	0	560	522	467
Publiciteit en communicatie	0	191	0	0	0	0	0	191	212	180
Personeelskosten	1.485	695	48	0	0	0	348	2.576	2.543	2.520
Huisvestingskosten	83	105	0	0	0	0	15	203	216	184
Kantoor- en algemene kosten	342	100	0	0	0	0	218	660	590	603
Afschrijving en rente	<u>265</u>	<u>35</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>5</u>	<u>18</u>	<u>323</u>	<u>132</u>	<u>241</u>
	<u>4.248</u>	<u>1.379</u>	<u>48</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>5</u>	<u>599</u>	<u>6.279</u>	<u>5.341</u>	<u>6.943</u>

De kosten van de eigen organisatie worden (met uitzondering van de kosten van beheer en administratie) zo goed mogelijk toegerekend enerzijds aan de realisering van de doelstellingen en anderzijds aan de werving van baten.

Voor de toerekening van personeelskosten aan fondsenwerving zijn de volgende verdeelsleutels gehanteerd:

11% van de personeelskosten "voorlichting en educatie" is toegerekend aan "fondsenwerving",

2% van de personeelskosten van het bezoekerscentrum Saeftinghe is toegerekend aan "fondsenwerving",

7% van de personeelskosten van museum "Terra Maris" is toegerekend aan "fondsenwerving",

van de afschrijvingskosten van de hoofdvestiging is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie",

van de algemene bureaunkosten is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie",

van de huisvestingskosten van de hoofdvestiging is 57% toegerekend aan "aankoop en beheer" en 16% aan "voorlichting en educatie".

Het verschil tussen de werkelijke en begrote lasten wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de "Uitgaven uit doelsubsidies" en "Aankopen en verwervingen"; Doelsubsidies (en uitgaven), anders dan de NPL bijdrage, alsmede aankopen en verwervingen worden niet begroot.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten (x € 1.000)

	aank/beh terreinen	voorl. en educ.	fondsen werving	beheer + adm.	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Specificatie personeelskosten:							
Lonen en salarissen	1.071	511	36	241	1.860	1.797	1.865
Sociale lasten	239	100	7	47	393	387	388
Pensioenkosten	144	69	5	40	258	259	270
Overige personeelskosten	106	68	0	21	195	205	197
Terugontvangen ziekengelden	0	- 4	0	0	- 4	0	- 55
Doorberekende personeelskosten	- 75	- 49	0	- 1	- 126	- 105	- 145
	<u>1.485</u>	<u>695</u>	<u>48</u>	<u>348</u>	<u>2.576</u>	<u>2.543</u>	<u>2.520</u>
Gemiddelde personeelsbezetting	<u>20,9</u>	<u>12,2</u>	<u>0,9</u>	<u>3,6</u>	<u>37,6</u>	<u>38,8</u>	<u>37,8</u>

De personeelskosten van het museumcafé zijn verantwoord onder "kostprijs verkopen" (baten). Om deze reden is de gemiddelde personeelsbezetting hiervan (4,4 in 2019) in bovenstaande cijfers niet meegenomen. Terugontvangen ziekengelden worden niet begroot.

De doorberekende personeelskosten betreffen doorbelastingen aan incidentele projecten. Deze doorbelastingen worden niet begroot.

WNT-verantwoording 2019

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Stichting Het Zeeuwse Landschap en Stichting Terra Maris van toepassing zijnde regelgeving.

Het bezoldigingsmaximum in 2019 is € 194.000. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband. Voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking geldt met ingang van 1 januari 2016 voor de eerste 12 kalendermaanden een afwijkende normering, zowel voor de duur van de opdracht als voor het uurtarief.

Bezoldiging topfunctionarissen

Bedragen x € 1	<u>Hemminga</u>	<u>Van Rijswijk</u>	<u>Bolomey</u>
Functiegegevens	dir-best/proj.mw	directeur	dir-best
Aanvang en einde functievervulling in 2019	1/1–31/12	1/1–31/10	1/3–31/12
Omvang dienstverband 2019 (in fte)	0,50	0,56	1,33
Gewezen topfunctionaris?	nee	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja	ja
Individueel WNT-maximum 2019	97.000	108.640	162.641
Beloning	55.459	36.954	77.794
Belastbare onkostenvergoedingen	698	0	652
Beloningen betaalbaar op termijn	13.617	6.227	13.078
Subtotaal	69.774	43.181	91.524
Onverschuldigd betaald bedrag	0	0	0
Totaal bezoldiging 2019	<u>69.774</u>	<u>43.181</u>	<u>91.524</u>
Verplichte motivering indien overschrijding	-	-	-
Gegevens 2018:			
Aanvang en einde functievervulling in 2018	1/1–31/12	1/1–31/12	-
Omvang dienstverband 2018 (in fte)	0,90	0,94	-
Gewezen topfunctionaris?	nee	nee	-
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja	-
Individueel WNT-maximum 2018	170.100	177.660	-

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten (x € 1.000)

	<u>Hemminga</u>	<u>Van Rijswijk</u>	<u>Bolomey</u>
Beloning	101.632	61.203	-
Belastbare onkostenvergoedingen	1.173	0	-
Beloningen betaalbaar op termijn	<u>23.848</u>	<u>9.361</u>	-
Totaal bezoldiging 2018	<u>126.653</u>	<u>70.564</u>	=

Toeziethoudende topfunctionarissen

De hieronder genoemde leden van de Raad van Toezicht van Het Zeeuwse Landschap en de bestuursleden van Terra Maris en het Lunchcafé ontvangen alleen een netto vergoeding voor gemaakte onkosten (in 2019 k€ 2,6), geen bezoldiging. Er worden hen geen leningen, voorschotten en garanties verstrekt.

H. van Waveren, voorzitter RvT van Het Zeeuwse Landschap en voorzitter Terra Maris en Lunchcafé
 J.H. Kousemaker, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en penningmeester Terra Maris en Lunchcafé
 J. Coosen, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en bestuurslid Terra Maris en Lunchcafé
 J.R. Heringa, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en bestuurslid Terra Maris en Lunchcafé
 N.A.A.M. Pötgens, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en bestuurslid Terra Maris en Lunchcafé
 J.J. Jacobse, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en bestuurslid Terra Maris en Lunchcafé
 P.B. Visscher, lid RvT van Het Zeeuwse Landschap en bestuurslid Terra Maris en Lunchcafé

	<u>2019</u>	<u>begr 2019</u>	<u>2018</u>
Bestedingspercentage (besteding aan doelstellingen in % van totaal baten)	<u>81,4</u>	<u>87,6</u>	<u>80,1</u>
Bestedingspercentage (besteding aan doelstellingen in % van totaal lasten)	<u>89,6</u>	<u>88,9</u>	<u>90,3</u>
Kostenpercentage (kosten eigen fondsenwerving in % baten eigen fondsenw)	<u>11,5</u>	<u>15,7</u>	<u>8,8</u>
Percentage beheer en administratie (in % totaal kosten*)	<u>13,3</u>	<u>12,6</u>	<u>14,6</u>

(* vanaf 2014 excl. uitgaven doelsubsidies, aankopen en verwervingen)

De stichting houdt conform de uitkomst van de besluitvorming in de Raad van Toezicht vergadering van 1 maart 2011 een norm van 17% aan.

De bankprovisie voor de aan- en verkoop van effecten, het bewaarloon alsmede de coupon- en dividendprovisie zijn in bovenstaande verdeling opgenomen onder de kosten van beleggingen.

De specificatie is identiek aan die in de enkelvoudige jaarrekening.

Gebeurtenissen na balansdatum

Voor de gebeurtenissen na balansdatum wordt verwezen naar de tekst zoals deze is opgenomen in de enkelvoudige jaarrekening.

Ondertekening van de jaarrekening

Vastgesteld te Wilhelminadorp, 20 augustus 2020

Was getekend: A. Bolomey,
Directeur-bestuurder.

Goedgekeurd door de Raad van Toezicht op 20 augustus 2020

Was getekend: Drs. H. van Waveren,
Voorzitter.

Was getekend: Drs. J.R. Heringa.

Was getekend: Drs. J. Coosen.

Was getekend: J.H. Kousemaker RA.

Was getekend: Ir. N.A.A.M. Pötgens.

Was getekend: Mr. J.J. Jacobse.

Was getekend: Ir. Drs. F.P.B. Visscher.

Overige gegevens

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan de raad van toezicht van Stichting Het Zeeuwse Landschap

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2019

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Het Zeeuwse Landschap te Heinkenszand gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Het Zeeuwse Landschap op 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met RJ 650 Fondsenwervende instellingen en de bepalingen krachtens de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

De besteding van de ontvangen subsidies in de jaarrekening geeft een getrouw beeld en is opgesteld met inachtneming van hetgeen is vermeld in de Algemene subsidieverordening Zeeland 2013, het Algemeen subsidiebesluit Zeeland 2013 en de in de verleningsbeschikking opgenomen specifieke eisen.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2019.
2. De geconsolideerde en enkelvoudige staat van baten en lasten over 2019.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen en de Regeling Controleprotocol Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) 2019. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening".

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Het Zeeuwse Landschap zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Paragraaf ter benadrukking van de impact van het coronavirus

Het coronavirus heeft ook invloed op Stichting Het Zeeuwse Landschap. In de toelichting op pagina 53 in de jaarrekening heeft het management de huidige impact en haar plannen om met deze gebeurtenissen of omstandigheden om te gaan toegelicht. Ook geeft zij aan dat het op dit moment voor hen niet goed mogelijk is om in te schatten wat de invloed van het coronavirus is op de financiële prestaties en gezondheid van Stichting Het Zeeuwse Landschap. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Het bestuursverslag.
- De overige gegevens.
- De in de bijlages opgenomen overige informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van RJ 650 Fondsenwervende instellingen is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in RJ 650 Fondsenwervende instellingen en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met RJ 650 Fondsenwervende instellingen.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ 650 Fondsenwervende instellingen en de bepalingen krachtens de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

200862B815/LR/2

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de regeling controleprotocol wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT), het Controleprotocol behorend bij het Algemeen subsidiebesluit Zeeland 2013, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

200862B815/LR/3

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Middelburg, 20 augustus 2020

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: M.D.M. Egter van Wissekerke MSc RA

200862B815/LR/4

Bijlagen

Bijlage 1 - Raad van Bestuur

Samenstelling Raad van Bestuur (per 31 december 2019)

A. Bolomey

Burgh-Haamstede

Bijlage 2 – Bezoldiging directie

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgen M.A. Hemminga (tot 1 maart 2019) en A. Bolomey (vanaf 1 maart 2019) de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties (zie www.goededoelennederland.nl).

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij M.A. Hemminga (tot 1 maart 2019) en A. Bolomey (vanaf 1 maart 2019) vond plaats door de Raad van Toezicht. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score van 380 punten met een maximaal jaarinkomen van EUR 108.092 (1 FTE/12 mnd. prijspeil gem. 2019).

Het voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg (2019 in EUR) voor M.A. Hemminga (tot 1 maart 2019) en A. Bolomey (vanaf 1 maart 2019): 89.015. Deze beloning bleef binnen het geldende maximum.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn bleven voor M.A. Hemminga, met een bedrag van EUR 69.773, binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van EUR 97.000 per jaar. De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn bleven voor A. Bolomey, met een bedrag van EUR 84.851, binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van EUR 161.667 per jaar. De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

De hoogte en samenstelling van de bezoldiging worden in de jaarrekening toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten.

Bijlage 3 - Raad van Toezicht

Samenstelling Raad van Toezicht (per 31 december 2019)

Drs. H. van Waveren	Goes
Drs. J.R. Heringa	Middelburg
Drs. J. Coosen	Kloetinge
Mevr. Ir. N.A.A.M. Pötgens	IJzendijke
J.H. Kousemaker RA	Serooskerke
Mr. J.J. Jacobse	Middelburg
Ir. Drs. P.B. Visscher	Goes

Bijlage 4 - Verantwoordingsverklaring

De Raad van Toezicht en het Bestuur van Stichting Het Zeeuwse Landschap onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen en handelt overeenkomstig. In deze verantwoordingsverklaring legt de Raad van Toezicht en het Bestuur verantwoording af over drie algemeen geldende principes:

(1) Raad van Toezicht en Bestuur onderschrijven het principe van de scheiding tussen toezicht houden en uitvoering van de taken van de Stichting.

Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft een Raad van Toezicht bestaande uit niet bezoldigde leden, en een werkorganisatie met aan het hoofd een directeur. De directeur is tevens formeel bestuurder van de Stichting. De directeur is belast met het bestuur van de Stichting en is verantwoordelijk voor de financiële positie van de Stichting en haar resultaten. De Raad van Toezicht is belast met het toezicht op de algemene gang van zaken en met het toezicht op het door de directeur gevoerde beleid.

De Raad van Toezicht geeft invulling aan de scheiding tussen toezicht houden en uitvoering van de taken van de Stichting door in zijn vergaderingen stukken die onder verantwoordelijkheid van de directeur zijn opgesteld te behandelen. Dit houdt ondermeer in:

- beoordeling en vaststelling van begroting en jaarrekening;
- periodieke controle van de financiële situatie van de Stichting door beoordeling van aan de Raad voorgelegde financiële voortgangsrapportages over het lopende jaar;
- periodieke bespreking van relevante projecten, en zonodig advisering over bijstelling van de richting en uitvoeringswijze van deze projecten;
- beoordeling van dossiers die betrekking hebben op personeel en organisatie.

Voorts kan de Raad van Toezicht al die zaken behandelen die het van belang acht voor het functioneren van de Stichting.

De Raad van Toezicht bewaakt zijn optimaal functioneren door:

- statutair vastgelegde zittingstermijnen voor zijn leden in acht te nemen;
- door bij benoemingen van bestuursleden de kwaliteit van de kandidaten te toetsen aan een aantal inhoudelijke criteria;
- door er voor te waken dat een aantal verschillende expertises, relevant voor het functioneren van de Stichting, binnen de Raad vertegenwoordigd zijn.

Het functioneren van de directeur wordt periodiek geëvalueerd door middel van functioneringsgesprekken met voorzitter en vice-voorzitter..

(2) Raad van Toezicht en Bestuur onderschrijven als uitgangspunt voor het functioneren van de Stichting dat continu gewerkt moet worden aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstellingen van de Stichting.

De uitvoering van de hoofdtaak van de Stichting, het beheer van de natuurgebieden die vallen onder verantwoordelijkheid van de Stichting, is conform de procedures die daarvoor door het Ministerie LNV /Provincie Zeeland zijn voorgeschreven. Op dit moment wordt landelijk door de Landschappen gewerkt aan de afronding van een "Kwaliteitshandboek" dat procedures vastlegt waarmee de kwaliteit van beheer wordt geborgd, en dat in 2013 leidt tot certificering van elk individueel Landschap. Onderdeel van de certificering is een systematische (interne en externe) evaluatie van het beheer in de diverse gebieden, een procedure die al sedert enige jaren door Het Zeeuwse Landschap (middels interne audits) wordt toegepast.

De uitvoering van projecten die t.b.v. de doelstellingen van de Stichting worden uitgevoerd, vindt plaats na voorafgaande goedkeuring van de projectenlijst die aan de Raad van Toezicht wordt voorgelegd. Majeure projecten worden periodiek door de Raad besproken.

De zorgvuldigheid en doelmatigheid van het interne financieel-administratieve functioneren van de Stichting, wordt jaarlijks door Raad van Toezicht en directeur besproken met de externe accountants die de jaarrekening controleren. De aanbevelingen die door hen worden gedaan, worden gewogen en zo mogelijk geïmplementeerd in de proceduregang binnen de organisatie.

Bijlage 4 - Verantwoordingsverklaring

(3) Raad van Toezicht en Bestuur streven naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

De verwezenlijking van de doelstelling van de Stichting is slechts mogelijk indien er voldoende maatschappelijk draagvlak voor is. De Stichting richt zich dan ook in haar communicatie naar buiten tot het algemeen publiek. Communicatiemiddelen zijn o.a. boeken, brochures, lezingen, publieksadvertenties en exposities in bezoekerscentra. Ook het aanbieden van excursies in natuurgebieden is een middel om bij het algemene publiek het draagvlak voor natuurbescherming te bevorderen.

Een bijzondere doelgroep betreft de donateurs van de Stichting. Dit zijn de mensen die, vanuit de affiniteit voor natuur en landschap, jaarlijks een donatie geven aan het Landschap. Zij ontvangen elk kwartaal het tijdschrift dat door de Stichting wordt uitgegeven, en ontvangen met enige regelmaat speciale uitgaven van de Stichting. In het tijdschrift staan artikelen over natuur en landschap van Zeeland, en worden de activiteiten van de Stichting belicht. Voor alle communicatie-uitingen geldt dat gestreefd wordt naar een maximale toegankelijkheid van tekst en beeld, om mensen ook daadwerkelijk te bereiken.

De Stichting Unie van Provinciale Landschappen (De12Landschappen) is beneficiënt van de Nationale Postcodeloterij; via de Unie ontvangt Het Zeeuwse Landschap jaarlijks een bijdrage van Nationale Postcodeloterij. Stichting Het Zeeuwse Landschap hecht grote waarde aan dit partnerschap en communiceert over de projectondersteuning via het tijdschrift, vermelding op informatieborden etc.

De Stichting streeft naar goede relaties met andere partijen in het werkveld, en probeert door constructieve samenwerking en met begrip voor de belangen van andere partijen haar doelstellingen te bereiken. Met andere partijen worden bijvoorbeeld bedoeld: de andere terreinbeherende organisaties, agrariërs en hun organisaties, ondernemers en de diverse overheden.

De Stichting ontvangt met regelmaat van individuele burgers brieven, emails en telefoontjes met opmerkingen, wensen en, soms ook, klachten. Uitgangspunt van de Stichting is elke reactie individueel te beantwoorden. Afhankelijk van het onderwerp, wordt door medewerkers van verschillende afdelingen van de Stichting inhoudelijk gereageerd (per brief, email of telefonisch) op hetgeen binnengekomen is. Specifiek van binnengekomen klachten wordt ter documentatie een klachtenboek bijgehouden.

Bijlage 5 - Nevenfuncties leden Raad van Bestuur en Raad van Toezicht

A. Bolomey:

- Directeur van Terra Maris (tot 1 oktober 2020)

J. Coosen:

- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum
- Lid dagelijks bestuur Culturele Raad Goes
- Secretaris Stichting KK9
- Reisvoorlichter Wereldcontact/Travelworld
- Adviseur VNSC

J.R. Heringa:

- Hogeschooldocent HZ University of Applied Sciences
- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum

J.H. Kousemaker:

- Zelfstandig adviseur
- Penningmeester Nederlands Genootschap van Sint Jacob
- Voorzitter Dorpsraad Serooskerke
- Commissaris The Work Zone BV
- Lid Raad van Toezicht Onze Wijs
- Bestuurslid twee stichtingen administratiekantoor
- Penningmeester Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum
- Commissaris Becht Beheer BV
- Penningmeester Stichting d'Aegen

N.A.A.M. Pötgens:

- Beleidsfunctionaris Nucleuszorg
- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum

J.J. Jacobse:

- Partner en lid dagelijks bestuur bij Justion Advocaten
- Lid van Comité van Aanbeveling 'De Wegwijzer' te Almere
- Lid van Comité van Aanbeveling 'Kimon' te Apeldoorn
- Toegevoegd lid Classicaal college voor bezwaren en geschillen (PKN)
- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum
- Bestuurder Panoplia (holding) B.V.
- Bestuurder Tharreo (holding) B.V.

H. van Waveren:

- Wethouder gemeente Hoeksche Waard
- Voorzitter kerkenraad Protestantse gemeente Goes
- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum

P.B. Visscher:

- Manager HZ Nexus bij HZ University of Applied Sciences
- Bestuurslid Stichting Terra Maris en Stichting Lunchcafé Zeeuws Biologisch Museum
- Lid Activiteitencommissie Vereniging Onroerend Goed Onderzoek Nederland (VOGON)

Bijlage 6 - Raad van Advies

Samenstelling Raad van Advies (per 31 december 2019)

Ir. C.J. Almekinders	Cadzand
Dr. Ir. T.S. Blauw	Middelburg
De heer T. Collette	Middelburg
De heer J.K.J. Eckhardt	Wemeldinge
Mevrouw P.J.F.M. van der Feltz-van Heumen	's-Gravenhage
Ir. R.A. van der Goes	Goes
De heer E. Heerschop	Vlissingen
De heer A. de Jong	Middelburg
Dr. A.P. de Klerk	Middelburg
De heer M.J. Klippel	Scherpenisse
De heer W. Ph. ten Klooster	Middelburg
De heer H. Kok	Yerseke
De heer A.W. de Landgraaf	Kloetinge
Mr. G.L. Meij	Terneuzen
De heer M.A. Mersie	West-Souburg
De heer A. Nefs	Bergen op Zoom
De heer T. Prins	Middelburg
Ir. I.A. Risseeuw	Berkel-Enschot
De heer H. Stil	Borssele
Mevrouw Mr. M. Tazelaar	Baarland
De heer A.J. Tissink	Kapelle
De heer E. Tuk	Ouddorp
Mr. R. Zonneville	Wemeldinge

Bijlage 7 - Natuurwetenschappelijke Adviescommissie

Samenstelling Natuurwetenschappelijke Adviescommissie (per 31 december 2019)

Ir. F. Arts	Westkapelle
Drs. J. Beijersbergen	Kerkwerpe
De heer R. Brouwer	St. Philipsland
De heer H. Castelijns	Philippine
Drs. R. van Dierendonck	Middelburg
De Heer A. van Haperen	Koudekerke
Dr. A. Huiskes	Kruiningen
Drs. D.J. de Jong	Heinkenszand
De heer K. de Kraker	Burgh-Haamstede
De heer L. Linnartz	Ooltgensplaat
Ing. M. Meeuwse	Kapelle
De heer P. Meininger	Vlissingen
Drs. P.J. van der Reest	Middelburg
Mevrouw Y. van Scheppingen	Terneuzen
De heer W. van Steenis	Breukelen
Mevrouw B. Walles	Kapelle
De heer W. van Wijngaarden	Middelburg

Bijlage 8 - Overzicht bedrijfssponsors

Bedrijfssponsors met geadopteerde gebieden:

DOW Benelux	Hooge Platen, schorren Paulinapolder, Saeftinghe
ZLM Verzekeringen	Inlagen Noord Beveland, Wallen v Retranchement
Camping Oranjezon	Oranjeschpolder
Pieters Media BV	Groote Gat
Van der Valk Hotel Middelburg	Heggengebied Arnhemuiden
Bike Totaal Leo Joosse	Vliedberg Herenweg
Golden Tulip Westduin Hotel	Vliedbergen Bergweg en Paauwenburg
Piet Voskamp fietsspecialist	Vliedberg Zanddijkseweg/Oude Veerseweg
Sloecentrale	Westeindse Weel

Uitgangspunt bij terreinadoptie of sponsoring door bedrijven is dat er geen evenredige tegenprestatie bestaat.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

BELEIDSPLAN Stichting Het Zeeuwse Landschap 2019-2023

Dit beleidsplan geeft richting aan het werk van Stichting Het Zeeuwse Landschap voor de periode 2019-2023. Het vertaalt de statutair vastgestelde doelstellingen in concrete beleids(uitgangs)punten, en geeft daarmee richting aan de werkzaamheden op de middellange termijn. Eind 2021 wordt het beleid tussentijds geëvalueerd.

Inhoud

1. Waar staan we voor?
 2. Anticiperen op maatschappelijke ontwikkelingen
 3. Organisatie
 4. Terreinbeheer
 5. Monitoring en natuurkwaliteit
 6. Beleefbaarheid van terreinen en objecten
 7. Natuur van het platteland
 8. Bijzondere projecten
 9. Gebouwd erfgoed
 10. Externe belangenbehartiging
 11. Communicatie en draagvlak
 12. Milieubewust werken
 13. Personeel
 14. Financiën
- Bijlage: beleidspunten 2019-2023 per onderwerp

1. WAAR STAAN WE VOOR?

Doelstelling en werk van Het Zeeuwse Landschap zijn al sedert de oprichtingsvergadering van de stichting in 1936 dezelfde: het bevorderen van het behoud van natuur- en landschapsschoon in Zeeland. Dat doel moet worden bereikt door het in bezit verwerven en beheren van geschikte onroerende goederen, de kern van ons werk.

Maatschappelijke achtergrond

De oprichting en ontwikkeling van Het Zeeuwse Landschap vond plaats tegen de achtergrond van de grote maatschappelijke veranderingen in de twintigste eeuw. De ontwikkeling en modernisering van Nederland en andere westerse landen gingen samen met grootschalig natuurverlies. Dat leidde tot het ontstaan van nationale en internationale natuurbeschermingsorganisaties en tot steeds krachtiger natuurbeschermingswetgeving. Voor de Nederlandse natuur was het verschijnen van het nationale Natuurbeleidsplan in 1989 een zeer belangrijk moment. Dat introduceerde de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Het beschermen van natuurgebieden was toen natuurlijk al een bekende praktijk, maar met de EHS startte op nationale schaal de planmatige bescherming van de Nederlandse natuur, werkend vanuit een concept van samenhang en verbinding tussen de natuurterreinen. In de EHS waren naast de bestaande ook veel nieuw aan te leggen natuurgebieden voorzien. Daarmee moest een einde aan de landelijke afname van het areaal aan natuurgebied komen. Sinds 1989 is zo op veel plaatsen in Nederland nieuwe natuur ontwikkeld. De EHS heet sinds 2013 Natuurnetwerk Nederland.

Kerntaak en achterban

De kerntaak van Het Zeeuwse Landschap is het beheer en de bescherming van natuur in het Zeeuwse deel van het Natuurnetwerk, inclusief het beleefbaar maken van deze natuur. De omvang van de door het Landschap beheerde terreinen bleef tientallen jaren, tot 1974, heel beperkt. Het begon met het beheer van Het Zwin in 1939, en mondjesmaat werden daarna terreinen toegevoegd. Pas met het in 1976 in beheer nemen van een groot deel van Het Verdrongen Land van Saeftinghe breidde het areaal aanzienlijk uit. Vanaf dat moment ging het gestaag verder, tot bijna 10.000 hectare nu.

Het creëren van draagvlak voor natuur en het bieden van informatie is eveneens een belangrijk onderdeel van onze werkzaamheden. Donateurs vormen de meest nabije maatschappelijke achterban van Het Zeeuwse Landschap. Al heel vroeg in de historie van de stichting had het Landschap leden die financieel bijdroegen. Tegenwoordig noemen we ze donateurs of begunstigers. Deze achterban is een belangrijke waarde: die is een afspiegeling van het draagvlak voor natuur- en landschapsbescherming in de provincie en natuurlijk ook voor de

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

organisatie. De groei van het aantal donateurs liep gelijk op met de toenemende omvang van de door Het Zeeuwse Landschap beheerde gebieden. Op dit moment (2018) schommelt het aantal donateurs rond de 10.500.

Oók cultuurhistorie

Het Zeeuwse Landschap beschermt en beheert niet alleen natuur, maar ook de cultuurhistorie van het buitengebied. Het beheer van de meeste Zeeuwse vliedbergen en de fundamenten van kasteel Hellenburg - om enkele voorbeelden te noemen - is al lange tijd de verantwoordelijkheid van het Landschap. Het cultuurhistorische erfgoed is een belangrijk onderdeel van de identiteit van Zeeland. Het verbindt het heden met het verleden en laat zien dat wij deel zijn van een historische continuïteit. Dat erfgoed draagt bovendien bij aan de omgevingskwaliteit en de belevingswaarde van het landschap. Behoud ervan wordt alleen maar belangrijker voor de organisatie.

2. ANTICIPEREN OP MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN

Het Zeeuwse Landschap is uitgegroeid tot een organisatie die in Zeeland een niet meer weg te denken rol in de bescherming van natuur, landschap en cultuurhistorisch erfgoed speelt. Maar de wereld verandert en het Landschap verandert mee. Die verandering plaatst de organisatie voor nieuwe opgaven, die het betreden van nieuwe werkelden noodzakelijk maken. Die dwingt ons ook om visies te ontwikkelen over brede onderwerpen, die verder gaan dan de vaktechnische kanten van behoud en beheer. Een viertal maatschappelijke ontwikkelingen is hierbij speciaal van belang:

Betrokkenheid bij provinciale beleidsontwikkeling

Wat op landelijk niveau zichtbaar is, speelt evenzeer in de provincie: beleid wordt tegenwoordig vaak opgesteld in een proces waar alle relevante maatschappelijke organisaties en gemeenten bij betrokken zijn. Oftewel: polderen in de Nederlandse traditie. Het opstellen van de Zeeuwse Kustvisie en de Oosterscheldevisie zijn daar twee recente Zeeuwse voorbeelden van. Het Zeeuwse Landschap is - met collega-organisaties - actief betrokken bij het opstellen van deze en andere voor natuur en landschap relevante beleidstukken. De verwachting is dat ook in de komende jaren Gedeputeerde Staten van Zeeland deze weg van beleidsontwikkeling blijft volgen. Dat impliceert dat de personele inzet van Het Zeeuwse Landschap op dit vlak opnieuw fors zal zijn.

Plattelandsnatuur

In de afgelopen jaren is duidelijk geworden dat de moderne, industriële landbouw zo goed als het einde van de natuurwaarden van het platteland betekent - ooit een zeer wezenlijk onderdeel van de nationale biodiversiteit. En dat niet alleen: de landbouw loopt ook tegen zijn eigen grenzen aan, omdat de bodemvruchtbaarheid afneemt en natuurlijke bestuiving van de landbouwgewassen door de afname van insecten niet meer vanzelfsprekend is. Waar dit mogelijk is wil Het Zeeuwse Landschap in samenwerking met agrariërs, met een nieuwe en eigen insteek, helpen om de overgang naar natuur-inclusieve landbouw te bevorderen.

Klimaatverandering

Planten en dieren reageren op milieuveranderingen. Elk individu en elke soort heeft een bepaald vermogen om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. Maar er zijn grenzen aan dat aanpassingsvermogen. Migratie naar een passender leefgebied is dan een volgende stap. Door de opwarming van het klimaat is te verwachten dat steeds meer koude-minnende soorten hun verspreiding beperken tot het koudere noorden en uit ons land verdwijnen, terwijl soorten uit warmere, zuidelijke streken hun verspreidingsgebied naar Nederland uitbreiden. Dat proces is nu al volop aan de gang. De vraag is hoe we regionaal en landelijk op klimaatverandering in moeten spelen om de natuurwaarden zo goed mogelijk te beschermen. Het robuuster maken van natuurgebieden, het zorgen voor variatie in leefmilieus in de terreinen en het wegnemen van migratiebarrières behoren zeker tot de noodzakelijke maatregelen. Het Zeeuwse Landschap zal hier met concrete maatregelen aan moeten bijdragen.

Energietransitie

De in 2018 aangenomen Klimaatwet zal in zijn uitwerking grote invloed hebben op het landschap van Zeeland. Om elektrificatie als onderdeel van de transitie van fossiele naar duurzame energiebronnen door te voeren, zullen (veel) meer windturbines op land en in zee gebouwd moeten worden en zullen op vele plekken initiatieven voor realisatie van zonneparken (uitgestrekte kavels met zonnepanelen) ontstaan. Aan beide ontwikkelingen kleven nadelige landschappelijke en ecologische consequenties. Het Zeeuwse Landschap zal deze ontwikkelingen

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

nauwlettend moeten volgen om de negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken, zonder afbreuk te willen doen aan de zeer noodzakelijke overgang naar niet-fossiele energiebronnen.

Landschap onder druk

Niet alleen de energietransitie zal de waarden van het Zeeuwse landschap onder druk zetten. De landschappelijke herkenbaarheid, schoonheid en identiteit lopen ook door tal van andere trends gevaar. Verstedelijking, recreatieve ontwikkelingen, groei van bedrijventerreinen en de voorspelde bevolkingstoename in Nederland die overloopeffecten in Zeeland zal hebben, kunnen alle tot degeneratie van landschappelijke kwaliteiten leiden.

Er is op dit moment geen duidelijk overheidsbeleid dat een antwoord geeft op de behoefte aan adequate bescherming van het Nederlandse landschap. De Nationale Landschappen, aangewezen in 2004, zijn sedert 2012 geen onderdeel meer van nationaal beleid. Nu moeten provinciale omgevingsvisies, naast de andere ruimtelijke opgaven, richting geven aan de bescherming van landschapswaarden. Wellicht dat verbreding van het concept van Nationale Parken - traditioneel uit natuurgebieden bestaand - door insluiting van omliggend landschap perspectieven biedt. Voor alle natuur- en landschapsorganisaties ligt hier nationaal en provinciaal een opgave om de ontwikkelingen in een goede richting te sturen.

3. ORGANISATIE

Het Zeeuwse Landschap heeft een werkorganisatie die uit circa vijfenveertig medewerkers bestaat, met aan het hoofd een directeur-bestuurder. Een Raad van Toezicht is belast met toezicht op de gang van zaken binnen de stichting. Voorts is er een Raad van Advies, die de directeur-bestuurder en Raad van Toezicht adviseert. De Natuurwetenschappelijke Adviescommissie (NWA) adviseert over het te voeren natuurbeheer.

Het terreinbeheer is organisatorisch ondergebracht in de districten Noord en Zuid. Daarnaast zijn er de afdelingen Ecologie & Kwaliteitsbewaking en Communicatie & Publieksdiensten. Aan het hoofd van deze vier clusters staan districts- en afdelingshoofden. Direct onder de directeur-bestuurder vallen voorts een stafbureau, de administratie en het secretariaat. Districtshoofden, afdelingshoofden, administrateur en vertegenwoordiger van het stafbureau fungeren tezamen als managementteam van de werkorganisatie, onder voorzitterschap van de directeur-bestuurder. Voor de beleidsperiode 2019-2023 voorzien we op dit moment geen ingrijpende wijziging in de organisatorische opzet.

4. TERREINBEHEER

Het behoud en beheer van natuur is een kerntaak van Het Zeeuwse Landschap. De organisatie beheert bijna 10.000 hectare, verspreid over tientallen terreinen. De komende jaren zal de inzet voor het terreinbeheer een geleidelijke verandering en intensivering ondergaan. Dit heeft te maken met ontwikkelingen van de afgelopen jaren in de terreinen zelf, maar ook in de maatschappij:

Toename op diverse fronten

Het areaal natuurgebieden in beheer bij Het Zeeuwse Landschap neemt elk jaar toe. Dat is heel positief: samen met collega-organisaties werken we immers aan de voltooiing van het Natuurnetwerk in Zeeland. Die groei in hectares vraagt op zichzelf al een grotere beheerinspanning. Daarenboven neemt de recreatieve druk op de terreinen toe, door een grotere vraag naar georganiseerde groepsactiviteiten en de maatschappelijke wens om de gebieden op meer manieren te kunnen beleven. Ook een grotere inzet op gastheerschap en toezicht in de terreinen is gewenst, vanwege het (helaas) frequenter voorkomen van oneigenlijk gebruik, zoals afvaldumpingen en het negeren van betredingsregels. Er ligt dus een belangrijke uitdaging op het vlak van de interactie met bezoekers en de omgeving, en hoe we die efficiënt vormgeven. Daarnaast groeit door provinciale en landelijke afspraken en verplichtingen de administratieve kant van het werk. De Programmatische Aanpak Stikstof, de Subsidieregeling Natuur en Landschap, het faunabeheer, betalingsrechten en certificeringen zijn daar voorbeelden van. Een uitbreiding van de personele capaciteit is daarom gewenst. De beschikbare middelen zijn uiteraard niet onbeperkt. Om meer arbeidscapaciteit in te kunnen zetten (naast het invulling geven aan een algemene maatschappelijke betrokkenheid) blijven we samenwerken met organisaties die werkzaam zijn in zorg- en re-integratie-trajecten en willen we de inzet van vrijwilligers nog meer benutten.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

Terreinwaarden: méér dan alleen natuur

Behoud en bevordering van natuur- en landschapswaarden staan centraal bij het terreinbeheer. De natuurwaarden worden vooral bepaald door de rijkdom aan flora en fauna. Maar er is meer: landschapswaarden omvatten een breder palet, waaronder cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden. De cultuurhistorische en archeologische waarden bestaan uit de sporen van menselijke aanwezigheid en activiteiten in het verleden in het landschap van nu. Aardkundige waarden zijn de zichtbare sporen van geomorfologische processen die hebben geleid of actief leiden tot de vorming van het landschap. De aanwezigheid van deze drie typen waarden draagt bij aan de betekenis van een terrein: ze voegen extra dimensies toe. Het Zeeuwse Landschap ziet er vanwege het onvervangbare karakter van deze waarden op toe dat het natuurbeheer of de natuurontwikkeling in gebieden er geen afbreuk aan doen.

Kwaliteitsimpulsen

Optimalisatie van de natuurkwaliteit in de terreinen van het Zeeuwse Landschap vereist ook in de toekomst permanent aandacht, omdat de natuurwaarden buiten het Natuurnetwerk Nederland nog steeds dalen. De daartoe noodzakelijke verbeteringsprojecten (kwaliteitsimpulsen) voeren we uit via de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap of, wanneer het specifiek gericht is op soorten, gefinancierd vanuit het provinciale soortenbeleid.

Naast eenmalige fysieke maatregelen streven we ook naar verbeteringen in het grondgebruik. Een groot deel van de gronden van Het Zeeuwse Landschap bestaat uit weidegebied, dat we in periodes van enkele jaren aan veehouders in de nabije omgeving verpachten. Daar waar mogelijk geven we daarbij de voorkeur aan biologische bedrijven. We passen regelmatig de algemene pachtvoorwaarden aan, met het doel de natuurkwaliteit te bevorderen. Het uitsluiten van bepaalde ontwormingsmiddelen, wat gunstig is voor insecten, is hier een voorbeeld van. We hebben in toenemende mate aandacht voor de bodembiologie en willen de pachters in de terreinen van het Landschap dan ook meer betrekken bij het natuurbeheer, door voorlichting in de vorm van excursies of een korte cursus.

Jacht

In de natuurgebieden van Het Zeeuwse Landschap vindt geen jacht plaats. Toch kan het incidenteel noodzakelijk zijn dat afschot plaatsvindt, als schadebestrijding, al of niet in de vorm van populatiebeheer en conform de wet Natuurbescherming. Goed nabuurschap is een belangrijk argument om schadebestrijding toe te staan. Voor de uitvoering van schadebestrijding sluit het Landschap een jachthuurovereenkomst af met de regionale wildbeheereenheid voor alleen die natuurgebieden, of gedeelten daarvan, waar in de directe omgeving regelmatig schade ontstaat. Alleen in geval van optredende schade kan afschot plaatsvinden. Daarvoor is altijd eerst overleg met de organisatie vereist.

Klimaatverandering

De naar verwachting belangrijkste gevolgen van de klimaatverandering zijn veranderende neerslag- en temperatuurpatronen over het kalenderjaar en toenemende zoutinvloed op zoete ecosystemen. Deze kunnen vele plant- en diersoorten onder druk zetten, zelfs laten verdwijnen, maar ook tot het verschijnen van nieuwe soorten leiden, met name uit de warmere delen van Europa.

Een terreinbeheerder kan op verschillende manieren met de effecten van klimaatverandering op soorten en habitats omgaan. Eén manier is om de directe gevolgen ongedaan te maken. Dit kan echter maar in beperkte mate en mogelijk voor een beperkte tijdsduur. Een voorbeeld hiervan is het plaatsen van een windmolen voor het oppompen van water, of het vervangen van duikers met een vast peil door regelbare stuwtejes. Waar voorheen het neerslagpatroon het waterpeil bepaalde, kunnen de pompen en stuwtejes de waterstanden beheersen, onafhankelijk van de hoeveelheid neerslag en verdamping. Dit is vooralsnog mogelijk in kleinere, geïsoleerde terreinen, maar biedt voor grote gebieden en op langere termijn onvoldoende soelaas of is zelfs onhaalbaar.

Een andere benaderingswijze is om de terreinen dusdanig robuust te maken dat soorten zich onder uiteenlopende omstandigheden toch blijvend kunnen vestigen. Daarvoor zijn verschillende strategieën mogelijk. Vergroting van de eigen terreinen helpt, omdat er in een groter oppervlak meer mogelijkheden zijn om gradiënten aan te brengen. Door bijvoorbeeld duinvalleien in een gebied op verschillende hoogtes te herstellen, zijn er in zowel droge als natte jaren altijd valleien die planten en dieren een geschikt leefmilieu bieden. Wanneer vergroten niet mogelijk is, kan verbinden van gebieden migratie van soorten mogelijk maken. Het inrichten van bufferzones is ook een manier om het leefgebied te vergroten en/of om negatieve randinvloeden te dempen. In de komende beleidsperiode zullen we

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

een beleidsnotitie opstellen over dit onderwerp, specifiek gericht op de terreinen van Het Zeeuwse Landschap. In elk nieuw of te actualiseren beheerplan zal aanpassing aan klimaatverandering expliciet aan de orde komen.

Een vraag op nationaal en internationaal niveau is of de begrenzing van het huidige Natuurnetwerk Nederland en het Europese Natura2000-netwerk gezien de klimaatverandering voldoende robuust en ruimtelijk goed gesitueerd is. Het Zeeuwse Landschap draagt met collega-organisaties medeverantwoordelijkheid voor het nationaal en provinciaal agenderen en beantwoorden van dit vraagstuk.

5. MONITORING EN NATUURKWALITEIT

De Subsidieregeling Natuur en Landschap stelt eisen aan het monitoren van de natuurwaarden in terreinen waarvoor subsidie wordt verleend. Welke inventarisaties verplicht zijn is afhankelijk van het specifieke doelpakket dat voor een bepaald natuurerrein geldt. In het algemeen zijn elke 12 jaar een vegetatiekartering en elke 6 jaar botanische en broedvogelinventarisaties (bij weidevogels elke 3 jaar) verplicht. Daarnaast zijn er nog te monitoren soorten uit minder courante groepen aangewezen, zoals dagvlinders, sprinkhanen, zoogdieren en vissen. Deze verplichte inventarisaties vormen de basis van het monitoringswerk. Bovenop deze basisverplichting zullen we in de beleidsplanperiode een aantal extra inventarisaties uitvoeren, onder meer om de predatiedruk op weidevogels te onderzoeken en de stand van de boerenlandvogels in akkervogeltopgebieden te volgen. Ook onderzoeken we in de komende jaren of de monitoringsinspanning kan worden uitgebreid en toegespitst om de invloeden en gevolgen van klimaatverandering te volgen.

Beheerplannen

Voor al de gebieden van Het Zeeuwse Landschap bestaat een actueel beheerplan. Daarin is het beheer voor een periode van 12 jaar vastgelegd, om de continuïteit en de kwaliteit van het beheer voor de middellange termijn te documenteren en waarborgen. De beheerplannen beschrijven op basis van de beschikbare monitoringgegevens welke eenmalige en cyclische maatregelen nodig zijn om de waarden in stand te houden en/of te optimaliseren. Beheerplannen kennen naast de beheerplancycclus elke 6 jaar een tussentijdse evaluatie - in de vorm van een interne audit - conform de ritmiek die voor Natura2000-beheerplannen geldt. In de komende beleidsperiode continueren we het werken met beheerplannen en actualiseren we tijdig alle bestaande plannen. De verwachting is dat klimaatverandering in de meeste terreinen vrij ingrijpende gevolgen zal hebben. Daaraan zullen we in de beheerplannen speciale aandacht besteden.

Elke 6 jaar vindt in alle terreinen een interne en/of externe audit plaats waarbij de natuurkwaliteit en de algemene gesteldheid van het terrein beoordeeld wordt aan de hand van landelijk opgestelde criteria (stoplichtbenadering), in combinatie met een eigen, meer praktisch gerichte checklist. De interne en externe audits maken jaarlijks ook deel uit van de kwaliteitsbewaking conform de eisen die aan een gecertificeerd natuurbestuurder gesteld worden.

Databeheer

Het Zeeuwse Landschap beheert grote databestanden van tal van organismen. Regelmatig onderhoud aan de database is noodzakelijk om deze ontsloten en actueel te houden. De gegevens dragen we over aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Voor de monitoringsgegevens die we in het kader van de Subsidieregeling Natuur en Landschap en Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap verzamelen is dit al gebeurd, maar nog niet voor de overige databestanden waarover we beschikken. We streven ernaar om al de monitoringsgegevens van het Landschap te controleren, te valideren en aan de NDFF over te dragen.

6. BELEEFBAARHEID VAN TERREINEN EN OBJECTEN

In het verlengde van het beschermen en beheren van de natuur-, cultuurhistorische en aardkundige waarden van de terreinen van Het Zeeuwse Landschap ligt het beleef- en waarneembaar maken van die kwaliteiten. Openstelling of anderszins beleefbaar maken van de gebieden en het verzorgen van passende voorzieningen zijn belangrijke middelen om het draagvlak voor behoud en beheer van natuur, landschap en erfgoed te vergroten. Het uitgangspunt is dat alle terreinen beleefbaar moeten zijn. Dat betekent niet per sé dat ze toegankelijk zijn: soms komt dat de natuurwaarden en beleefbaarheid niet ten goede. Voorbeelden daarvan zijn weidevogelgebieden en kustvogelkolonies in de broedtijd. Ook de veiligheid van de bezoeker speelt hierbij een rol, met name bij de

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

buitendijks liggende schorgebieden. Bezoekers en passanten moeten dus van een gebied of object kunnen genieten, op een manier die daarbij past.

Rustige en natuurgerichte recreatie

Het Zeeuwse Landschap wil bezoekers graag diverse mogelijkheden van natuurbeleving bieden. Uit recent onderzoek door het Kenniscentrum Kusttoerisme blijkt dat toeristen juist de landschappelijke en natuurlijke elementen in Zeeland waarderen. Voor alle motieven om te recreëren, van 'er even tussenuit', 'opgaan in de natuur' tot 'uitdaging', dragen met name 'rust', 'ruimte', 'water' en een 'natuurlijk uiterlijk' bij aan de belevingswaarde van de recreatieve activiteit. Omdat de natuurwaarde van de terreinen van het Landschap bovenaan staat, richten wij ons met name op rustige en natuurgerichte recreatie.

Op het vlak van digitale toepassingen en beleving is er veel mogelijk in natuurterreinen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan 'augmented' en 'added reality' (zoals Layar en Pokemon Go), live meldingen in het veld en links naar online informatie. Wij kiezen er echter bewust voor om op dit vlak niet actief te zijn: er gaat immers niets boven 'real-time' fysieke beleving en echt contact met de Zeeuwse natuur. Wel staan wij open voor nieuwe vormen van natuurbeleving als deze bij de terreinen passen.

Recreatief medegebruik

De natuur in Zeeland staat steeds meer onder druk; slechts een klein percentage van het Zeeuwse landoppervlak is beschermde natuur. Toch krijgen we steeds vaker de vraag voor intensief recreatief medegebruik in de gebieden van Het Zeeuwse Landschap, zoals (sport)evenementen. In principe staan wij daarvoor open, maar de vraag of de activiteit tot onacceptabele schade voor de natuur leidt staat bij de beantwoording uiteraard centraal. Ook kunnen grootschalige evenementen de natuurbeleving van andere bezoekers verstoren. Per geval zullen we hier een afweging moeten maken, aan de hand van een daartoe opgestelde checklist.

7. NATUUR VAN HET PLATTELAND

Natuurgebieden vormen een bescheiden deel van het Zeeuwse landschap. Voor de bewoners van Zeeland én voor de natuurwaarden van de provincie is het platteland buiten het Natuurnetwerk minstens zo belangrijk. Het Zeeuwse Landschap beschouwt in de komende beleidsperiode, naast de natuur in het Natuurnetwerk, ook de (bevordering van de) natuur van het platteland expliciet als werkveld. Het platteland is de ruimte waar zelfs een groot deel van de Nederlandse natuurwaarden te vinden zou moeten zijn. De natuur van het agrarisch gebied gaat echter al decennia achteruit. Op veel plaatsen in Zeeland zijn weide- of akkervogels nauwelijks meer aanwezig en de insecten staan onder grote druk. Deze negatieve trends tonen de schaduwkanten van de moderne, intensieve landbouw. Die is puur economisch gedreven en produceert nu zo veel mogelijk tegen zo laag mogelijke kosten. Die insteek leidde tot een enorme intensiteit van grondgebruik, tot schaalvergroting van percelen en monoculturen. Deze ontwikkelingen in combinatie met overbemesting, gebruik van bestrijdingsmiddelen en verdroging hebben het agrarische landschap gedegradeerd tot een ecologische sterk verarmd gebied: onleefbaar voor de meeste wilde planten en dieren.

Niet alleen de natuurwaarden van het platteland gaan verloren, maar de intensieve landbouw loopt zelf ook steeds nadrukkelijker tegen grenzen aan. De natuurlijke bodemvruchtbaarheid neemt af, de weerbaarheid tegen regen en droogte staat onder druk en de maatschappij accepteert de negatieve milieueffecten van de moderne landbouw steeds minder. Het inzicht groeit dat het tijd is om ruimte te maken voor landbouw met een andere oriëntatie. Het Zeeuwse Landschap beschouwt daarom in de komende beleidsperiode ook de (bevordering van de) natuur van het platteland expliciet als een taak.

Natuur-inclusieve landbouw

In 2018 hebben de provinciale Landschappen en Landschapsbeheerstichtingen de intentie uitgesproken om natuur-inclusieve landbouw en daarmee de natuur van het platteland te bevorderen. Dat kan alleen door met boeren samen te werken en gezamenlijk de zoektocht naar een meer natuurvriendelijke landbouw te ondernemen. Immers, zolang het Gemeenschappelijk (Europees) Landbouw Beleid onvoldoende financiële ondersteuning biedt om agrariërs tot doeltreffende, biodiversiteitsversterkende maatregelen te bewegen, is alternatieve ondersteuning nodig. Landbouwgrond, door Het Zeeuwse Landschap op zorgvuldig geselecteerde, ecologisch perspectiefrijke plekken verworven, kan een substantiële rol spelen in het grootschalig, regionaal beschermen en bevorderen van de natuurwaarden van het platteland.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

Wij hebben hier inmiddels ervaring mee opgebouwd, allereerst door de verwerving van landbouwgrond rondom Hoeve Van der Meulen en meer recent in het akkervogelproject op Schouwen-Duiveland. De 50 hectares landbouwgrond die het Landschap kan inzetten, gekocht met middelen van het project Kustlaboratorium, vormen de hoeksteen voor de (cruciale) medewerking van de boeren bij dit laatste project. Deze grond geven wij aan hen in gebruik als tegenprestatie voor natuurmaatregelen die zij op hun akkers nemen. Zo ontstaat een multipliereffect: de grond levert een veelvoud aan hectares akkerland met natuurmaatregelen op. Wij gaan op dat spoor verder en zullen een deel van het vermogen van de stichting in landbouwgrond beleggen, met de bedoeling om deze grond te benutten middels het hierboven beschreven 'multiplier model' ter bevordering van de plattelandsnatuur. Voor de komende beleidsperiode is het doel om twee nieuwe grootschalige projecten in de provincie van de grond te tillen.

8. BIJZONDERE PROJECTEN

Het landschap van Zeeland is niet statisch. Het verandert met de tijd, in afhankelijkheid van de maatschappelijke en economische eisen. Harmonieus samengaan van ecologie en economie zou het vanzelfsprekende uitgangspunt moeten zijn bij de voortgaande ontwikkeling van het landschap.

Waterdunen en Kustlaboratorium

Het Zeeuwse Landschap nam in het recente verleden al initiatieven waarbij ecologische belangen - lees: natuurwaarden - en economische belangen gekoppeld zijn. Waterdunen (geïnitieerd in 2004) en Kustlaboratorium (2010) zijn voorbeelden van grootschalige, gebalanceerde landschapsontwikkeling. Op dit moment, en naar verwachting ook de komende jaren, hebben wij de handen vol aan de voltooiing en het erop volgende beheer van beide projecten. Het nemen van nieuwe grootschalige initiatieven ligt daarom niet voor de hand. Niettemin blijft het Landschap wel openstaan voor het benutten van belangrijke kansen als die zich voordoen.

Inzet voor kustbroedvogels

Vooraf door de uitbreiding van de populatie vossen in Zeeland hebben grondbroeders, waaronder kust- en weidevogels, het zwaar. Dit is bijvoorbeeld duidelijk merkbaar in de afnemende aantallen broedende vogels in Het Verdrongen Land van Saeftinghe. Alternatieve, veilige nestlocaties zijn noodzakelijk voor het behoud van de broedpopulaties. De ontwikkeling van broedeilanden op platen in de deltaxwateren kan een dergelijk alternatief zijn, naar het voorbeeld van het al decennialang succesvolle brodeiland De Bol op de Hooie Platen in de Westerschelde. We zullen ons daarom in de komende beleidsperiode inzetten voor de realisatie van nieuwe broedeilanden, te beginnen in de Westerschelde.

Grenspark Groot-Saeftinghe

Al enkele jaren wordt gewerkt aan het realiseren van een grensoverschrijdend park dat het schorgebied van Saeftinghe, maar ook de nieuwe natuur van de Hedwigepolder en aan Vlaamse zijde de Doel- en Prosperpolder omvat. Het aangrenzende landbouwgebied en het Antwerpse havengebied vormen het decor én zijn gedeeltelijk ook onderdeel van het Grenspark Groot-Saeftinghe. Veel moet nog uitgewerkt worden. Het Zeeuwse Landschap zal ook de komende jaren een constructieve bijdrage aan de totstandkoming van het Grenspark leveren.

9. GEBOUWD ERFGOED

Het gebouwde cultuurhistorisch erfgoed dat onderdeel is van het landschap, zoals boerderijen, molens of dijkhuisjes, is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van Zeeland. Het vormt een deel van de identiteit van de provincie. Daarmee is behoud van dit erfgoed ook wenselijk. Behoud en onderhoud zijn echter kostbaar, terwijl de functionaliteit van de gebouwen tegenwoordig vaak beperkt is. Veel gebouwde erfgoed dreigt daarom verloren te gaan.

Vangnetfunctie

Het Zeeuwse Landschap wil graag een rol spelen om gebouwde erfgoed in het buitengebied te behouden. Wij willen daarbij vooral de rol van vangnet vervullen: dat wil zeggen inspringen wanneer teloorgang dreigt. Hoeve Van der Meulen was het eerste object dat geheel dreigde te verdwijnen, maar werd door Het Zeeuwse Landschap gered, door aankoop en restauratie (2006/2009). Inmiddels is het succesvol herbestemd. Sindsdien zijn twee andere historische boerderijen en een veldschuur verworven en gerestaureerd, evenals een voormalige schans (die later

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

landhuis werd). Enkele andere objecten, zoals de fundamenteën van het kasteel Hellenburg, zijn al langer in bezit van het Landschap.

Criteria

Bij de besluitvorming rond behoud van een object hanteren we een aantal criteria. Die zijn allereerst inhoudelijk, zoals de inschatting van de cultuurhistorische waarde van het object (ensemblewaarde, gaafheid, zeldzaamheid en dergelijke), de kwaliteit van de landschappelijke inbedding (situationele waarde) en het risico van definitief teloorgaan indien Het Zeeuwse Landschap zich niet als potentiële verwervende partij opwerpt. Maar ook meer praktische zaken zijn van belang: de geschatte kosten die verwerving en restauratie met zich meebrengen, het uitzicht op duurzaam functioneel gebruik en risico's voor wat betreft de te verwachten toekomstige beheerkosten. Extra aandachtspunt vormen de wensen om gebouwd erfgoed gespreid over de diverse Zeeuwse regio's te verwerven en om zoveel mogelijk recht te doen aan de diverse fases van de Zeeuwse historie. Dit betekent ook dat objecten uit het meer recente verleden, zoals noodboerderijen en verdedigingswerken, in ogenschouw worden genomen.

Erfgoedfonds

Anders dan voor het Natuurnetwerk Zeeland is er voor gebouwd erfgoed geen tijdgebonden nationale of provinciale kwantitatieve taakstelling. Dit betekent dat verwerving een onvoorspelbaar en ad-hoc karakter heeft, en daardoor sterk afhankelijk is van dan beschikbare financiële middelen. Restauratie en onderhoud van erfgoed vergen veel geld. De verwerving van gebouwd erfgoed mag nooit de continuïteit van Het Zeeuwse Landschap in gevaar brengen. Dat betekent dat externe middelen gevonden moeten worden om aan de financieringsbehoefte te voldoen. Soms zal op de overheid een beroep kunnen worden gedaan, maar vaker zullen provinciale en nationale fondsen of de Nationale Postcode Loterij een rol moeten spelen in het bekostigen van het behoud van het erfgoed. Het Zeeuwse Landschap heeft een Verwervingsfonds, gevuld door nalatenschappen, legaten en dergelijke. In de komende beleidsperiode gaan we na of hiervan een apart erfgoedfonds afgesplitst kan worden. Daarbij zetten we het geschatte benodigde bedrag voor het afronden van het Natuurnetwerk Zeeland - Het Zeeuwse Landschap betaalt op dit moment 15 % van de aankoop van grond - met voorrang apart.

Kostendekkend in verruimd afwegingskader

Uitgangspunt bij het reguliere beheer van de gebouwen is dat de opbrengsten, zoals huur, verhuur en erfpacht, kostendekkend zijn. Bij een groeiend aantal objecten willen we het financieel afwegingskader op het punt van duurzaam financieel beheer verruimen, door de keuze voor wel of niet verwerven niet zozeer per object te maken, maar door de gemiddelde kosten voor instandhouding van het totaal aan erfgoed van Het Zeeuwse Landschap in ogenschouw te nemen. Sommige objecten zijn namelijk té waardevol om niet te behouden, terwijl een financieel rendabele herbestemmingsvorm niet of nauwelijks te realiseren valt. Bij andere objecten kan echter een financiële plus behaald worden, waardoor de opbrengsten van het totaal aan gebouwd erfgoed opwegen tegen de kosten.

Erfgoednota

In de verwachting dat behoud van gebouwd erfgoed een belangrijker component van ons werk zal worden, is het nodig om beter uitgewerkt beleid te ontwikkelen dat richting geeft aan het toesnijden van de organisatie op deze relatief nieuwe taak. Het gaat dan bijvoorbeeld om zaken als het procesmatig identificeren, prioriteren en verwerven van cultuurhistorisch erfgoed, het verwerven van kennis en expertise binnen de organisatie en het aanpassen van de begroting en de financiële administratie voor sturing van en controle op dit werkveld. In de komende beleidsperiode zullen we hiertoe een erfgoednota opstellen.

Draagvlak

Net zoals voor bescherming van natuur en landschap is er voor de (relatief nieuwe) rol van Het Zeeuwse Landschap voor het behoud van gebouwd Zeeuws erfgoed draagvlak vanuit de samenleving nodig. Dit impliceert dat wij in de communicatie-uitingen expliciet aandacht aan dit onderwerp moeten besteden. Dat kan bijvoorbeeld in het tijdschrift ZEEUWSLANDSCHAP, maar het beste kan dat op de locatie zelf, want daar is het verhaal van het erfgoed het best beleefbaar, en de historische ervaring het sterkst.

10. EXTERNE BELANGENBEHARTIGING

Vrijwel dagelijks voert Het Zeeuwse Landschap overleg met overheden, instellingen en belangengroepen. Dat hoort bij het goed kunnen uitvoeren van terreinbeheer. Maar in toenemende mate worden wij ook betrokken bij het

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

opstellen van provinciale visies en beleidsdocumenten, bij grote ruimtelijke ontwikkelingen gerelateerd aan de opwekking van duurzame energie, recreatie en toerisme en de ontwikkeling van de deltawateren - om maar enkele onderwerpen te noemen. Zaken die soms ver buiten het directe terreinbeheer liggen. Gelukkig staan we er niet alleen voor bij het behandelen van al die dossiers. Met organisaties zoals de Zeeuwse Milieufederatie, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en regionale natuurverenigingen als de Steltkluut en 't Duumpje is het vaak mogelijk tot goede werkafspraken over verdeling van de diverse onderwerpen te komen. De bescherming van de waarden van natuur en landschap van Zeeland in brede zin is bij dergelijke externe belangenbehartiging vanzelfsprekend de insteek. Daarbij hoort het zoveel mogelijk behouden van belangrijke cultuurhistorische waarden én gebiedsidentiteit. Wij zetten op twee sporen in voor de bescherming van natuur en landschap buiten de terreinen van het Landschap:

Beleidsbeïnvloeding

Het Zeeuwse Landschap participeert in overlegplatforms binnen de provincie Zeeland, onderhoudt regelmatig contact met lokale politici over beleidskwesties en denkt mee in lokale gebiedsprocessen. Ook geven wij input aan Landschappen.NL, de landelijke koepel van de provinciale Landschappen, voor de ontwikkeling van landelijk beleid.

Begeleiding van ruimtelijke projecten

Wij voeren overleg met overheden, bedrijven en ontwikkelaars over projecten die een grote invloed hebben op de lokale natuur- en landschapswaarden. Hierbij streven we naar het maken van heldere afspraken over de uitvoering van projecten, met daarbij oog voor de bescherming van natuur, cultuurhistorie en landschap. Als dit niet naar tevredenheid lukt, kunnen we besluiten tot een formele bezwarenprocedure.

Plannen op het vlak van de ruimtelijke ordening zijn divers en talrijk, te veel om ze allemaal te kunnen beoordelen. Onderstaand afwegingskader bepaalt de inzet van Het Zeeuwse Landschap.

	Inzet Het Zeeuwse Landschap inzake plannen derden
Eigen terrein en zone rondom	Actief, al of niet in samenwerking met andere (natuur)organisaties.
Deltawateren	Volkerak, Oosterschelde en Westerschelde: wij kunnen het voortouw nemen, al dan niet in samenwerking met andere (natuur)organisaties. Bij andere deltawateren spelen we een meer ondersteunende of geen rol, afhankelijk van de activiteit.
Landschap en natuur algemeen	Voor relevante onderwerpen leveren wij een inbreng, waar nodig in afstemming met andere organisaties. Hier noemen we specifiek het bijdragen aan het vormgeven van de energietransitie in Zeeland, met speciale aandacht voor behoud van landschapswaarden.

11. COMMUNICATIE EN DRAAGVLAK

Maatschappelijk draagvlak is een voorwaarde voor blijvende bescherming van natuur, landschap en cultuurhistorische objecten. Om dat te verkrijgen is communicatie essentieel: onbekend maakt onbemind. Communicatie en informatievoorziening, het onderhouden en het leggen van nieuwe verbindingen met de bestaande achterban en nieuwe doelgroepen zijn daarom van groot belang. We willen daarom goed kenbaar maken wat we doen. Zeker bij ingrijpende beheermaatregelen willen we vooraf de omgeving informeren en betrekken. Het Zeeuwse Landschap staat hierbij open voor inbreng van de omgeving. We zorgen voor regelmatige nieuwsberichten in de lokale media, over werkzaamheden, de resultaten van de natuurmonitoring door het Landschap en bijzondere waarnemingen. Belangrijk is ook de herkenbaarheid van Het Zeeuwse Landschap in het veld, door goede en in een uniforme huisstijl uitgevoerde bebording bij de terreinen en bezoekerscentra van het Landschap.

Tijdschrift ZEEUWSLANDSCHAP

Het magazine ZEEUWSLANDSCHAP blijft de kern van de communicatie met de donateurs van Het Zeeuwse Landschap. Het verschijnt viermaal per jaar, zowel op papier als digitaal. Het speelt een belangrijke rol in de profilering van het Landschap, doordat het veel aandacht besteedt aan het werk van de organisatie en ook de stellingnames verduidelijkt in kwesties die spelen in natuur en landschap. Regelmatig bekijken we of vormgeving en inhoud van het tijdschrift aansluiten bij de wensen van de doelgroep.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

Digitaal

De websites hetzeeuwse-landschap.nl, saeftinghe.eu, kustlaboratorium.nl en de digitale emailnieuwsbrief zijn ook belangrijke publieke informatiebronnen over ons werk, de natuurgebieden en cultuurhistorische objecten. In de komende periode willen we het accent meer leggen op activiteiten en beleving: 'Wat is er deze week te doen bij Het Zeeuwse Landschap?' In het digitale domein zijn we verder aanwezig op enkele sociale media: Facebook en in mindere mate Twitter. De Facebookpagina, waar we natuurnieuwtjes en activiteiten delen, is op dit moment een belangrijk communicatiemiddel. De diversificatie en ontwikkelingen op dit terrein gaan snel; we zullen inspelen op nieuwe mogelijkheden die zich aandienen.

Donateurs

Donateurs zijn belangrijk voor Het Zeeuwse Landschap: zij maken de maatschappelijke verankering in de provincie concreet. De omvang van het donateursbestand is ook een indicatie voor het draagvlak dat het Landschap in de provincie heeft. Donateurs kunnen door hun band met het Landschap een rol spelen bij het verder realiseren van de doelstelling van de stichting. Tenslotte leveren donateurs een bijdrage aan de inkomsten van de stichting. Werven en binden van donateurs heeft daarom onze grote aandacht.

Jaarlijks zullen we een donateur-wervingsactie houden. Doelstelling voor de periode 2019-2023 is om minimaal boven de 10.000 donateurs te blijven en te streven naar groei tot boven de 11.500. We willen graag 'intrinsiek gemotiveerde' donateurs aantrekken: mensen die niet vanwege kortstondige (financiële) voordeeltjes donateur worden, maar omdat ze zich verbonden voelen met het werk en doelstelling van het Landschap en daarbij ook een meerjarige verbintenis willen aangaan. Daarom streven we naar meer persoonlijk contact met de bezoekers van de terreinen en gebouwen van het Landschap, bijvoorbeeld door op evenementen en drukke dagen met een bemande kraam aanwezig te zijn.

Wij hechten aan een goed contact met de donateurs. Mede om te voorkomen dat we teveel in een 'beheerdersbubbel' blijven is het goed om bij sommige vraagstukken een andere kijk op de zaak te ontvangen. Reacties van donateurs zullen ons helpen bij de meningsvorming. Zo denken we aan een rubriek in ZEEUWSLANDSCHAP: "Wat vindt u?" Het idee is om in elke editie een vraagstuk voor te leggen, waarbij we de lezers uitnodigen om hierover hun gedachten te delen. Deze gedachten helpen ons alle kanten van het vraagstuk te bekijken. In het erop volgende nummer zal dan een bloemlezing volgen uit de reacties, en indien relevant, ook welk standpunt wij innemen.

Sponsors en Groene Kring

Sponsors, bedrijven die onze werkzaamheden financieel ondersteunen, kunnen als leden van de Groene Kring steeds belangrijker worden voor het Landschap. Ze zijn een indicatie voor het draagvlak in de provincie, maar primair moet een sponsor financieel wat voor ons werk betekenen. Doel van het sponsorbeleid is het werven van extra financiële middelen vanuit het regionale bedrijfsleven. Hiertoe zijn sponsorpakketten ontwikkeld, waarbij de tegenprestatie van Het Zeeuwse Landschap oploopt met de omvang van de bijdrage. In de komende beleidsperiode zetten we hier verder op in en streven we naar uitbreiding van de Groene Kring.

Bezoekerscentra en cultuurhistorische objecten

De bezoekerscentra van Het Verdrongen Land van Saeftinghe in Emmadorp, de Eendenkooi in Anna Jacobapolder en Oranjezon bij Vrouwenpolder zijn belangrijke communicatielocaties voor Het Zeeuwse Landschap, waarmee we een gevarieerd publiek bereiken. Bij de grotere cultuurhistorische objecten, Kruisdijkschans, Hoeve Van der Meulen, Hofstede Veldzicht, Hof Waterdunen/Kustlabgebouw, vliedbergen, fundamenten van kasteel Hellenburg en Schaapskooi Noord in Saeftinghe, zoeken we een bij ieder object passende manier om de verbinding met Het Zeeuwse Landschap duidelijk te maken.

Terra Maris

Het Landschap behoudt de verbinding met Terra Maris, het museum voor natuur en landschap van de provincie Zeeland. Er is sprake van een bijzondere verbondenheid: Het Zeeuwse Landschap is de stichter van het museum, en het Landschap en Terra Maris hebben dezelfde Raad van Toezicht. Het Landschap ondersteunt Terra Maris financieel en we maken driejarige afspraken over samenwerking, onder andere over communicatie en wederzijdse versterking, die we jaarlijks evalueren.

Scholenwerk en samenwerking

Wij houden ons vanuit de statutaire doelstelling van Het Zeeuwse Landschap intensief met voorlichting en educatie op het gebied van natuur en landschap bezig. Sedert 2018 doen we dat voor een belangrijk deel in samenwerking

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

met andere natuurorganisaties in de provincie, in het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur. In de komende beleidsperiode ontwikkelen we voor een aantal gebieden een lespakket dat scholen zoveel mogelijk zelfstandig kunnen gebruiken. Het gaat om terreinen die dichtbij basisscholen liggen en voldoende afwisselende 'inhoud' hebben, zoals Hoeve Van der Meulen. Bezoekerscentrum de Eendenkooi biedt basisscholen uit de regio en verdere omgeving een interessant programma. Bezoekerscentrum Het Verdrongen Land van Saeftinghe doet hetzelfde voor zowel basis- als middelbare scholen. Beide lesprogramma's herzien we regelmatig om hun aantrekkelijkheid te behouden.

Vrijwilligers

Het Zeeuwse Landschap kan niet zonder de inzet van vrijwilligers. Zij spelen heel gevarieerde rollen, bijvoorbeeld bij ecologische monitoring, als begeleiders van excursies, bij het scholenwerk en in de Raad van Advies. Zij nemen daarmee onmisbare posities in binnen het netwerk van de organisatie, en verdienen alle waardering! Wij coördineren hun inzet en bieden bijscholing aan. We streven naar verbreding van de activiteiten waarvoor we vrijwilligers inzetten. Zo willen we bijvoorbeeld toewerken naar de inzet van vrijwillige gastheren in drukbezochte terreinen. Deze hebben een oog- en oorfunctie, staan bezoekers informatief te woord en kunnen indien nodig een toezichthouder met BOA-bevoegdheden inschakelen. Ook de inzet van vrijwilligers bij de promotie van Het Zeeuwse Landschap, bijvoorbeeld om met een kraam op evenementen te staan, is een wens.

In 2019-2020 zullen we een overkoepelend vrijwilligersbeleid opzetten. Hierin komen onder andere aan de orde: werving, scholing, inzet en vergoedingen, herkenbaarheid, veiligheid en verantwoordelijkheid. De inzet en aansturing van vrijwilligers blijft verlopen via de betreffende afdelingen.

12. MILIEUBEWUST WERKEN

Het Zeeuwse Landschap gaat bewust met het milieu om. Al twee decennia gebruiken we geen chemisch bewerkte ('verduurzaamde') weidepalen en al jarenlang ook geen bestrijdingsmiddelen meer. Uiteraard omvat het bewust omgaan met het milieu veel meer dan het beperken van schadelijke stoffen. Door goed te kijken naar energieverbruik en (her)gebruik van materialen boeken we ook winst. Wij doen dat door bij vernieuwingen aan gebouwen en materieel bewust naar milieuvriendelijke alternatieven te zoeken. In de afgelopen jaren zijn op vier gebouwen zonnepanelen geïnstalleerd, steeds minimaal ter grootte van het verbruik. Maatregelen naar aanleiding van een energiescan, zoals betere dubbele beglazing, CV-tuning en ledverlichting hebben op het kantoor in Wilhelminadorp tot een energiebesparing van 30 % geleid. Het tijdschrift ZEEUWSLANDSCHAP wordt bezorgd in composteerbare folie. Bij vervanging van machines en gereedschappen in de werkschuren kiezen we nu al bij voorkeur voor elektrisch aangedreven materieel, zoals terreinvoertuigen, bosmaaiers en boten, indien deze een geschikte functionaliteit hebben. Elektrische dienstvoertuigen zijn een voor de hand liggende vervolgstap. Op de kantoren kan door meer digitaal te werken het papiergebruik verminderen. In de komende beleidsperiode zal de wijze waarop het Landschap energiezuiniger en minder milieubelastend haar werk kan doen een permanent aandachtspunt zijn.

13. PERSONEEL

Om als organisatie goed te kunnen werken moet voor het personeel aan een aantal randvoorwaarden worden voldaan: de personeelsformatie moet van voldoende omvang zijn om de taken te kunnen uitvoeren, de medewerkers moeten voldoende inhoudelijk voor hun taken zijn toegerust, en zij moeten die in een inspirerende en motiverende werkomgeving kunnen uitvoeren. In een voortdurend veranderende wereld is bijscholing, door gerichte deelname van werknemers aan cursussen en opleidingen, noodzakelijk. De organisatie biedt daartoe alle ruimte. Als regulier onderdeel van het werken is het echter nog geen standaardpraktijk, hoewel bijscholing bijvoorbeeld bij functioneringsgesprekken regelmatig onder de aandacht wordt gebracht. In de komende beleidsperiode zal bijscholing sterker gestimuleerd worden. Indien dit onvoldoende resultaat heeft, kan in de tweede helft van de beleidsperiode een verplichting tot bijscholing aan de orde komen.

Omvang personeelsformatie

In de afgelopen Beleidsplanperiode 2014-2018 is de personeelsformatie stabiel gebleven op circa 29 fte (exclusief de oproepkrachten van het Bezoekerscentrum Saeftinghe). In deze periode nam het beheergebied echter wel met circa 110 hectare toe, en groeide door de toenemende (recreatieve) druk op de terreinen de behoefte aan meer

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

toezicht en gastheerschap. Dat geldt specifiek ook voor Waterdunen. Wanneer de inrichting van dit project in 2019 is afgerond zal het samengaan van hoge natuurwaarden en een hoge recreatiedruk hier extra aandacht vereisen. Daarnaast zijn er nieuwe taken aan de orde: de zorg voor het gebouwd erfgoed en bevordering van natuur op het platteland.

Uitbreiding van de personeelsformatie is daarom in de komende periode noodzakelijk. Uitbreiding van de formatie voor meer toezicht in de terreinen en voor het nieuwe werkveld 'natuur van het platteland' beschouwen we als het meest urgent. Daarom voorzien we een uitbreiding met 1,5 fte voor toezicht en gastheerschap in de terreinen, inclusief Waterdunen. Ontwikkeling van de natuur op het platteland vereist een grote inzet op intensieve contacten met agrariërs: om vertrouwen op te bouwen, samenwerking te ontwikkelen en maatwerk te leveren voor ecologisch effectieve maatregelen. Hiervoor is 1 fte extra nodig. Vooralsnog is voor het werkveld 'gebouwd erfgoed' de huidige (staf)formatie toereikend.

Verhoging subsidie

Verhoging van de subsidie voor specifieke taken bij het terreinbeheer (voor recreatieve voorzieningen of voor toezicht) is een wens die landelijk speelt bij de terreinbeherende organisaties, maar in Zeeland nog geen concrete invulling kreeg. De reguliere provinciale subsidie is de afgelopen jaren verminderd, en meer dan een consolidatie op het huidige niveau is niet te verwachten. De conclusie kan dan ook niet anders zijn dan dat Het Zeeuwse Landschap met eigen financiële en organisatorische middelen ruimte moet vinden voor groei van de personeelsformatie.

14. FINANCIËN

Het Zeeuwse Landschap is financieel gezond. In 17 van de afgelopen 20 jaren sloten we de exploitatie met een positief saldo af. Niettemin blijven de financiën een aandachtspunt. Het Subsidiestelsel Natuur en Landschap vergoedt nu 75 % van de beheerkosten van de natuurgebieden (dat was 84 %). Daarnaast geeft de Provincie Zeeland subsidie voor activiteiten die van (algemeen) belang worden geacht, zoals ondersteuning van toezicht, extra natuurmonitoring en deelname aan provinciale commissies. De bijdrage hiervoor bedraagt circa 60 % van de feitelijke kosten. Voor beide typen subsidies is voor Het Zeeuwse Landschap een ondergrens bereikt: verdere verlaging zal kunnen leiden tot afname in kwaliteit van werken of het terugschroeven van het aantal activiteiten. Daarnaast is het gewenst om een grotere onafhankelijkheid van publieke middelen te krijgen door verbreding en versterking van andere inkomstenbronnen, zoals pachtinkomsten, verhuur onroerend goed, inkomsten uit publieksdiensten en sponsoring. Dit blijft ook in de nieuwe beleidsplanperiode een permanent aandachtspunt. Wat betreft de liquiditeit van het Landschap is er geen noodzaak om de reserves verder te laten toenemen. Een beperkte aanwending voor de jaarlijkse exploitatiekosten is mogelijk, naast bestemming van een deel van de jaarlijks binnenkomende giften en legaten hiervoor. Dit zijn dan ook keuzes die wij voor de komende beleidsperiode maken.

Financiering uitbreiding formatie

De kosten voor de uitbreiding van de formatie met 2,5 fte worden geraamd op k€ 145. Om deze uitbreiding te kunnen bekostigen gaan we uit van het volgende:

- Een verhoging van de minimumbijdrage voor het donateurschap van € 20 naar € 22,50 kan als eerste gerealiseerd worden. Uitgaande van 10.500 donateurs levert dat een opbrengst van k€ 26.
- De verdienmogelijkheden van de verhuur van ftohutten zullen we uitbreiden. In de komende beleidsperiode zullen we tenminste twee nieuwe ftohutten realiseren, namelijk in de eendenkooi van Sint-Philipsland en in de Yerseke Moer. Gebaseerd op de opbrengsten van de boshut in de Clingse bossen genereren deze tezamen jaarlijks naar schatting k€ 16.
- Het prijsniveau waarop Het Zeeuwse Landschap publieksdiensten, zoals excursies, aanbiedt zullen we eveneens tegen het licht houden. Verwachte meeropbrengst: k€ 5.
- Daarnaast is het voornemen om de bestemmingsreserve Beheer (k€ 518) in de komende beleidsperiode in te zetten voor de bekostiging van (al dan niet tijdelijk) personeel. De reserve Beheer heeft als doel onvoorziene uitgaven in het beheer te financieren. Deze reserve is echter nooit gebruikt; het is daarom verantwoord om hem te benutten. In de komende beleidsperiode zal jaarlijks k€ 50 ter dekking van de kosten van uitbreiding van de formatie aan de exploitatie worden toegevoegd.
- Jaarlijks ontvangt het Landschap giften en legaten. Deze worden toegevoegd aan de reserve Verwervingen. De reserve is inmiddels voldoende omvangrijk om het Natuurnetwerk Zeeland af te kunnen ronden (zie volgende

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

alinea). De reserve bevat dan nog middelen (circa M€ 1) voor aankoop en restauratie van erfgoed. Daarom zullen we in de komende beleidsperiode jaarlijks het totaal aan ontvangen giften en legaten afkomen ter aanvulling van de exploitatiekosten. Op basis van de hiervoor genoemde inkomsten is voor groei van de formatie naar schatting nog jaarlijks k€ 30 nodig.

- Ook gaan we meer inzetten op het invorderen van salariskosten, door deze consequent op te nemen in projectbegrotingen waar dit kan. Het is niet mogelijk om op voorhand een inschatting van de meeropbrengst te maken.

Aankoop natuurgebieden

Het Zeeuwse Landschap heeft nog een restopgave bij het invullen van het Zeeuwse deel van het Natuurnetwerk Nederland, voorheen de EHS. Ooit werd daarbij uitgegaan van een invloedsferenkaart. Deze ging uit van een verdeling van het oppervlak te beheren natuurterreinen in een verhouding tussen Staatsbosbeheer, Het Zeeuwse Landschap en Natuurmonumenten van 2:1:1. De invloedsferenkaart had als doel om het natuurbeheer efficiënt te organiseren, door de beheerinspanningen van de terreinbeherende organisaties in aparte regio's te concentreren. Doordat in recente jaren door gelijkberechtiging ook andere gecertificeerde, particuliere partijen natuur mogen beheren, is de invloedsferenkaart in principe niet meer geldig. Vanwege de in de loop van jaren ontstane concentratiegebieden, en daarmee gepaard gaande beheerefficiëntie, is het echter niet logisch dat Het Zeeuwse Landschap nu toch terreinaankopen doet in een regio waar een andere natuurbeheerder een concentratie van gebieden heeft.

Het totaal nog aan te kopen areaal voor afronding van het Zeeuwse Natuurnetwerk is bijna 1.000 hectare. Op basis van de invloedsferenkaart is de opgave voor het Landschap nog circa 200 hectare. Het gaat hierbij om restopgaven die grotere gebieden moeten completeren; nergens is meer de ontwikkeling van een geheel nieuw natuurgebied aan de orde. Rekening houdend met de aankoopsubsidies van de Provincie Zeeland en de kosten van inrichting van de aangekochte terreinen, is in totaal circa M€ 2.1 nodig. Voor deze opgave, die nog jaren zal vergen om te voltooien, heeft van Het Zeeuwse Landschap voldoende middelen in de reserve Verwervingen.

Aankoop en beheer gebouwd erfgoed

Aankoop en restauratie van erfgoed zijn mogelijk als voldoende middelen beschikbaar zijn. De steun van de Nationale Postcode Loterij is bij de voorgaande verwervings- en restauratieprojecten onmisbaar geweest, en zal ook in de toekomst van grote betekenis blijven. Legaten en schenkingen vullen geregeld de reserve Verwervingen aan. Het bedrag dat boven de voor voltooiing van het Natuurnetwerk Zeeland benodigde geldmiddelen in de reserve aanwezig is (zie vorige alinea), gaan we voor het nieuwe werkveld 'Behoud van gebouwd erfgoed' inzetten. Daarnaast blijven andere (nationale) fondsen belangrijk om de ambities van Het Zeeuwse Landschap op dat vlak te kunnen verwezenlijken.

Voor duurzaam beheer van de objecten is het uitgangspunt om opbrengsten (bijvoorbeeld uit verhuur als vakantie-accommodatie) en onderhoudskosten op elkaar aan te laten sluiten. Dit zal niet altijd per afzonderlijk object mogelijk zijn, omdat erfgoedwaarde en financiële exploitatiebaarheid niet per sé samengaan. De kosten en baten van het gebouwd erfgoed zullen we daarom als een geaggregeerd onderdeel van de financiële administratie zichtbaar maken.

Vermogensbeheer

Het Zeeuwse Landschap heeft een vermogen dat in diverse reserves en fondsen is ondergebracht. Bij het beheer van dit vermogen is de mate van risico's die we acceptabel achten een centraal punt. Geen enkele wijze van vermogensbeheer is zonder risico. Niettemin is het duidelijk dat het beleggen in aandelen gemiddeld meer risico's, maar normaal gesproken ook meer rendement met zich meebrengt dan het wegzetten van middelen op spaardeposito's. Op dit vlak moeten wij dus keuzes maken. Een derde overweging betreft de aard van de instelling (overheid, bedrijf) waarvan - bij een keuze voor het beleggen in effecten - obligaties of aandelen worden gekocht. Dit betreft vanzelfsprekend de financiële soliditeit van de instelling, maar daarnaast ook het maatschappelijk profiel ervan. Van een organisatie als Het Zeeuwse Landschap mag men verwachten dat zij niet alleen naar het rendement kijkt, maar ook naar de aard van de instelling waarin belegd wordt: deze moet in brede zin verenigbaar zijn met de doelstellingen van de organisatie. 'Duurzaam beleggen' is hierbij een sleutelbegrip. Het bovenstaande laat zich vertalen in een aantal uitgangspunten:

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

Uitgangspunten bij beleggingen in effecten

Het Zeeuwse Landschap kiest bij beleggingen, vanwege de risico's die deze met zich meebrengen, voor terughoudend beleid. Circa 25 % van de in reserves en fondsen beschikbare financiële middelen beleggen we in effecten, met een maximum van k€ 750. We beleggen daarbij uitsluitend in effecten die geselecteerd zijn op basis van duurzaamheidscriteria, en uitsluitend in euro's, om het valutarisico uit te sluiten.

Uitgangspunten bij overige uitzettingen van het vermogen

Maximaal 1 M€ van het vermogen beleggen we in landbouwgrond, met als doel om deze grond in te zetten voor bevordering van de plattelandsnatuur. Het overige deel van het vermogen van Het Zeeuwse Landschap brengen we onder in deposito's of op spaarrekeningen. Om bij onverwachte financiële opgaven snel genoeg over voldoende liquiditeiten te kunnen beschikken, spreiden we de aflooptdata van de deposito's in de tijd. Alternatieve spaar- of beleggingsvormen zijn niet uitgesloten, indien er een garantie is voor het terugkrijgen van tenminste 90 % van het ingelegde bedrag. De kredietrisico's van de uitzettingen beperken we door uitsluitend middelen onder te brengen bij banken die officieel onder toezicht staan van De Nederlandse Bank, en die voldoen aan de kredietwaardigheidsrating A of hoger, afgegeven door een gerenommeerd ratingbureau. Het vermogen spreiden we over drie banken, om risico's te beperken en om voortdurend het meest optimale rendement van het uitstaande kapitaal te kunnen kiezen.

Uitgangspunten voor de kwaliteit van vermogensbeheer, verantwoordelijkheid en toezicht

Wij verlaten ons bij de inhoudelijke invulling van de beleggingsportefeuille op institutionele beleggingsadviseurs die in staat zijn invulling te geven aan het beleggingsbeleid. De eindverantwoordelijkheid voor het vermogensbeheer berust bij de directeur-bestuurder van Het Zeeuwse Landschap. Sponsors, fondsen en het publiek stellen hoge eisen aan de transparantie van de financiële structuur van de organisatie als garantie voor verantwoorde besteding door Het Zeeuwse Landschap. De organisatie is sedert 2004 houder van het keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF), en voldoet dus aan de criteria inzake transparantie en kwaliteit van bestuurlijk en administratief-financieel beheer die voor het verkrijgen van dit keurmerk gesteld zijn. De volledige jaarrekening is, conform het verkrijgen van het CBF-keurmerk, op de website van Het Zeeuwse Landschap in te zien.

BIJLAGE: BELEIDSPUNTEN 2019-2023 PER ONDERWERP

Terreinbeheer

- Het fysieke beheer van de natuurterreinen van Het Zeeuwse Landschap is en blijft de basis van ons werk.
- Wij zetten ons in voor grondverwerving binnen het Natuurnetwerk Nederland in Zeeland.
- We blijven samenwerken met organisaties die werkzaam zijn in zorg- en re-integratietrajecten.
- We bouwen de samenwerking met vrijwilligers uit, ook in het terreinbeheer, en wij onderzoeken of inzet van vrijwillige gastheren/toezichthouders haalbaar en bevredigend is.
- We proberen de terreinen van Het Zeeuwse Landschap efficiënter en effectiever te beheren door meer met collega-beheerders samen te werken.
- Wij zien erop toe dat het natuurbeheer of fysieke ingrepen voor natuurontwikkeling geen afbreuk doen aan cultuurhistorische, aardkundige en archeologische waarden.
- We verbeteren de natuurkwaliteit door soort- of terreingerichte maatregelen.
- We optimaliseren het grondgebruik door pachtvoorwaarden aan te scherpen.
- We verkennen hoe we de grondgebruikers van Het Zeeuwse Landschap meer over het hoe en waarom van natuurbeweidings kunnen bijbrengen.
- We stellen een beleidsnotitie over klimaatverandering en beheer van natuur op. Vervolgens zullen we aanpassing aan klimaatverandering in elk nieuw of te actualiseren beheerplan als apart onderwerp opnemen.
- Indien afschot in de terreinen van Het Zeeuwse Landschap noodzakelijk is, dan volgen wij de richtlijnen van de diverse Faunabeheerplannen in Zeeland. Voor de uitvoering van schadebestrijding sluiten we jachthuurovereenkomsten af met de regionale wildbeheereenheden. Alleen in geval van optredende schade kan afschot plaatsvinden.
- Wij voeren zelf in samenwerking met de regionale wildbeheereenheid populatiebeheermaatregelen uit (schudden van ganzeneieren, vangen van ganzen in een loopkooi en afschot van damherten in en bij Oranjezon).
- Voor een effectieve bestrijding van invasieve exoten zoeken we samenwerking met andere beheerders in het buitengebied.
- Wij voeren gerichte preventieve beheermaatregelen uit conform de Provinciale Distelverordening.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

Monitoring en natuurkwaliteit

- We monitoren in een 6-jarige cyclus conform de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn/Natura 2000. • We voeren extra monitoring uit van weidevogels in Yerseke Moer, Sint Laurens Weihoek en Sophiapolder.
- Ook in terreinen van Het Zeeuwse Landschap waar dat niet verplicht is voeren we iedere 6 jaar een complete broedvogel- en botanische inventarisatie uit.
- We monitoren akker- en boerenlandvogels in de akkervogel-topgebieden Stolpweg en De Poel en andere te realiseren topgebieden. Additionele monitoring van andere soortengroepen kunnen hier projectgewijs onderdeel van uitmaken.
- In het kader van het project Bijenlinie onderzoeken we in 9 gebieden de bijenstand. Deze wordt vergeleken met de in 2002-2007 verzamelde gegevens. We streven ernaar om de bijeninventarisaties uit deze periode in alle terreinen te herhalen.
- Wij continueren het werken met beheerplannen en actualiseren tijdig alle bestaande plannen, met speciale aandacht voor de verwachte gevolgen van klimaatverandering.
- Interne en externe audits zullen jaarlijks deel uitmaken van de kwaliteitsbewaking conform de eisen gesteld aan een gecertificeerd beheerder.
- In terreinen waar werkzaamheden gepland zijn voeren we vooraf een flora-en-faunatoets uit.
- We zetten actief expertise op het gebied van (beheer) van flora en fauna in bij de opstelling van nieuwe inrichtingsplannen, ook bij innovatieve projecten buiten het Natuurnetwerk.
- Alle bomen die op openbaar toegankelijke plaatsen staan inspecteren we jaarlijks op gevaar van omvallen, takbreuk et cetera (VTA-controles). Het streven is om daartoe een tweede bevoegde controleur op te leiden.

Beleefbaarheid van terreinen en objecten

- Minimaal bieden we beleving van een gebied vanaf de rand, inclusief een toegangsbord en mogelijk een informatiebord.
- Het basisoniveau van de voorzieningen van Het Zeeuwse Landschap richt zich primair op de wandelaar, met wandelpaden en -routes die voorzien zijn van informatie over het gebied. De terreinen van Het Zeeuwse Landschap zijn niet toegankelijk voor gemotoriseerd verkeer (met uitzondering van erkende vervoermiddelen voor mensen met een functiebeperking).
- We zullen specifieke voorzieningen als observatiepunten, kijkschermen en doelgroeproutes proberen te realiseren, waar dit de natuurbeleving versterkt.
- We bekijken de mogelijkheid om de kleinere gebieden van Het Zeeuwse Landschap te 'clusteren' en in de vorm van fiets- en wandelroutes met elkaar te verbinden, zoveel mogelijk gebruikmakend van het wandel- en fietsknooppuntennetwerk.
- Honden zijn in een groot aantal van de terreinen van Het Zeeuwse Landschap - mits aangelijnd - welkom. Ze mogen niet mee in gebieden waar vee is ingeschaard of waar de kans op verstoring groot wordt geacht. In enkele gebieden zijn speciale loslooppelden ingericht.
- Bij Hoeve Van der Meulen verhuren we twee recreatieappartementen via Buitenleven Vakanties. We verkennen de mogelijkheden voor verhuur in andere gebieden en objecten, waaronder Hofstede Veldzicht.
- We zullen in de beleidsperiode fotohutten in de Eendenkooi en in de Yerseke Moer realiseren.
- Wij dragen zorg voor een ruim aanbod van excursies.

Natuur van het platteland

- Wij beschouwen in de komende beleidsperiode, naast de natuur van het Natuurnetwerk, ook de (bevordering van de) natuur van het platteland expliciet als werkveld.
- Wij streven naar een verhoging van de natuurkwaliteit van het agrarisch gebied, door bevordering van natuurinclusieve landbouw. We zetten het akkervogelproject op Schouwen-Duiveland voort en streven naar uitbouw ervan.
- Op Zuid-Beveland initiëren we een tweede grootschalig project, met Hoeve Van der Meulen en de erbij horende hectares als basis, en breiden de grondpositie uit, als middel om de gewenste grootschaligheid te bereiken.
- Het Zeeuwse Landschap is bereid op bescheiden schaal financiële middelen in te zetten voor onderzoek ter bevordering van natuur-inclusieve landbouw.
- Wij zullen in de komende beleidsperiode de bestuurlijke verbinding met Stichting d'Aegen (aanleg en langjarig beheer van heggen en andere landschapselementen in het noordelijk deel van Walcheren) blijven onderhouden.

Bijzondere projecten

- Wij zetten ons in voor de realisatie van nieuwe broedeilanden.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

- Wij leveren ook de komende jaren een constructieve bijdrage aan de totstandkoming van het Grenspark Groot-Saeftinghe.

Gebouwd erfgoed

- Het streven is om gemiddeld eenmaal per twee jaar een nieuw verwervings- en restauratieproject te beginnen.
- Wij streven naar uitbreiding van kennis over erfgoed binnen de organisatie.
- Wij maken een aparte module binnen de financiële administratie, die overkoepelend de kosten en inkomsten van het gebouwd erfgoed in beeld brengt.
- Wij zetten ons in om de waarde van erfgoed en cultuurhistorische elementen onder de aandacht te brengen van het brede publiek en de politiek, evenals de rol van de organisatie voor dit werkterrein.

Externe belangenbehartiging

- Wij blijven ons inzetten voor de natuur- en landschapswaarden buiten de terreinen van Het Zeeuwse Landschap, deels door beleidsbeïnvloeding, deels door proactief te zoeken naar mogelijkheden om de natuur- en landschapswaarden zoveel mogelijk in externe ontwikkelingen mee te nemen.
- Wij zetten ons ervoor in dat bij de voortgaande ontwikkeling van het landschap ecologie en economie harmonieus samengaan, inclusief het zoveel mogelijk behouden van belangrijke cultuurhistorische waarden én de gebiedsidentiteit.
- Wij prefereren om natuur- en landschapswaarden proactief bij projectplannen in overleg met projectontwikkelaars en overheden te beschermen. Als dit niet tot resultaat leidt, schuwen wij een juridisch traject niet.
- Wij dienen alleen zelf een bezwaar of beroep in bij aantasting van de natuurwaarden van de gebieden van het Landschap. Bij aantasting van de natuur- en landschapswaarden daarbuiten trekken we bij voorkeur op met andere natuurorganisaties.
- Wij richten ons de komende jaren op onderwerpen waarvan de potentiële impact op natuur en landschap groot is. Dit betreft onder andere:
 - de transitie van het platteland;
 - het opnemen van ruimtelijke kwaliteit in het provinciale en gemeentelijke beleid;
 - de uitvoering van de Kustvisie en het opstellen van een visie voor de randen van de deltawateren;
 - de energietransitie, waarbij Het Zeeuwse Landschap in principe voorstander van de opwekking van duurzame energie is, mits die geen onevenredige afbreuk doet aan de natuur- en landschapswaarden;
 - het faunabeheer, waarbij het Landschap proactief meedenkt en onder voorwaarden meewerkt aan de uitvoering van het beleid. Hierbij zetten we ons specifiek in voor de bescherming van diersoorten die een negatieve trend vertonen en/of een slechte staat van instandhouding hebben. Daarbij maakt het Landschap zich bij de Faunabeheereenheden sterk voor diervriendelijke methoden van faunabeheer.

Communicatie en draagvlak

- We zullen goed vertellen wat we doen en waarom we dat doen. Bij ingrijpende beheermaatregelen zullen we de omgeving meer en beter vooraf informeren en/of betrekken. Wij zullen regelmatig in de lokale media berichten over werkzaamheden, waarnemingen, (broed)successen en we streven ernaar meer resultaten van monitoring en onderzoek toegankelijk te publiceren.
- Wij blijven het tijdschrift ZEEUWSLANDSCHAP uitbrengen. We overwegen lezers via een nieuwe rubriek in dit magazine expliciet hun mening over een vraagstuk te geven.
- Wij geven doorlopend aandacht aan de inhoud, actualiteit en functionaliteit van de websites van Het Zeeuwse Landschap. Wij gaan bekijken of de indeling van de informatie meer belevingsgericht kan worden.
- Wij verkennen de mogelijkheden om meer met sociale media te doen.
- Wij brengen viermaal per jaar een e-mail-nieuwsbrief uit. Wij streven ernaar om het aantal abonnees tot 2.000 uit te breiden.
- De doelstelling is om minimaal 10.000 donateurs te behouden en te streven naar groei tot boven de 11.500. We zetten jaarlijks een donateur-wervingsactie op. Wij streven naar 'intrinsiek gemotiveerde donateurs' die ook een meerjarige verbintenis willen aangaan. Wij zullen de voordelen van het donateurschap hierop aanpassen. Wij verkennen andere vormen van donateurschap, zoals jeugddonateurschap of 'tientjesleden' met minder voordelen.
- We streven naar meer persoonlijk contact met de bezoekers van de terreinen en gebouwen van Het Zeeuwse Landschap, bijvoorbeeld door een kraampje op evenementen en drukke dagen
- We streven naar uitbreiding van de Groene Kring.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

- We vergroten de herkenbaarheid en zichtbaarheid van Het Zeeuwse Landschap in het veld. Bijzondere aandacht besteden we aan het consequent doorvoeren van de huisstijl in terrein- en (buiten)bebording van bezoekerscentra, en van gedrukte en online publicaties.
- De wens van Het Zeeuwse Landschap is om bij de hoofdingang van Oranjeson een informatiepunt te houden en die als duidelijke entree van Het Zeeuwse Landschap te ontwikkelen.
- Bij de Kruisdijschans, Hoeve Van der Meulen, Hofstede Veldzicht, Hof Waterdunen/Kustlabgebouw, vliedbergen, fundamente Hellenburg en Schaapskooi Noord te Saeftinghe zoeken we een bij het object passende manier om duidelijk te maken dat Het Zeeuwse Landschap die beheert.
- Het Landschap continueert de verbinding met Terra Maris onder de slogan 'Het Zeeuwse Landschap is de natuurlijke partner van Terra Maris'.
- Het Landschap continueert met Terra Maris, IVN, Nationaal Park Oosterschelde en Landschapsbeheer het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur, waarin we de krachten op het vlak van educatie bundelen.
- Wij streven ernaar om voor een aantal gebieden een lespakket te ontwikkelen dat scholen zoveel mogelijk zelfstandig kunnen uitvoeren.
- Bezoekerscentrum de Eendekooi biedt basisscholen uit de regio en verdere omgeving een programma. Bezoekerscentrum het Verdrongen Land van Saeftinghe biedt programma's voor zowel basis- als middelbare scholen. Beide lesprogramma's herzien we regelmatig.
- Wij zetten vrijwilligers in bij diverse afdelingen/ districten en activiteiten. Wij stellen binnen twee jaar een overkoepelend vrijwilligersbeleid op dat eenheid in de verbinding tussen Het Zeeuwse Landschap en de vrijwilligers brengt. De inzet en aansturing van vrijwilligers blijft via de betreffende afdelingen en districten verlopen.

Milieubewust werken

- Energiezuiniger en minder milieubelastend ons werk doen zal een permanent aandachtspunt zijn.

Personeel

- De mogelijkheden voor bijscholing brengen we nadrukkelijk onder de aandacht van leidinggevend en overig personeel.
- Bij ziekteverzuim volgen we zorgvuldig de adviezen van de Arbodienst. Wij volgen de ontwikkelingen op het vlak van werk-gerelateerde gezondheidsproblemen (zoals ziekte van Lyme en stress), organiseren voorlichtingsbijeenkomsten en investeren waar mogelijk in preventieve maatregelen.
- De interne communicatie bij Het Zeeuwse Landschap houden we op een goed niveau door elkaar adequaat te informeren. Het managementteam speelt daarbij een belangrijke rol. De interne nieuwsbrief continueren we, evenals de systematisch weerkerende functioneringsgesprekken.
- De personeelsvertegenwoordiging van Het Zeeuwse Landschap bespreekt regelmatig met de directeur-bestuurder werk-gerelateerde onderwerpen.
- De Arbo-commissie van Het Zeeuwse Landschap houdt het Arbo-beleidsplan actueel en ziet toe op de implementatie.

Financiën

- Voor nieuwe taken of uitbreiding van de capaciteit voor bestaande taken streven we naar een geleidelijke uitbreiding van de formatie met 2,5 fte.
- De uitbreiding van de personeelsformatie realiseren we flexibel door de aanstellingen deels op tijdelijke basis in te vullen.
- De minimumbijdrage voor het donateurschap verhogen we van € 20 naar €22,50.
- We realiseren tenminste twee nieuwe fotohutten.
- Wij zullen het prijsniveau van onze publieksdiensten, waaronder excursies, tegen het licht houden.
- De bestemmingsreserve Beheer en een deel van de jaarlijkse giften en legaten zetten we in voor verruiming van de exploitatiemiddelen.
- Wij zetten in op het inderdienen van salariskosten door deze waar dit kan consequent op te nemen in projectbegrotingen.
- Bij het duurzaam beheer van erfgoed is ons uitgangspunt om opbrengsten en onderhoudskosten in evenwicht te brengen.
- De kosten en baten van het gebouwd erfgoed maken we in een geaggregeerd onderdeel van de financiële administratie zichtbaar.
- Circa 25% van de in reserves en fondsen beschikbare financiële middelen beleggen we in effecten, met een maximum van k€ 750.

Bijlage 9 - Beleidsplan 2019-2023

- We beleggen uitsluitend in effecten die geselecteerd zijn op basis van duurzaamheidscriteria. Bij alle beleggingen beleggen we uitsluitend in euro's, om het valutarisico uit te sluiten. Maximaal 1 M€ van het vermogen beleggen we in landbouwgrond, ter bevordering van de plattelandsnatuur (via het multiplier model).
- Het overige vermogen brengen we onder op deposito's of spaarrekeningen, waarbij we de afloopdata van deposito's in de tijd spreiden.
- Alternatieve spaar- of beleggingsvormen sluiten we niet uit, indien er een garantie is voor het terug verkrijgen van tenminste 90% van het ingelegde bedrag.
- De liquiditeitspositie van Het Zeeuwse Landschap spreiden we uitsluitend over drie banken die onder toezicht van De Nederlandse Bank staan, en met minimaal kredietwaardigheidsrating A.
- Wij verlaten ons bij de inhoudelijke invulling van de beleggingsportefeuille op institutionele beleggingsadviseurs die in staat zijn invulling te geven aan het beleggingsbeleid.

Bijlage 10 – Geconsolideerde meerjarenbegroting (x € 1.000)

	2022	2021	2020
	<u> </u>	<u> </u>	<u> </u>
<u>Baten:</u>			
Baten uit eigen fondsenwerving			
Bijdragen van donateurs	270	269	269
Bijdragen voor terreinadopties	13	13	13
Giften en schenkingen	20	20	20
Nalatenschappen en legaten	0	0	0
Resultaat verkoop artikelen:			
Netto-omzet	296	293	290
Kostprijs	<u>- 201</u>	<u>- 199</u>	<u>- 197</u>
Brutowinst	<u>95</u>	<u>94</u>	<u>93</u>
Totaal eigen fondsenwerving	398	396	395
Aandeel in acties van derden	938	938	938
Subsidies overheden en anderen	3.367	3.229	3.221
Resultaat beleggingen	25	25	25
Overige baten	<u>723</u>	<u>850</u>	<u>846</u>
Totaal baten	<u>5.451</u>	<u>5.438</u>	<u>5.425</u>

Bijlage 10 – Geconsolideerde meerjarenbegroting (x € 1.000)

	2022	2021	2020
<u>Lasten:</u>			
Besteed aan doelstellingen:			
Aankoop en beheer natuurterreinen	3.276	3.281	3.284
Voorlichting en educatie	<u>1.742</u>	<u>1.736</u>	<u>1.728</u>
	5.018	5.017	5.012
Werving baten:			
Kosten eigen fondsenwerving	66	65	64
Kosten van beleggingen	<u>4</u>	<u>4</u>	<u>4</u>
	70	69	68
Beheer en administratie	<u>567</u>	<u>568</u>	<u>559</u>
Totaal lasten	<u>5.655</u>	<u>5.654</u>	<u>5.639</u>
Resultaat	<u>- 204</u>	<u>- 216</u>	<u>- 214</u>
Resultaat is toegevoegd/onttrokken aan:			
Continuïteitsreserve	- 164	- 176	- 174
Reserve verwervingen	10	10	10
Bestemmingsreserve beheer	<u>- 50</u>	<u>- 50</u>	<u>- 50</u>
	<u>- 204</u>	<u>- 216</u>	<u>- 214</u>

Bijlage 11 - Hectares in beheer

	<u>2019</u>	<u>2018</u>
<u>Hectares in beheer</u>		
Totaal in eigendom	2.977	2.955
Totaal in erfpacht	5.845	5.836
Totaal in pacht	25	25
Totaal in gebruik	914	907
Totaal recht van opstal	0	0
Plantrecht	3	3
Herberekening	<u>0</u>	<u>0</u>
Totaal aantal hectares in beheer	<u>9.764</u>	<u>9.726</u>

Bijlage 12 - Financiële verantwoording Integrale kostensubsidie 2019

FINANCIËLE VERANTWOORDING INTEGRALE KOSTENSUBSIDIE HET ZEEUWSE LANDSCHAP 2019

	1 Behoud en beheer		2 Onderzoek		3 Evaluatie en rapportage		4 Natuurbeleving	
	begr	expl	begr	expl	begr	expl	begr	expl
Directe personeelskosten	91.093,09	91.093,09	40.754,14	40.754,14	27.010,68	27.010,68	152.330,62	159.262,62
Indirecte personeelskosten	13.310,05	14.274,34	26.620,10	28.548,68	26.620,10	28.548,68	39.930,15	42.823,03
Directe overige personeelskosten	1.400,00	1.400,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Indirecte overige personeelskosten	850,00	997,94	1.700,00	1.995,88	1.700,00	1.995,88	2.550,00	2.993,82
Directe kosten donaties	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Directe afschrijvingskosten	5.160,00	5.160,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Indirecte afschrijvingskosten	1.593,15	2.264,11	3.186,30	4.528,23	3.186,30	4.528,23	4.779,45	6.792,34
Indirecte toevoeging verwervingsfonds	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Indirecte bijdrage De12Landschappen	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Directe budgetposten	57.593,70	57.593,70	4.492,50	4.492,50	2.977,50	2.977,50	65.820,00	57.721,51
Indirecte bureaukosten	5.325,00	10.211,54	10.650,00	20.423,07	10.650,00	20.423,07	15.975,00	30.634,61
Directe algemene kosten	936,00	936,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Indirecte algemene kosten	5.940,00	6.522,13	11.880,00	13.044,25	11.880,00	13.044,25	17.820,00	19.566,38
Directe huisvestingskosten	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Indirecte huisvestingskosten	2.310,10	2.695,55	4.620,20	5.391,10	4.620,20	5.391,10	6.930,30	8.086,66
Indirecte rentekosten	600,00	544,84	1.200,00	1.089,67	1.200,00	1.089,67	1.800,00	1.634,51
Indirecte overige lasten								
Totaal directe kosten	156.182,79	156.182,79	45.246,64	45.246,64	29.988,18	29.988,18	218.150,62	216.984,13
Totaal indirecte kosten	29.928,30	37.510,44	59.856,60	75.020,89	59.856,60	75.020,89	89.784,90	112.531,33
Totaal directe/indirecte kosten	186.111,09	193.693,23	105.103,24	120.267,53	89.844,78	105.009,07	307.935,52	329.515,45
Inkomsten (1 - 5; provinciale subsidie 2019)	-118.394,99	-112.166,00	-66.861,66	-66.502,00	-57.154,96	-56.848,00	-195.893,87	-194.841,00
Bijdrage HZL aan subsidiabele activiteiten 1 - 6	-67.716,10	-81.527,23	-38.241,58	-53.765,53	-32.689,82	-48.161,07	-112.041,65	-134.574,45
Exploitatiesaldo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

1 - 5 : Taken die door de Provincie Zeeland worden ondersteund
overige activiteiten : Hieronder vallen onder meer terreinbeheer en donateur-/sponsor gerelateerde activiteiten

Bijlage 12 - Financiële verantwoording Integrale kostensubsidie 2019

5		6		7		totaal 1 - 7	
Adviesring		Natuureducatie		Overige activiteiten		begr	
begr	expl	begr	expl	begr	expl	begr	expl
165.012,84	165.012,84	48.297,01	48.297,01	1.185.929,20	1.229.893,47	1.710.427,58	1.761.323,85
39.930,15	42.823,03	13.310,05	14.274,34	106.480,41	114.194,74	266.201,03	285.486,84
0,00	0,00	0,00	0,00	23.600,00	-14.030,24	25.000,00	-12.630,24
2.550,00	2.993,82	850,00	997,94	6.800,00	7.983,51	17.000,00	19.958,77
0,00	0,00	0,00	0,00	19.000,00	20.077,19	19.000,00	20.077,19
0,00	0,00	0,00	0,00	63.391,00	86.639,31	68.551,00	91.799,31
4.779,45	6.792,34	1.593,15	2.264,11	12.745,20	18.112,90	31.863,00	45.282,25
0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
0,00	0,00	0,00	0,00	60.000,00	54.498,99	60.000,00	54.498,99
5.625,00	5.625,00	48.870,00	46.458,93	766.260,30	852.982,87	951.639,00	1.027.852,00
15.975,00	30.634,61	5.325,00	10.211,54	42.600,00	81.692,28	106.500,00	204.230,70
0,00	0,00	0,00	0,00	102.964,00	80.952,63	103.900,00	81.888,63
17.820,00	19.566,38	5.940,00	6.522,13	47.520,00	52.177,01	118.800,00	130.442,52
0,00	0,00	0,00	0,00	93.500,00	83.252,72	93.500,00	83.252,72
6.930,30	8.086,66	2.310,10	2.695,55	18.480,80	21.564,42	46.202,00	53.911,04
1.800,00	1.634,51	600,00	544,84	4.800,00	4.358,69	12.000,00	10.896,73
					1.528.514,38		1.528.514,38
170.637,84	170.637,84	97.167,01	94.755,94	2.254.644,50	2.339.767,95	2.972.017,58	3.053.563,46
89.784,90	112.531,33	29.926,30	37.510,44	299.426,41	1.883.096,91	658.566,03	2.333.222,22
260.422,74	283.169,17	127.095,31	132.266,38	2.554.070,91	4.222.864,86	3.630.583,61	5.386.785,68
-165.668,51	-173.617,00	-80.640,00	-88.545,00	-3.002.208,32	-5.380.883,58	-3.686.822,32	-6.073.402,58
-94.754,23	-109.552,17	-46.455,31	-43.721,38	391.898,70	471.401,83	0,00	0,00
0,00	0,00	0,00	0,00	-56.238,71	-686.616,89	-56.238,71	-686.616,90